

Новото начало.
Година
шестдесет
и осма
брой 4
2024 г.

ПЛАМЪК

Списание-алманах за литература,
изкуство и публицистика
Издание на Съюза на българските писатели
Основано от Гео Милев

СЪДЪРЖАНИЕ

ЕСЕИСТИКА „ПЛАМЪК“

5	Георги Константинов	ОГЪНЯТ НА ПОЕЗИЯТА
9	Светлозар Дамянов	ДОБРЕ ДОШЛИ В ПЛЕВЕН!

ПОЕТИ ОТ ПЛЕВЕНСКИЯ КРАЙ

13	Никола Ракутин
15	Цветан Спасов
16	Иван Рагоев
18	Александър Муратов
20	Василка Хинкова
21	Веселин Чернялски
22	Владимир Кирицов
24	Вътьо Раковски
26	Димитър Цанов
27	Златан Данев
28	Калин Донков
31	Константин Георгиев
32	Найден Вълчев
35	Ставри Борисов
36	Хинко Георгиев
37	Христо Ганов
39	Боян Горанов
40	Ваня Петкова – Йотова
42	Ваня Раговенска

43	Велина Ценкова
44	Витка Витанова
46	Гюлиен Алиева
47	Дария Георгиева
49	Елена Вълкова
50	Здравка Шейретова
51	Зоя Минева
52	Илко Иларионов
57	Лалка Павлова
60	Люлин Занов
61	Мариана Еклесия
63	Мая Христова
64	Наташа Басарова
65	Нина Чилиянска
67	Осман Мустафов
68	Петко Недялков
70	Руси Русев
71	Страхил Ерменков
72	Татяна Любенова
74	Христина Гложенска
75	Христина Комаревска

БЕЛЕТРИСТИ ОТ ПЛЕВЕНСКИЯ КРАЙ

77	Стоян Заимов	ИЗ „МИНАЛОТО“
82	Георги Домусчиев	БАЩА. (Из „Очерки и разкази“)
86	Рена Попова	СЪДБАТА...
89	Величко Нешков	Из романа „ПОВЕСТ“
92	Богдан Митов	НАШЕТО МЯСТО
95	Владимир Карамисhev	СПОМЕНЪТ
103	Георги Вълев	ЦЕЛУВКАТА НА ЕСЕНТА
106	Георги Стойков	ЗАВРЪЩАНЕ ОТ ДОЛИНАТА
111	Дончо Цончев	ПОРТРЕТ ЗА ВЕЧНИ ВРЕМЕНА
115	Захарина Лалова	ИГЛА ЗА ВРАТОВРЪЗКА
119	Климент Цачев	Из „ЗАВРЪЩАНЕ ПРИ НАЧАЛОТО“
121	Любен Дилов	СТАРА ИСТОРИЯ
126	Марий Ягогов	Из „ДРЕВНИЯТ ПЪТ“

128	Нега Антонова	Из „ЦАРИЦА ЕЛЕОНОРА БЪЛГАРСКА“
142	Ангел Христов	ЕХО ОТ РАДОСТИ И ТЪГА
146	Атанас Славчев	МИНИАТЮРИ
149	Венета Йочева	ШИЛОТО. Разказ
151	Ема Пенчева	БЕЛИЯТ КАЛДЪРЪМ
154	Иван Стефанов	СЪМНЕНИЕТО
156	Любомир Духлински	ЗАНАЯТ ЗА АНГЕЛИ
ЛИТЕРАТУРНА КРИТИКА		
166	Лалка Павлова	Двама плевенски поети: ГЕОРГИ КОНСТАНТИНОВ и ВЪТЪО РАКОВСКИ
ХОРИЗОНТИ		
180	ПОЕЗИЯ ОТ ЛЮКСЕМБУРГ	Мимо Морина, Аниз Коли, Жан Портант
ИНТЕРВЮ „ПЛАМЪК“		
184	Здравка Евтимова	ФАНТАСТИКАТА Е ДРУГОТО ЛИЦЕ НА МЕЧТАТА ДА ПРЕОДОЛЕЕШ НЕВЪЗМОЖНОТО
ЗА ПЪРВИ ПЪТ В „ПЛАМЪК“		
188	Диана Саватева	СТИХОТВОРЕНИЯ
ПАМЕТ		
190	Евгени Христов	Спомен за Антоанета Тогорова
192	Антоанета Тогорова	СТИХОТВОРЕНИЯ
КРИТИЧЕСКИ ОТЗИВИ		
195	Петър Михайлов	КАЛИН ДОНКОВ – ПОЕТЪТ НА ОСМИСЛЕНИЯ ОПТИМИЗЪМ И СВЕТЛОСЯНКАТА
201	Георги Н. Николов	ДУМИ С ПЕРО И СЪВЕСТ...

На корицата:

Емил Георгиев. „Мавзолеят в Плевен“

Този брой на „ПЛАМЪК“ е подпомогнат от община Плевен.

Светлин Русев • „Тъга“. Рисунка

Георги Константинов ОГЪНЯТ НА ПОЕЗИЯТА

Неотдавна имах щастливата възможност да прочета тези думи, посветени на Празника на поезията, пред много читатели и почитатели на поетическото изкуство. Радвам се, че мога да ги представя и пред читателите на списание „Пламък“.

Ако се запитаме, кое се е появило по-рано в историята на човечеството – поетическата реч или откриването на огъня, трудно ще намерим точен отговор. Но истината е, че и двете открития – Поезията и Огънят – съпровождат човешкия живот вече стотици хиляди години. Те озаряват дните на човека и днес. Не можем да си представим светът без огън – огънят, опитомен от гревния човек; накладеният от човешка ръка огън, който е събирал и събира хората около светлината.

Поезията, родена от възпева на първите човешки божества – Хаос, Ерос (Любов), Уран (Небе), Гея (Земя) – също е осветявала през вековете човешкия дух, сближавала е хората, давала им е вътрешна светлина. От божествата, възпявани в гревността, искрата на поезията през вековете започва да осветява божественото в зрачната човешка душа.

Поетическото слово постига тази вътрешна светлина със своите първородни черти: музика, образност, мисъл. При това в истинската поезия – и в творбите на гревните народи, и в класическите поетически шедьоври, тези черти обикновено са заедно, преплетени в слънчев сплит: чувственост, дълбинна мъдрост, асонанси, ритъм, метафоричен изказ. Някой би поставил като главен разделител между гревната и новата поезия вида стихосложение, но едва ли това е така. По-просто казано: някак неуместно е да се противопоставя класическият на свободния стих. Още библейската поезия е в свободен стих, пиесите на Шекспир са предимно в т.н. бял неримуван стих, нямат брой класическите шедьоври с ритъм и рима, а свободният стих има днес свое просторно влияние. Но това е само една, донякъде външна, черта на истинската поезия.

Заедно с образната мисъл, както бе споменато, важна първородна черта на поезията е емоционалната музика на творбата. Неслучайно названието на лирическата поезия произлиза от лира – стародавен музикален инструмент.

Да, музиката, но заедно с поетическата образност. Да, поетическата образност, но породена от силно осмислено чувство. Да не търсим много далечни примери, да си спомним безсмъртните стихове на великия Ботев:

Настане вечер, месец изгрее,
звезди обсият свога небесен.
Гора зашуми, вятър повее,
Балканът пее хайдушка песен.

Тези стихове наистина би трябвало да стоят със златни букви не само в литературната ни история, а и в днешния ген на българската поезия. Знаем, каква вълнуваща музика има и в стиховете на слънчевия юноша на българската поезия – Христо Смирненски:

Над тъмния Люлин, прибулен
с воала на зрач тъмносин,
безоблачен залез запали
във своите пурпурни зали
пожар от злато и рубин.

А да си спомним и неповторимия, пламенен Гео Милев:

О, гъжд, о, гъжд, обилен и печален
– по тротоарите танцуваща вода! –
Пиян, разголен, волен, вакханален,
– но с черна маска – ти танцуваш
безсмисления танец на скръбта...

Това е същият огнен поет, който в безсмъртната си поема „Септември“ има и такива, предвещаващи буря, глъбинни тонове:

Нощта ражда от мъртва утроба
вековната злоба на роба.
Своя пурпурен гняв – величав...

А образността в едно преживяно стихотворение, дори, когато то е без рими и асонанси, също носи своя скрита музика. Изображението ни грабва, люлее, проблясва и шуми. Да си спомним стихове от прощалния дебют на незабравимата бургаска поетеса Петя Дубарова:

Един далечен фар като око на гларус,
изпълнено със морска светлина,
повика ме при себе си.
Не зная –
да уда, или тука да стоя.
Поглеждам към морето.
То люлее и себе си, и хиляди звезди –
като златни отпечатъци от пръсти.

Пластична развълнувана картина, сътворена от 17-годишна поетеса!
А друг, много обичан от всички ни поет, артистичния Христо Фотев,
„роген в Истанбул, жител на Бургас“, ни е оставил своя характерна музика
в своите артистични стихове:

Изпълнени със прости истини,
 вървахме в първите зари,
 жените – малко по-замислени,
 мъжете – малко по-добри.

Много са творбите на Христо Фотев, носещи неповторима музика.
 Да споменем и онези толкова известни стихове:

До гъно преобърнахме морето
 със пръсти, посинели от тъга,
 да търсиме момичето, което
 морето не изхвърли на брега...

Особено просторна е лирическата звучност в поезията на един поет,
 гошъл от Дунавската равнина, незабравимия Иван Рагоев:

Дори да е пълен простора със звуци,
 със песни и гъх на цветя,
 човекът се ражда със свити юмруци
 и с вик огласява света...

Човекът и природата се сливат в един изгрев, в едно рождество...

И още един пример, този път от българска народна песен, в която
 изображението само по себе си пее, вълнува, омайва. Ето – виждаме „су-
 рият елен“ е спрял пред планинския извор и :

с рогата си го мътеше,
 с очите си го бистреше...

Усещаме пееща красота на словото, непостижима, дори от модерен
 днешен поет изиящна образност.

Всъщност такава ярко противопоставяне на преживени състояния
 сме срещали и в световните шедеври на личната поезия. Да си спомним
 една от известните балади на Франсоа Вийон:

Край извора от жажда ще загина,
 до огъня треперя вкочанен;
 в родината си сякаш съм в чужбина,
 като във пещ пламтя и съм студен.

Звучната антонимна образност, носеща и лирична, и житейска мъд-
 рост, са направили такива стихове не само класически, но те и сега звучат
 съвременно. Неслучайно такава красиво противопоставяне, много векове
 след Вийон, откриваме и в поезията на нашия обичан поет Димчо Дебелянов:

Аз умирам и светло се раждам,
 разнолика нестройна душа,
 през деня неуморно изграждам,
 през нощта без пощада руша...

Така е – наистина огънят на поезията осветява и извисява вътрешния свят на човека. Изразява неговите слънчеви и тъмни вълнения, неговите съгласия и противоречия с времето, в което живее, неговите блянове и прозрения. Високите примери са в нас и над нас: Шекспир, Вийон, Бодлер, Кавафис, Верхарн, Уитман, Лорка, Аполинер, Сен Джон Перс и още много; нашите Ботев, Вазов, Яворов, Дебелянов, Смирненски, Ханчев, Валери Петров, Христо Фотев, Константин Павлов и цяла плеяда още.

И накрая – едно лирично отклонение. Нека си кажем, че особено място в живота на човека има поезията за любовта.

В нея звънът на лирата, мисля, като че ли е най-омайващ и завладяващ. Ще изрека гуми, които съм казвал и груг път: поезията за любовта прави поета повече поет и човека повече човек.

Затова ми позволете да завърша своите малко разпиляни гуми за Поезията с едно свое лирично стихотворение за любовта, писано в по-младите години. Нищо, че ще ви го прочете един поет, който вече е в напреднала младост.

МИГ КАТО ВЕЧНОСТ

Още преди да те срещна в живота си
теб съм обичал.

В гревни гравюри и улични фотоси,
в звездна поличба,
в шумни площади и празни понятия,
в цирков спектакъл,
по телевизия, по телепатия –
теб аз съм чакал.

Колко години без шум са сближавали
гвата маршрута!
Колко причини в света са създавали
тази минута! –
Нежният сблъсък на влюбени атоми,
вик на вселени.
Още преди да започне съдбата ми –
ти си го мене.

Ти ме издигаш по стръмните пътища.
Ти ме възпираш.
Мойте кошмари и приказни сънища
ти режисираш.
Двама се лутаме в болка и истина,
в гняв и сърдечност.
Тази любов е в безкрая едноствена.
Миг като вечност.

Светлозар Дамянов **ДОБРЕ ДОШЛИ В ПЛЕВЕН!**

Елате в Плевен – градът на гревни цивилизации и героични битки! Погобно на всички свои световно известни братя и той е разположен край река.

Течащата вода, този извечен символ на движението, на промяната, на животелната богатост, забинаги е привлякла хората тук, гала им е усещане и вяра за стабилна връзка с великата природа. Една легенда разказва, че името на града също е свързано, по особен начин, с река Вит, преминаваща през него.

Някога, много отдавна, високо в планината, пастири хвърлили в карстовите ѝ извори, голямо количество пляба. След няколко дни тя се появила тук, сред скалите и по нейното название градът получил своето име – Плевен.

Благоприятните условия за живот в него създали прекрасна среда за развитие на богатата му културна история, стартирала още в Старокаменната епоха – 200 хиляди години, преди Христа. Тук се намира най-древната в света колекция от двустранно обработени кремъчни острята за копия и стрели, както и други оръдия на труда, използвани от праисторическия Хомо сапиенс. Забележително по своята уникалност е и откритото през 70-те години на ХХ в. праисторическо селище от каменно-медната епоха, впечатляващо не само с архитектурните си решения, но и с красотата на разнообразните си по форма и украса керамични съдове, окултни предмети, фигури и олтар.

Богатото културно наследство в земите на Плевен приемствено се развива от тракийските племена на мизи, фриги и трибали през II хил. пр. Хр. Световна известност притежават откритите тук златно съкровище от Вълчишрѝн, сребърен сервиз за вино от Бохот, множество филигранни апликации и предмети за бита. Красноречиво е мълчанието на каменните руци от Улпия Ескус, омайват с изяществото на ювелирната си изработка златните накити, създадени от изкусните ръце на гревните майстори. Наследството на техните традиции преминава без прекъсване от Античността в Средновековието и свидетелства за един непрекъснат процес в културата на хората, обитавали Плевен и Плевенския край – част от четвъртия световен стълб в развитието на световната цивилизация – гържавата България.

В местността Стражата е открит един от най-големите раннохристиянски некрополи на Балканите, с изобилен археологически материал. Крепостните съоръжения около Плевен са били значими препятствия за враговете в отбранителната полоса на столицата Търновград.

Никополската твърдина дълго време е била последен бастион срещу османо-турското настъпление от края на XIV до средата на XV век. Откритото край нея богато и разнообразно съкровище от златни и сребърни съдове, накити, монети красноречиво свидетелства за разцвета на българската култура, попаднала под сянката на ятагана.

Ако не сте посещавали Плевен досега, не се колебайте – включете го в бъдещите си маршрути. Градът и района около него притежават много добре развита инфраструктура, изградена през последните 75 години. Пред Вас ще се разкрие не само красотата на неговото съвремие, но и немалко от героичното му минало. Вече 146 години Плевен носи жребия на град – избраник на бойната слава за Освобождението на България. Десетки хиляди руси, българи, поляци, украинци, гагаузи, румънци, финландци и осетинци загиват и проливат кръвта си в подстъпите му, за освобождаването на България от петвековния османо-турски гнет. Окончателната им разгромна победа над елитната армия на Осман паша е заплатена със смъртта на 38 500 от тях и безпримерната им саможертва за свободата на българския народ. В памет на тези герои са издигнати стотици надгробия и монументи по местата на кървавите сражения, но най-величествен от тях е Панорама „Плевенска епопея 1877 г.“, разположен в „Скобелев парк“, носител на ордена „Дружба между народите“, С архитектурата и символиката си той няма аналог в Югоизточна, Централна и Западна Европа и далече преди своята 50-та годишнина вече е посрещнал над осем милиона посетители и туристи. Построен е за 11 месеца не само с материалната подкрепа на държавата, но и с милионите доброволни трудоводни на жителите на Плевен и Плевенския край.

Тези хора са с мултиетнически състав, с пълно разнообразие в живота на всеки един от тях, с присъщите му радости, грижи и мечти. Имат пълната свобода да чувстват и развиват своите културни, политически и религиозни традиции.

От която и посока да пристигат гостите на Плевен, пред погледа им се разкрива един просторен, модерен, съвременен град, съчетал в себе си различни архитектурни стилове от три поредни столетия. Плевен е известен не само с военно-историческите си и музеи, но и с многобройните си културни институти. Прочутите в миналото Плевенска опера, Плевенски балет и Плевенска филхармония са дали старт на такива звезди в класическото певческо, музикално и танцово творчество, като Асен Селимски – баритон, Катя Попова – сопран, световно известната Гена Димитрова-сопран, Любомир Дяковски – тенор, Марио Николов-балет, Димитър Манолов – диригент на Софийската и много световни филхармонии, Петко Радев-кларинет, Общинския хор „Гена Димитрова“, с диригент Анелия Дечева. Винаги има цветя пред паметника на певеца Емил Димитров в центъра на града.

Сред съставите за запазване и развитие на българското народно творчество забележителни са успехите на Коста Шопов – един от съзателите на специализираното училище в с. Широка лъка, Атанас Вармъшев – хореография, Димитър Пеев и Жечко Ангелов – акордеонисти от Ансамбъл „Дружба“, маестро Иван Вълев, корепетитора Ангел Шопов, солистите

Димитър Димитров, Веска Цочева, Атанаска Димитрова и Гергана Димитрова от култовия за Плевен Северняшки ансамбъл за народни песни и танци, прославил града галече зад границите на България.

Годините не могат да залечат незабравимите гостимания в кукленото и драматично-театрално изкуство, създадено от поколения плевенски артисти – Саша Филипова, Милко Кулев, Христо Домусчиев, Олга Траянова, Йонка Илиева, Илко Иларионов, Владимир Данченко, Антоанета Петрова, Димчо Генов и техните по-млади колеги-наследници на театралната сцена. Паметни ще останат ежегодните седмици, декади и месеци на културните събития за плевенчани – Пролетните прегледи на художествената самодейност, Международните мартенски литературни дни, Традиционния Международен лауреатски фестивал „Катя Попова“, тематичните изяви на художествените галерии, представящи периодично изложби на изтъкнати плевенски творци – Светлин Русев, Илия Бешков, Стоян Цеков-Карандаш, Тома Трифоновски, Юри Буков, Петър Милчев – Педро, Наталия Велева.

Литературното творчество на Плевен също е нагхвърлило регионалната му известност. Поезията, прозата и журналистиката на плевенчани отгавна са не само национално, но и международно признати, като явление. Творчеството на неостаряващите Георги Константинов и Маргарита Петкова трайно и високостойно манифестират България в различни гържави по света и правят неразрушима връзката с родния град. Повече от век просъществувалото българско списание за литература и изкуство „Пламък“ също дължи дългия си живот на значителна част от плевенски поети, прозаисти, художници и авторитетни литературни критици.

Освен на творците, в по-ново време, Плевен изтъква и с един оригинален, особен със своя блясък и вкус Музей на виното, ситуиран в скалните масиви на Природен парк Кайлъка.

Лозарството е много древен поминък на плевенчани. Стоици археологически факти показват, че гроздето и виното още от Античността, неизменно са присъствали на тяхната трапеза. Освен лозарски център, градът е известен и със създаването на първото лозаро-винарско училище в България и първият в света научен Институт по лозарство и винарство, запазил, създал и внедрил огромно множество десертни и винени сортове за домашно и промишлено производство. В архивите на библиотеката на присъдружно създадения в XI век, от италианци и българи, университет в Болоня са запазени архиви, според които неговият Агрофакултет и лозовият материал за прочутото Куанти в Тоскана, са донесени от земите на България, в междуречието на Искър и Осъм.

Хълмисто-равнинният район на Плевен в размер от над 4000 кв. километра, в Античността е наричан TERRITORIUM DIANENCIUM (Територия на Диана – богиня на лова). В днешно време, освен ловен туризъм, в богатите на дивеч околности, Плевен може да предложи на своите гости и много изключително красиви места за разходка и отгих. Сред тях са не само скалистият каньон на река Чернялка, но и този на Природен парк Кайлъка, създаден по инициатива и с подкрепата на плевенски индустриал-

ци, генерал Иван Винаров и стотици хиляди граждани на Плевен. Кайлъка, наречан БЕЛИТЕ ДРОБОВЕ на града, предлага изключително красиви места за разходка, спортване и отгях. Той привлича като възхитително зелен и бляскав изумруд, с дивите си, непокоснати от човешка ръка кътове, с модерно оборудвани спортни площадки, с разнообразните си културни и битови заведения, с широките си възможности за по-масови или по-дискретни контакти, далече от децибелите на големия град. В протежение на 15 км живописният кайлъшки каньон разкрива богато разнообразие на гървесни видове, многоцветни алеи, пътеки с плачещи върби и сводести мостчета над среброструйната му 35-километрова река, която извира от неговите скали, преминава през Плевен и завършва там, където е приключила най-значителната битка в Руско-турската война през историческата 1877 година – битката за Плевен, ключ към Победата и Освобождението на България.

Тази река тече така, както е текла преди повече от 10 000 години. И ако умните хора останат в мнозинство и през следващите 100 века, край нея винаги ще има пълноценен, красив и привлекателен живот. През всички сезони на годината и за всяка възраст !

Елате и се убедете сами!

Плевен

11.10. 2024 г.

ПОЕТИ ОТ ПЛЕВЕНСКИЯ КРАЙ

Никола Ракитин
(1885 – 1934)

БАЛКАНА МОЯ ПРЪВ УЧИТЕЛ БЕ

Балкана моя пръв учител бе,
люля ме волността му, раснах в нея,
учих се от потоците да пея
и да чета по звездното небе.

На моя рог ми пееше скръбта
бездомний вихър в тъмни пущинаци,
разказваха ми гъстите букаци
на подвизи юнашки повестта.

Дене летях с орлите замечтан,
ноще в мълчането усещах бога.
В детинството си аз научих много,
учител бе ми стария Балкан.

АЗ ОБИЧАМ ПЕСНИТЕ

Аз обичам песните, които
слушал съм от майчини уста:
те са прости като песента
на разбуненото гъсто жито.

Те са свежи като аромата
на тревите, цъфнали в роса,
с ромона са пълни на леса
и с тайнствеността на планината.

Аз обичам песните, в които
е духът народен съхранен:
на езика майчин и свещен
в тях очароването е скрито.

ПОЛЯНА СВЕТЛА СРЕД ГОРАТА

Поляна светла сред гората,
но в недостъпните места
най-хубавите от цветята
възкръсват рано с пролетта.

В пукнатините на скалата
или в лесът над пропастта
целува сутрин тях росата
и милва ги ветрец нощя.

Цветя самотни в кът потаен,
но пълнят те леса безкраен
с благоуханията пресни.

Не като тях ли – ведрина
разливат в рогната страна,
поете, твоите малки песни?

ГОРАТА СВИРИ

Гората свири – флейта сякаш всеки клон е,
що вихъра надува без умора.
Чумерен облак облачета гони,
обхванал с дълги пипала простора.

Гората свири – сякаш войнство непознато
в тревога дига се, бой го призовава.
Високо се извило шумно птици ято –
като голямо знаме се развява.

Навред със гробове безкръстни осветена
със тайни пълна, с подвизи чутовна,
на моя тъмен рог в теглата му родена
гората свири песента бунтовна.

Цветан Спасов
(1914 – 1944)

ВАСИЛ ЛЕВСКИ

Когато животът ме гневно притисне
със своята силна и груба ръка,
несетно си спомням за дякона Левски
в стихията бурна на трудна борба.

И аз не заплаквам. И аз не оплаквам
на своята младост смрачения ген,
защото в очите ми Дяконът гледа
със поглед спокоен и богдро засмен.

И той ми говори, че трябва да бъда
кораб като камък и всякога смел,
че трябва да срещнем открито и будно
живота, разбуен, широк, накупел;

че трябва да любя народа си беден,
от грижи чемерни безспирно люлян,
та в зимите бели, бездушни и ледни
да грее във него спасителен плам;

че младите – те са надеждата свята,
която разтапя смразени гърди,
която откърмя от пламък приветен
за утрото ново засмени зари.

Когато животът ме гневно притисне
със своята груба и силна ръка,
несетно си спомням за дякона Левски
в стихията бурна на трудна борба.

И аз не заплаквам, и аз не оплаквам
на моята младост смрачения ген,
защото в очите ми Дяконът гледа
със поглед спокоен и богдро засмен.

И моята млада и силна десница
издигам със вяра и тръзвам напред. –
Със моите верни богри връстници
да срещнем зората със весел привет.

Иван Радоев
(1927 – 1994)

ВЪЗВАНИЕ

Поети!

**Звезди от кремъка на олимпийски оръжия!
Омагьосани Ангерсенови птици на път.
Сухо кашляне в болните стаи на въздуха.
Карамфили с червени пръсти върху барикадите.**

**Елини, траки, египтяни, готи, славяни,
хуни, викинги, гали, фламандци –
велики преселения на гумите!**

Поети!

**Целувам света в очите на вашите сини
тетрагки.**

**Ето ви хляб и вино, пистолет и кокиче,
бяла риза, изтъкана от майки и народи!
Вземам под лична закрила вашите малки тиражи
и големи разриви на сърцата ви!**

Да вървим!

Без пътни и дневни!

**Вас ви чакат влюбените
от следващата физическа картина на света.**

ЕПИТАФИЯ НА РЕДАКТОРА И ПОЕТА

**За първи път лежат един до други
сред тишина и теменуги.**

**Редакторът за пръв път е безгласен
и няма забележки.**

**За пръв път и поета е съгласен
с посочените грешки.**

1954

ЕПИТАФИЯ НА ПОЕТА И ДВАМАТА МУ КРИТИЦИ

Тук съдбата послони
най-добрия от лириците,
а от двете му страни
спят спокоен сън критиците.

Той е чист и тих, и прост
без редактори – настойници
и лежи като Христос
между двамата разбойници.

ЕПИТАФИЯ НА ЧИТАТЕЛЯ

Твоята гуша, читателю, е свята.
Вярно, приживе не беше лесно.

Който е измъчван на земята,
негово е царството небесно.

СТАРА ИГРА

О, това е стара детска игра!
С драматичен финал
върху тротоара, разчертан за подскачане.
– Дай си ми куклите! На ти парцалите!
И всяко дете смъртно обидено
в противоположните ъгли потъва.

Един ден, а той беше пролетен,
и ти така прибра внезапно косите си,
взе си своите устни от моите,
блъсна съня от очите ми,
срита моите думи „почакай“, „защо“,
грабна гългите си бедра
и с остри крачки разплака улицата надве.

На другия ден децата са пак на тротоара –
играта е стара, безсмъртна.
Защо не идваш?
Вече толкова години подскачам
върху тебеширените квадратчета!

ОБЯСНЕНИЕ В ЛЮБОВ*На Веселка*

От мене не можеш да очакваш нищо.
Не мога да ти дам нито слънцето, нито луната,
защото те си принадлежат взаимно.
Не мога да ти дам нито къщите,
нито предметите,
защото те принадлежат на други.
Не мога да ти дам нито самотата, нито обидите,
защото те принадлежат на мене.

От мене не можеш да очакваш нищо,
Освен една кратка лъжа за щастие.
Ако тя ще ти стигне за цял живот,
да тръгваме.

Кой съм аз ли?
Аз съм този, който губи.

Александър Муратов
(1914 – 1994)

РАВНОДУШНИТЕ

Над мене черна подлост се стовари,
споходиха ме много страхове:
изгубих здраве, губя и другари
и си печеля още врагове.

Но чужда ми е сляпата покорност,
позорната ви смешна слепота.
Поемам своя дял и отговорност,
за грешките си ще се разплатя.

Стоите вие неми, безучастни,
когато тук зашета подлостта,
а щом настанат часове опасни,
подобно жаби дирите калта.

Бъдете вие кротки, равнодушни,
затваряйте пред фактите очи.
Бъдете като дребен роб послушни,
страхът ви глунав да не проличи.

Наг вас ни стълб, ни скеле ще се срути,
ни върху ужасените лица
понякога висял е страшно клупа
и плакали са внуци и деца.

Затуй спокойно ви минават дните:
без порив, без омраза, без любов,
през въздуха със възгласи наситен
до вас не стига сякаш ничий зов.

Живейте си! С доволство и съблазни
насищайте нетрайната си плът:
годините ви ще отминат празни,
че празен бил е земният ви път.

ДНЕС

...И огорчение ми носят дните,
не е за мен килимчето вълшебно:
отправя ми заплахи неприкрити
и хули ме едно човече дребно.

Заплашва, точи на сплетните ножа,
върти се като кално колело.
Но мен заплахите не ме тревожат.
Аз пак наричам злото само зло.
Не може съсък на словесни саби
гласа на истината да отнеме.
Пред нея и всесилните са слаби,
а гръмогласните остават неми.

Сега за своята личност не треперя,
напуснаха ме всички страхове:
честта и истината бяха вчера,
и утре ще ми бъдат богове.

Василка Хинкова
(1927 – 2015)

ХЕРГЕЛЕТА

Забърза се вече и тая година,
препусна галоп, дигна прах, затръска грива –
макар и нова, току-що пристигнала –
зацвили като кобилка дива...

И ми се струва, че докато се обърна,
ще се е изнизала до средата.
Още малко и с изненада ще зърна
как си замита с опашка следата...

И защо по-къси годините станаха,
нали са все с триста шейсет и пет гена?
По-дълги и мудни бяха ония по-рано;
защо днешните са така припрени?

Де да можеше ласо да им метнат ръцете,
да им забавят галона стремителен...
Но препускат, препускат годините-хергелета,
само искри хвърчат под копитата...

И СЪС СЪРЦЕТО СИ

Откраднаха ми ключа във трамвая
във оня ден, когато си отиде,
смених ключалката и как, не зная,
в съня ми ще се връщаш да ме видиш.

О, аз на живота ни в самотни ноци
неспирно лентата ще размотавам
и със сърцето си от пътя още
среднощните ти стъпки ще долавям...

И във просъница по стъпалата
ще слушам как изкачваш се нагоре
и спреш ли се задъхан пред вратата,
ще стана и ще ти отворя...

Веселин Чернялски
(1945 – 2020)

НОЩ В ГОРТАЛОВО

Ей, върви, че заспивай! Щурците какво ли празнуват?
Пощурели от радост – селцето превърнаха в песен.
И луната дори, в тях заслушана, май ще денува
на отсрещния рид – като гълъб отгоре надвесена.

А Чернялка припява и в нейните бързеи чисти
се оглежда небето с усмивка съвсем дяволита –
нак изглежда изпуснало наниз от звездни мъниста
в най-дълбокия вир на реката, ей там – под скалите...

Петят втори петли. Но дали ги дочува зорницата?
На листата клавишите гали смутеният вятър –
сам забравил дълга си през нощта яснолица...

А щурците не спират – песента им е все по-сърцата!
Аленее на изток. Петел ли е клъвнал звездица?
Или някой хлапак пак обърна варела с боята...

НАЙ-ХУБАВОТО СТИХОТВОРЕНИЕ

На Иван Събев

Ще го напиша. Знам – ще го напиша.
Мечта е то. Надежда. И вина.
Щом цял живот за него само дишам –
дано да е достойно за финал!

То може да е глътка от копнежа
или от болка земна към небе;
една несполелена с дните нежност,
която и в смъртта ми ще гребее...

А може да е радост, зажадняла
за празник в най-трагичния ми ден.
Или смехът на глупава раздяла
с най-съкровено то у мен.

Елегия то може да е. В нея
да хлипна недостигната мечта.
Ако е ода – в нея ще възнея
човечността.

Владимир Кирицов
(1925 – 1971)

МЕТЕОРИТ

Щях без малко да загина,
ей така за миг пребит –
падна в моята градина
някакъв метеорит.

Както крачех сред цветята,
той в земята се заби.
И стремително в печата
случаят се разтръби.

Фотографи като в пръстен
обкръжиха ме подир.
И метеорита кръстен
бе на мене – Владимир.

Тъй в космическа история
вмъкнах се посред бял ден
и от пет обсерватории
щедро бях възнаграден.

А от злоба се спомина
мой приятел и съсег,
че във моята градина
падат камъни отвред.

ЗЛОПОЛУКА

Тежък камион пред мен
някакъв човек премаза.
Пребледнял и изумен
се стъписах на паважа.

Двете леви колела
 минаха му през главата.
 Спря виновната кола.
 Наобиколи тълпата.
 Скокна смазаният
 с яд:
 – Няма нищо интересно!
 Аз съм – каза – бюрократ,
 не умирам толкоз лесно!...

ГОРСКА СЛУЧКА

Както крачех из снега в балкана,
 от гората, в ледове скована,
 глутница вълци се появиха
 и във мене зъбите си впиха.
 Ужасен попитах зверовете:
 – Но защо сега ще ме ядете?
 Нито ви в леса водата мътя,
 нито в урви ви пресичам пътя,
 нито съобщавам на ловджиите
 де ловувате и де се криете!?
 Ала си ме ръфат зверовете.
 И ръмжат: – Свободно говорете!
 Да не кажат, че човек сме яли,
 а пък думата не сме му дали!

ЛЕКА НОЩ

Нощем, щом заспя, да ме простите,
 хъркам, та люлеят се стените.

Снощи пак в една хотелска стая
 непознат съжител не изтрая:

– По-полека, може ли, за Бога?
 Отговорих му заспал: – Не мога!

И ми свири, ръчка ме в галака,
 а накрая жално се разплака:

– Тази нощ, ах, как ще се изкара,
слизам да поспя на тротоара.

Станах. И като захърка този,
чак до заранта ме изтормози...

Тъй е то с човешките протести –
ти да станеш, друг да се намести!

Вътъо Раковски
(1925 – 2008)

В КРАЯ НА ВОЙНАТА

Тревата махаше с ръце
на отминаващите влакове.
Добре си спомням:
едно момиче тичаше след тях с опънати назад коси.
Над къщите във синьото небе, огромното,
прострелян облак бе останал да виси
От старата ни къща, като от окоп излязла, мама
бе в черно,
цялата във бръчки,
като нарисувана на бялата стена
и горе от небето реактивно само
освободителните самолети хвърляха над нея
светлини.

Войниците се връщаха по бели ризи
със обарутени от взривове лица.
На хоризонта като символи на близост
плакатно се изрязваха
очакващи бащите си деца.
О, мир!

Изчезваха под облак танкове в галечината
със отдалечаващо ехтене.
Там любопитна птица
слизаше над техните следи из озарената лъка.
И аз – пораснал юноша –
стоях накрая на града, накрая на войната,
с едно зелено клонче във ръка.

МЕРИДИАНИ*В памет на Андрей Германов*

Със себе си
какво донесе на земята?
Широка тежка стъпка, врязана в пръстта,
кръвообращението ускорено на кръвта
и тежки длани,
с които като орехи
ти чупеше
най-костеливите
проблеми на душата.

Бе кълн.
Бе родов герб.
Бе шаячно момче.
Пог яростното слънце колко взривни зони
премина, неусетил даже, че
преображенията
и равноденствието си
бе догонил.

Бе нерв на времето.
Бе негов ултразвук и негова антена.
Какво улавяше със нея в своето сърце,
понесъл на кълбото земно болката
във две ръце
и в две очи
като в два фокуса
съсредоточена?

Меридианите на твоята кръв,
във тялото ти врязани дълбоко,
се включваха в меридианната система на света
и затова налягането на кръвта
във твоята земно тяло
и в стиховете
бе така високо.

ЖЕНА ПРЕМИНА ПРЕЗ СЪНЯ МИ

Жена красива улица прекоси.
Остави мъжки погледи да я проведат,
да носят гълго те гъха на нейните коси.

Бе тиха вечер. Нито ранна, нито късна.
Когато в гъното на друга улица зави,
бе тя за мене като цвят,
от другиго откъснат.

И все пак нещо хубаво у мен остана.
Уханье. И музика. И токчета, които
вървяха като по клавиши на пиано.

Димитър Цанов
(1953 – 2017)

КЪЩАТА

Скърби самотна къщата. Снегът
с кенар постула тесните пътеки.
Отдавна не е идвал тук синът –
тя като раковина стене леко.

Припомня си отминали неща:
на гроздобера шумната гълчава,
на коледата виното в нощта,
което гревни песни съживява.

Самотна е сега и занаяред,
и даже куче в навеса не лае.
Сълзите ѝ – висулки бистър лег,
ще се отронят в зимата накрая.

Ще дойде слънцето и пролетта,
в асмите бяло грозде ще накичи.
Забравените корени в пръстта
ще цъфнат и към пътя ще надничат.

Синът го няма. Къщата скърби
и всяка вечер сгушва се във мрака.
Боли я много. Много я боли,
но някога все пак ще го дочака.

МОЕТО МЯСТО

Посвещам на децата от социално-педагогическия интернат

**Като стара икона гледах живота:
скъпи коли, пишеета подбрани...
А едничкият лукс бе за мене компота
и бурканът сланина, останал от лани.**

**И аз можех да сложа парфюмче в лулата,
да затворя очи и да газя през лука,
но отдавна послушах оня глас на съдбата,
който рече: „Stop“! Твоето място е тука,**

**до децата бездомни, до постната супа,
до душите им сбъркани в този свят сбъркан.
Никой няма по рамото да те потуна
и от грижите дневни да те измъкне!**

**Като стара икона гледах как мина
по-голямата част от живота ми труген.
Колко пъти нервно стъпвах до мина
и не станах светец, но съм жив и съм нужен.**

***Златан Данев**
(1935 – 1992)*

ЩАСТЛИВИТЕ НЕ ПИШАТ СТИХОВЕ

**Щастливите не пишат стихове.
В страданието песента се ражда.
Поетът знае що е скръб и жажда,
и болката на чужди грехове.**

**Поетът не избира своя кръст –
дали Голгота или връх в Балкана.
Поетите са като жива рана,
в която времето поставя пръст.**

**Поетите са вик и свобода –
от дявола и бога прокълнати.
Понякога умират непризнати,
но винаги оставили следа.**

Щастливите не пишат стихове.
Пари събират, почести и слава.
Но идва ден – народът ги забравя.
Зачерква ги от своите регове.
Щастливите не пишат стихове!

МИЛИН КАМЪК

В сърцето с песен. В душата с пламък.
Сабята точка на Милин камък.
Гладен си лягам. Песен сънувам.
Но хлябът с песен не се купува.
Щурецът само живее с песен.
Щурец да бъдеш мигар е лесно.
На две под прага да се пробираш.
За своята болка на друг да свириш.

На друг да свириш. И тъй нататък...
Нощта е дълга. Животът – кратък.
Кратък за обич. Кратък за мисъл.
Блазе му, който мъдро е писал
с перо орлово и с кръв от рана.
Той има право пепел да стане.
Пепел от песен. Подвиг от пламък.
Трева да бъде на Милин камък.

Калин Донков
1941

БЛУС

Съмнения, възторзи, страх –
съдбата просто се развлича.
А теб след век те разпознах!
И само век ще те обичам.
Оттатък залеза, отвъд
нощта тъмнеят бариери.
Не иде прошка, нито съд...
Любима, събуди ме вчера!
В дълбочините земетръс
предвкусва своята премиера.

Животът е опасно къс...
 Побързай, целуни ме вчера!
 Пропуква се безкрайността.
 С греха ни ангел ще вечеря.
 Подай стиха ми на свещта!
 Не чакай: забрави ме вчера...

ДУША

Този град небръснат
 без печал ни пръсна.
 Всичко нежно, всичко грешно
 между нас виновно оглуша.
 Само ти остана
 в мен като камбана
 да звъниш под удара,
 гуша.
 В този град безгънен
 твоя вик потъна.
 Колко мъдро, колко подло
 паметта си всякой вкамени!
 Но защо остана
 (ех!)
 гуша-камбана
 до смъртта под всеки удар
 да звъни...

ЖЕЛЯЗНА ПЕСЕН

Мъчен свят. Железни хора. Рози от желязо.
 Погледи, стоманени на цвят.
 Посред милостите наши нашите омрази
 като пред сражение блестят.
 Сложен свят. Железни стъпки. Болки от желязо.
 В гласовете – нотки от метал.
 Светва матова и хладна в съвест и във разум –
 също металическа – печал.
 Силен свят. Железни стаби. Устни от желязо.
 Писък от желязната мъгла.
 И заблудата, че можем всичко да опазим
 с някакви железни правила.
 Колко дни плътта е сита, а душата – гладна!

И човек загубва за момент
най-желязната си вяра: че ще му се падне
от самото щастие процент.
И макар да носим още греха вместо броня,
врязани в мига невъзмутим,
с нашите въздишки светли, с нашите ирони
към желязно бъдеще вървим.

ЖИТЕЙСКИ ОПИТ

Разлюбваме – в прегръдката почти.
А после мрачно топлим пепелта.
Защо всесилна дума търсиш ти?
Такава дума няма в любовта.
На миналото в тежките врати
сърцето като ключ се превъртя.
В каква подземна тайна вярваш ти?
Такава тайна няма в любовта.
Ако и любовта не ни прости –
На помощ, милостива самота!
Нима последна болка чакаш ти?
Последна болка няма в любовта.

ОЩЕ ИДЕ ВЯТЪР

На Ек.

Както страдаме от грипове
и целуваме от скука –
иде вятър. И напипва
във живота ни пролука.
Както вярваме във слухове
и надвиваме обиди –
вятър в стаите избухва.
Иде вятър. Още иде...
Сепнато от сладък спазъм,
вдига времето камшика.
Песента, която пазим,
вятър ще я тананика.
Душа ласкаво злодеят.
Няма прошка и защита.
И косите ми се воят.
И душата ми отлита.

Константин Георгиев
(1914 – 1988)

ИЗ „СТИХОВЕ ЗА РОДИНАТА“

1.

Родино, натежала от богатства,
с утра червени над горите,
в която бели градове проблясват
и върховете стигат до звездите!...
Ти майко на работници, овчари,
на нашите деца и братя;
на нашите жени и на другари,
на Левски и на Караджата!...
Из тебе са препускали черкези,
пожар понесли на конете.
И слънцето е бързало да слезе
заг задимените полета.
Не зная друго място под звездите
с такава мъка изживяна;
в света така ли пеят планините
бунтовно – с Ботевска закана?
Проплакват ли в чужбина тъй кавали –
във радостта с такава жал?.. Едва ли.

2.

Не зная друга вярност под небето –
така дълбока и всевечна.
Дълбоко, може би, е тъй морето
и планините тъй всевечно светят.
За нея над пътеките в Балкана
шептят хайдушките върхари.
Родена е във нашите въстания,
живее в песните ни стари.
Тя помни как над Дунава, из мрака
долитна свободата като птица.
Родино! Как от радост ти заплака,
щом срещна руските войници!
О, има ли такъв дар, най-добрия,
за подвига им под небето?
Да, има!... Туй съм аз, и ти, и ние.
И вечната признателност в сърцето.

ДУХЪТ НА ХАМЛЕТ

Духът на Хамлет бавно спря до мене
 в безсънния ми нощен час:
 – Простете, че ви времето отнемам! –
 дочух шептящия му глас.
 Огърлицата му – с куп диаманти –
 трептеше с плаха светлина.
 И кадифената му мантия
 облъхна ме със странна хладина.
 „Къде? Кога? Защо? Нима? Обаче?
 Дали ще бъда?... Или не? –
 Великият поет ми е прикачил
 такива думи в стихове.
 Със тях преминах вси меридиани –
 с въпросите ми към света.
 Повярвайте, останах неразбран и
 с пресъхнала от жаг уста.
 Че за артиста аз съм трудна роля,
 за ученика – тежък час!
 Сега кажете, от сърце Ви моля,
 какъв човек съм, според Вас?“
 В гърдите си усетих малка буря
 и чух гласа си като ек:
 – Въпросът Ви е стар, литературен,
 но най-сте нужен в този век!

Найден Вълчев
 (1927)

НОЩУВКА В БАЛКАНА

От сините чуки тук тръгват реките.
 И дните тук тръгват от много галеч –
 да стигнат до мене зелени от здравец
 и черно-червени от кръв и от сеч.

Вън вятърът удря вратата. В съня ми
 фучи февруари от нощния мраз,
 а мен ми се струва, че русият Дякон
 е минал през Вито и иде към нас.

Балканският изгрев е чист като канка.
 Събужда се слънчев студеният ден
 и пътят се мятта да мине през моста,
 поема наголу и вика и мен.

И аз си отивам, а някой повтаря
 на старата, стара, прастара гора:
 – Ти люлка ми беше, когато прохождах,
 ти гроб ще ми бъдеш, когато умра.

УЧАСТ

И ще бъдем стари, и ще бъдем тъжни,
 и ще бъдем мъртви много векове:
 днес ни е простено. Днес дори сме дължни
 да сме развигорни бесни ветрове.

Да ломим боази в слепи дефилета,
 да трещим с магнети нощем в два часа.
 Докато сме млади. Докато сме клети.
 Докато твърдим, че има чудеса.

Докато свободни сме да минем горди
 покрай сто началства без да гънем гръб,
 докато самото слънце ни е орден
 и ни прави тъжни всяка чужда скръб.

Дотогава с тебе светъл гръм ще бъдем,
 гъжд ще сме среднощен в нейните коси.
 Ще ни съдят тежко. Тежко ще ги съдим.
 И гласът ни дрезгав тежко ще баци.

И ще сме щастливи. Дай една цигара.
 Късен и несретен тръзвам и сега.
 Чакам ме в мъглата старата мансарга,
 Новата надежда, вечната тъга.

КРАСИВА СМЪРТ

Чувствителните дълго не живеят.
Тях чувствата разстрелват ги по път,
когато ситите край тях се смеят
и пълните им джобове пращат.

Чувствителните – светли и въздушни,
кръжат над всяка земна суета
и техните лилави теменужки
цъфтят върху ръба на пропастта.

Но изгревите точно с тях изгряват,
от тях се ронят звън и детски смях.
Ако светът и времето забравят –
последни ще забравят точно тях.

ГРАМАТИКА

Може да са мъчни твоите победи,
да накуцваш с чупения си крак
и да са вкопани страните ти бледи
като страните на изигран хлапак,

може дори кръв да се стича
по твоето гернато чело –
от граматиката пак най-обичай
това първо лице в единствено число.

Без „Както казва“, „Струва ни се“, „Съгласно
показанията, събрани от всички нас...“
Поеми въздух и го кажи гласно
това възхитително мъжко „АЗ!“

И продължи по пътя си по-нататък.
Ще ти махне със зелен лист пролетта.
Животът е дълъг, но е и кратък.
Вятърът не казва летим, а леля.

Ставри Борисов
(1933 – 1985)

ОЧАКВАНЕ

Навлизам в дни, каквито не съм виждал –
и все се възприемам като пътник, оглушал
на кръстопът.

На хоризонта
с вятър се улуса някакво момче,
което се заканваше: „Ще върна ятото!“

Навярно прашното момче е поотрасло
и погледа му се премества по звездите:
една ще избере, а после пълното небе
ще сложи даром във ръцете на момиче.
Върви момчето – мъж, усетил, че земята
е люлка на гранит, на юлски сноп, на птица.
Върви към мен –
от шепите му се излива златен гъжг...
И аз все повече си мисля за жетваря.

СЪРЦЕ

Думи по сърцето почукват. Гложде осил –
жътвите са заг мен... Възрастта има навици.
Бил ли съм някъде, или не съм бил –
обратният път кръвта сгорещява.
Будят ме разговори. Припламват образи.
В очи съм потъвал – да оцелея от тлен.
Вярвам най-набожно в неродената обич –
вдигам високо чашата на моя ден.
Пълна чаша от червено присъствие
на надежди, които не съм подозирал...
Гръмват же-не прелези. Лягат равнини късни.
Есенна мисъл в нощта се прибира.
После – мънички гари с немигащи лампи.
После – онова дълбоко: „На добър път!“
И на мене все ми се струва, че няма
никога нито аз, нито те да заспят.

Хинко Георгиев
(1940 – 2013)

ЖРЕБИЙ

Не за слава и не за награда
аз живея своите дни.
Всяко нещо докрай да изстрадам
съдбата ми отреди.

Пътища леки и пътища лесни
не познах досега.
И ме зариват белите пресни
сам под снега.

Срещах спокоен всички сезони
като зърното, което посях,
като ранено стебло върху корен
се опирах и устоях.

Няма избор при хвърлен жребий,
трябва докрай да издържа.
Зная само, че върху гребен
и острие не остава ръжда.

ЕНЪВДЕН

На сина ми Георги

В маранята трептяща над жито прежурено
сянка от облак не пада.
И влачим петите си боси. И шурави
вървим под високото плагне.

Слънчасали, мръсни, небръснати. Хане
осилът през гащи. До болка
ръкойките жулят дланите грапави,
преди да пристегнат снопа.

Горещо е, Господи! Облаче малко
прати ни над кръстци да легне.
Водата завря в бъклите, а млякото
шупна в гърнето на сянка.

Добитък и хора се връщат пребити
от жега. Земята се пука.
Лалугери сбират пръснато жито
и в гунки дълбоки го трупат.

Пушилки замулят пътя към Скъта.
Вечерникът смята за миг маранята.
Високо светят захвърлени сърпове
и люшва се в тях равнината.

Христо Ганов
(1938 – 2022)

ВЪРВЯ КЪМ ДЪЖДА

И все вървя на запад – към дъжда,
и все повече се заоблачава.
Защо е жива вечната вражда
между нощта и светлото начало?
В студени облаци пред мен
обречена потъва светлината.
И преполовил човешкия си ден,
аз не вървя – летя към тъмнината
на дъжд, на студ... На моя път.
Ах, блян ли е, нагон, или умора
това препускане към нашта смърт,
или пък точно то ни прави хора?

И пак

вървя на запад – към дъжда,
и все повече се заоблачава.
И вече виждам тънката межда,
която може би е край... Или начало?

И спомен е зората на деня,
вълшебството на детството велико.
Сега пристрастно утрото ценя,
но вече властно вечерта ме вика.
... И чезнат най-щастливите сълзи,
и жестовете, рисковете чезнат.
Дъждът, определен за мен, пълзи
и приближавам неговата бездна.

И в мен прониква тъмната ръжда,
която бавно ще ме заличава.
И все вървя на запад – към гъжда,
и все повече се заоблачава.

А там навярно бурята гърми,
изгарят гънери, градушка стене,
умират звяр и птица, и тръби
категоричната тръба за мене...

... Какво е опитът, животът, аз –
познание, което значи болка.
Не плащаме ли за минутна страст
с години от живота си... Със колко?
И пак към изпитания вървим
така отчаяно, така епично,
макар да знаем, че ще изгорим
от тяхното докосване трагично.

Светкавица лицето ми бразди
и пада – птица – в тишина беззвездна.
Дъждът, определен за мен, пълзи
и приближавам тъмната му бездна.
Предчувствам го със цялата гуша,
със ноздрите, със кожата си вече.
Събрал съм всички сили за гъжда,
защото виждам – той не е далече.
И наранен, и нараним вървя
към моя гъжд, към моя гъжд,
момчета.
Не ми е лесно пред стената на гъжда,
но знам, че някога ще разберете...

Повярвайте ми, недобре живях
и много ми е страшно днес – не крия.
Но трябва да прекрача своя страх!

Заради вас.
Заради мен самия.

Боян Горанов**В БЪЛГАРИЯ ВСЕ НЕЩО СТАВА**

В България тежки проблеми
с години се трупат, безкрай,
и спорим по всякакви теми,
и казват: живели сме в рай.

В Съюза сме член позабравен.
Без евро и вЪн от Шенген,
народ сме си май изоставен,
отдавна до днешния ден.

Налегна ни страшна съдбина...
И внасяме газ и петрол,
и Южен поток ни подмина,
и нямаме нов АЕЦ, а гЪол.

Строим и за тях магистрали,
за тирове, чужди коли...
Отрови и дим сме избрали
и гЪжд ни токсичен вали.

Там нейде, в чужбина, далече,
говорейки чужди език,
децата ни орис обрече
и май сме народ мъченик.

Най-бедни сме ние от всички-
в съюза е сякаш така;
и ползваме стари колички,
и дрешки от втора рЪка.

Парите ни все не достигат.
ЗатЪнахме в грижи и гнет.
Цените на всичко се вдигат,
но сливи не дават за смет...

КОЛКО Е ЧОВЕШКИЯТ ЖИВОТ

На примата на българската естрада

ЛИЛИ ИВАНОВА

Колко е човешкият живот
една пращинка вечност,
изгубена в безкрая
на Вселената!

За миг изгрява и угасва.
Това е нашият живот
незабележим за вечността
в която сме щастливи!

Колко е човешкият живот
една любов неустово
непредсказуема...
И тишина и пустота след нас...!
Неизбежно там някъде
се появяваме и сме щастливи.

Какво е нашият живот
пращинка, носена в безкрая
и щастие, наречено любов,
в което бавно
неумолимо, неусетно
се стопяваме.

Ваня Петкова – Йотова

ТРИФОН ЗАРЕЗАН

В родината на розите, лозите и меда,
в родината на житото, на песента и любовта.
от древни времена е този ден избран
празникът на виното – Трифон Зарезан.
Стопанката ще стане рано сутринта
обреден хляб ще меси и с лозови листа
украса ще направи, със бъклица вино,
традицията стара ще спази, за добро,
със пълнена кокошка с ориз или с булгур,
мъжа си ще изпрати на лозето, кусур,

няма да пропусне най-важната заръка
 три пръчки от три корена да отреже за сполука.
 От пръчките да свие за калпака си венец,
 традицията свята да спази до краен!
 Корена полива с вино, поръсва с пепел,
 запазена от Бъдни вечер от жарта
 на бъдника, де сбира цялата рода.
 Че всяка есен що ли се е неуморно трепал
 да ръси, да копае, без дума да е рекъл?
 А после на лозята се избира „цар“
 така продължава този ритуал,
 под звуци на гъдулки, тъпани и гайди,
 сякаш, че се вдигнат към стотина сватби,
 царят тръгва на „колесница“ към селото,
 да не чуе дявол, да преборят злото,
 до първи петли благославя се поред:
 „През праговете да прелива, да е берекем!“
 Чашите със вино нека да искрят
 веселие да има, усмивки, благодат,
 Трифон Зарезан е и наздраве,
 да отпием с най-светли мисли!
 Традициите да спазвам с пориви най-чисти!

НА ВАС БУДИТЕЛИ, С ЛЮБОВ!

Във времена жестоки и коварни,
 за буквите, със меч, във битки,
 БУДИТЕЛИТЕ, с дух бранили
 честта ни българска! Потайни

времена на чест и слава,
 свещта не гаси своя пламък,
 като на лента преминава
 пътят им, че бил тъй кратък,
 но със безценен отпечатък:
 той учи как се оцелява!

И устремен и неспокоен,
 сред трудности и тежки мъки,
 народ безумно непокорен,
 към СВОБОДАТА се запътил.

Родили се сред мрак, в тъмата –
свещица – пламъкът им светел,
опазили със чест сърцата,
нам завещали ДОБРОДЕТЕЛ!

БЪЛГАРИЙО, днес свободата
дгаж по-нужно е да браним,
в очите ни блести сълзата,
че с дловото им днес се храним!

БУДИТЕЛИ народни, мили,
ЗАВЕТИТЕ Ви тачим днес
и китка цвят с любов сме свили,
с поклон отдаваме Ви чест!

Ваня Радовенска

ГРЯХ

*„Дали сърна, дали жена, на теб обречена...
в тиха болка обич дочута...
грехота е... грехота е да разплачеш кошута...“*

Мариники

Колко му е да убиеш пеперуда...
да я смачкаш с длан, пета, със пръсти..
Да я убиеш можеш и със дума –
душата ѝ е толкова нетрайно пъстра.

Можеш с поглед крив или пък дума грапава
крилцата ѝ като със нож да срежеш...
Ще я прегърне после в шепите си вятърът
и в пепелта ще я положи... много нежно...

Ще бъде... сякаш нищичко не се е случвало.
И сякаш никога не е била...
И ще останат само две следи от сълзи...
на момиче. И твоят грях...

НАРИСУВАЙ СМЪРТТА

Художнико, нарисуй Смъртта!
Но не грозна и страшна, злобеща.
Нарисуй я – млада жена
с пищни форми – невярна, гореща...

А пред нея – две чаши с вино,
лунен лъч, във кристала пречупен,
който води до оная земя, дето чака Любов,
във живота – неслучена...

Велина Ценкова

ЗНАМ

Знам, че отгавна заг тебе са тези,
дето все още ми вдигат очите.
И на сърцето перцето подреждат.
И са поточето, дето все пита.
Знам, че отгавна не помниш, което
в моите светли мечти избуява.
То – негласеното и непревзето –
все тъй несръчно, все пак ме споява.
Прави парчетата цялост до здраво.
Даже красивото пази ревниво.
Знам, че отгавна до мене те няма,
ала и ти, че не си си отивал.

ЗА СВОБОДАТА

На смелите българи преди нас

И имало е и тогава бряг.
И морско синьо. Романтични нощи.
И песен в птица. Може би и плаж.
И стих във длани, недописан още.

И имало е толкова любов!
Красиви умове. Таланти свише.
Околосветски пропътувало добро.
И скорост на живота, за да гиша.

В такива времена един народ
на несвободен нощите е имал.
На несвободен – ден след ден без брод.
Без полети. Дори без морско синьо.

Тогава пушки и пищови, и ками
блестели в длани, пишели мечтите.
И не герои – смели гъщери
и синове последвали звездите.

Родени в мъка, с труден земен път,
в съня си пропътували Земята.
Откривали, рискували – отвъд
и мрака, и оковите – нататък.

Те имали вкуса към свобода
и жаждата за щастие и обич,
за откривателства, наука, чудеса.
Те, моите деди, са страшно много!

И страшно гневни, в страшни битки, с плам
и смелост отвоювали мечтата –
свободни да оставят име, дом и храм
и в свобода да продължим нататък.

Витка Витанова

*Пред паметника
на Христо Ботев*

Това, поете, са първите божури.
На тебе с радост ще ги подаря:
Червени като този втори юни,
червени като залеза, като кръвта.

Червени като стихове бунтовни,
събрали волята на цар и роб-
да разреже оковите вековни,
свободен да са назове – народ!

Сирени вият. Всички спираме.
Мълчим минута. Паметно мълчим
и питаме: достойно ли, поете,
след твоята мечта вървим?

ПРЕД ПОРТРЕТА НА АПОСТОЛА

Да пиша за теб не посмях –
Ти тъй си велик и достоен, без грях.
И ново какво да прибавя, не знам,
към твоята слава и нашия срам

Ти беше за всички опора, утеха
със твоята твърдост и вяра в успеха.
Развяваше гордо с Раковски байрака
със сърмено лъвче, греещо в мрака.

Не трая да гледаш страната си в кърви,
да носиш спокойно народните скърби.
И сам ти от дякон в горд лъв се превърна,
република свята в мечтите си зърна.

Апостоле Левски, с устреми святи –
предаден, ти освети свободата ни.
И вместо да палиш църковно кандило,
изгоря като свещ на черно бесило.

А можеше още да водиш народа
под знамето свято в бой за свобода...
Защо те оставиха в плен и на съд?
Защо не посмяха да те спасят?

След тебе дойдоха братушки-руснаци,
румънци, финланци, сърби, поляци...
Положиха вредом те костите свои.
Изгря свободата в жестокия бой.

Да пиша за теб досега не посмях –
Ти тъй си велик и достоен, без грях.
И макар че забравяме твоите завети
с твоето име свободата ни свети.

*Гюлшен Алиева***ПРИЗНАНИЕ**

Дълбока е реката и водите ми
 понякога са тежки и оперени
 тогава във коритото съм пенеста
 молебени са чувствата ми петъчни.
 Дълбока е реката ми превтасала
 и гумите са с вкус на зрели праскови
 прецеждам си водите дълго в сушата –
 самотен остров житно премълчан.
 Дълбока е реката и водите ми,
 пластени с очиболец и тинтява
 водите ми са циганско гайре по нощи
 и как ръцете си в ръцете ти да вдяна .
 Дълбока е реката, снаждам вървите
 с по синьо да погледна във очите ти
 смехът си да разсия във душата ти
 и да се нежа дълго във ръцете ти.
 Дълбока е реката, бреговете ми,
 тъй често са в трънак и диви плевели
 и как да стъкна огън във сърцето ти
 и как сред бурени да ти пристана.

ЩО ЛИ БАЯ ПО ЧЕРНИТЕ ВЪГЛЕНИ, ЛИБЕ

Що ли бая по черните въглени, либе,
 що ли ходя по бял калдъръм,
 що ли вплитам в косите си наръч невени,
 що ли кърша ластари от дивия трън,
 що ли ходя по жар от жарава,
 и нося в житени шепи слънца
 калдъръмчета собирам във росна морава
 и гласът на петлите в бохча
 що ли търся в ръцете ти лято,
 що надигам пъстреещ филджан
 и във кошница собирам гроздове
 и се кипря в басма от фустан
 що претърсвам душата за обич
 и кошумено бяла в нега
 що ли сбрах гъждовете лирични

и кафето защо ми горча,
 що безсънна те чакам на ручей
 със кобилица в тънка снага
 бели менци препълних с водица
 и те очаквам под ясна луна
 що ли нося в ръцете си либе,
 що ли белег от твоите ръце,
 що си плакна очите в реката,
 що се плакна във твоето сърце?

Дария Георгиева

ПРИТЕЖАНИЕ НА СЕБЕ СИ

Пламъци нося в сърцето си –
 пазя ги зорко... дори да боли.
 И даже болката на мен се кланя
 кога от очите ми дъжд завали.

Колко е божествено, човеци,
 да бъдеш притежание на себе си
 и колко много ми костваше
 днес да обичам и своите белези...

Рисувам старателно с времето
 върху бялата кожа – цели светове.
 И дори облята в кървавочервено,
 пак усмивка свети на моето лице.

Рисувам с топъл дъх – затаен
 и си спомням кои ме раняваха.
 Благодаря им от цялото си сърце,
 че никога, никога не останаха.

Някой ден, аз знам, във бели птици
 Господ ще рече да се преродят
 и в моя храм ще молят да влязат,
 та за миг, за миг поне да ме съзрат!

Някои ми казаха преди години:
 „За да може човек да повярва в Бог
 първо сърце му трябва да види
 какво е да изпитва истинска любов!“

Поглеждам – цяла съм божествена,
как да не вярвам и ази във Бог,
нали любов към себе си изпитвам,
а от Него сътворена е моята любов!

ЗАТВОРЕНИ ОЧИ

Вървя замаяна, цяла – вдъхновение
нейде във града на своето съзнание,
а до мене се сбрала смирена тълпата,
вперва погледа си в цветовете ми.

Във тази нощ, ухаеща на утро свято,
заставам пред вас, чудни хора добри
и от сърце ви моля: затворете очите си,
дайте шанс душа ми да се възроди...

Аз искам да имам достатъчно време
във очите свои да погледна, устремена,
раните с любов да залича напълно,
магията в мене като конче да възседна.

Затворете, хора, за малко очите си,
обещавам да бъда достатъчно смела:
Дрипите съблякла, душа си да изкъпя
и нови дрехи от някъде да ѝ намеря...

Затворете, хора, за малко очите си:
Не е лесно да се грижиш за крехка душа,
нито да знаеш, по пътя свой, ти себе си
на ръце ли носиш, или се влачиш в прахта.

И щом очите отворите – вдъхновени,
аз ще ви покажа тази си нова светлина
и ще бъда готова тъй и вас да лекувам,
както себе си – с презръдки във нощта.

*Елена Вълкова***НАЗДРАВЕ**

Наздраве, мой рожден ген! Зорница. И Вечерница.
 Души се разминават, проплаква – гъщеря,
 но майката отлита в небесните селения...
 Поклон пред саможертвата, която ми избра

любящ дом. С керемиди от книги. С ренесансов
 иконостас: по-вечно е доброто от смъртта!
 За Любовта – наздраве! За всички припознанства,
 за опита, набран от бодлите на скръбта.

Наздраве, за Живота! Един, като за няколко.
 Войната – на колене! Наздраве, вносен мир.
 Наздраве, бригадирства. И прецъфтели макове.
 За Вярата – наздраве! Небесен еликсир.

Наздраве за децата ни! От една туфа здравец сме.
 Ще надживеем преспите. Наздраве, семенца!
 С червено (срещу уроки) обшивам ви гъбравите
 с мечти, като за внуците на нашите сърца.

За грешките – наздраве! От гроздето им става
 на мъдростта пелина. Кристално отлежал.
 За родствата духовни! И за Смъртта – наздраве!
 Със нея ще пожънеш, каквото си посял!

ВЪЛЧИЦАТА

Не ме гразнете, хора, не си играйте с мене,
 аз още съм вълчица, макар опитомена.

Стопанинът ми благ е и аз му служа вярно.
 С децата му от тъмно до тъмно съм
 другар, но
 достатъчно е вятър да свирне на листата
 и във кръвта ми диво обажда се Гората.

– Млъкни! – и скръцвам глухо.
 Сама те изоставих.
 Боях се от куршуми и стъпках своя здравец.

Сега е късно вече, сега почти съм куче.
Сега дори вратата към тебе не заключват.

Сега, ако поускам да вкуся от простора,
ще ме подгонят вкупом и зверове – и хора.

Но някой ден,
(предчувства го свитото ми гърло),
небето ти зелено във ярост ще ме хвърли

и затова ви моля, с отчаяни зеници:
– Внимавайте със мене, аз още съм
вълчица!

Здравка Шейретова

* * *

В каручката на дядо заспива лятото.
Сънува жеравното ято
как ръкойки мята
и житото събира в ширта небесна.
Сънува лястовича песен
под старата стреха,
извиква на божура бял смеха,
на любимите греха.
Сънува лятото, че тича
сред лозя, откъдето гроздове надничат
и събират сладък сок.
Сънува Дионис – на веселието бог
да налива виното в рог
и на самодивите в нозете,
с рой светулки в ръцете.
С каручката си дядо излетя
подир толкова лета,
сега с небесните пети
гроздето намачква,
събира в шепите шурици,
а със звездната диканя
житните стебла троши.

* * *

Отронва се лятото –
 като зрънцата на грозд.
 На смокиново сладко ухае
 и тича щастливо по пясъчен мост,
 с дъх от малини го знаем,
 с детски бузки за щипане –
 силен коктейл от бриз за допиване.
 Бавно изтича през дланите
 и отдава страстта си,
 за да може пак да ни мами –
 скрито в горещия пясък
 или в летежа на чайка
 над вълните огромни.
 То е... прегръдка на майка,
 която вечно ще помним.

Зоя Минева

* * *

Ще изгаряш ли по мен?
 Готов ли си за мене да изгаряш?
 Достатъчно са ме предавали
 и ми стига този хаос!
 Огънят изпепелява – ясно е! ...
 Страданието извисява!
 Аз порода рядка съм,
 която не гаси пожари,
 но бавно, ярко ги разпалва ...
 И повярвай –
 във всеки въглен от жаравата
 крие се магията на Светлината,
 а всяка болка ражда знание ...
 Белязана съм с Божи дар –
 от пепелта живот да възкресявам –
 той, както казват Мъдрите,
 тук на Земята,
 за двама е създаден!

* * *

В космическата самота
планетите не се докосват,
всяка има своя орбита...
В миг се препокриват
сенките им само –
илюзия за цялост,
игра на Светлината...
После разминаване...
Всъщност те пътуват
в своите спирали,
пътуват милиони ери,
непрестанно –
изграждат себе си
и овладяват своите енергии...
но законът за привличането
побеждава –
взрив, неземна яркост...
В такъв финал
скрито е Началото
на космическата тишина,
на космическата самота
и кръговрата на Безкрая...

Илко Иларионов
(1948 – 2024)

НАСАМЕ С АПОСТОЛА

Прости ми, Апостоле
Левски!
Прости,
че в безумния
миг на възбуда,
сърцето заби
от желание луго,
да пиша
за теб,
за теб Апостоле – чудо!
Как
да погледна
очите ти сини,

дали ще ми
стигнат
мъжките сили,
кажи ми!
Как де не пиша
за теб,
как да отмина
твоя
портрет,
забит
в сърцето
на черната
българска зима?
О, знам,
знам, че нямото
твое величие,
ражда
великото мое
мълчание.
Знам,
че вечност,
а не век и половина,
дели ни
в час
по страдание...
Ще пиша
за теб,
последно
прости ми!
Апостоле,
често те срещам,
там, сред безмълвното
множество,
да крачиш
сякаш напук,
не с яке,
палто и кожух,
а с прост
ямурлук,
към твоите
селяци,
които, снели
оръфани овчи
калпаци,

В миг на
пророчество,
целуват
пистолета
и камата,
и с робските
устни подуми,
отпиват
с едри глътки
от Свободата!
Ще влезеш ли
в мойте
куплети и
рими,
тъй както
си влязъл в
сърцето ми?...
Дяконе мой,
помогни
ми!
Помогни ми,
когато
ръката,
преди да посочи
подлеца,
потръпне,
и моята
„честна дума“,
към къщи
с него
си тръгне.
Когато
лицето отмине
шамара,
и потърси
нечия „ласкава“
гара.
Когато челото
отхвърли
куршума,
и на изпит
по саможертва
врагът
ме придума.

Помогни ми
да тръгна
по пътя ти
кален и
прашен,
сред нощ
непрогледна,
тогава,
когато
е най-страшен!
Да опазя
вярата
в двете
си шепи,
от гушите
нищи и
слепи!
Помогни
ми, Дяконе,
даже
и когато
последно
сърцето
откаже!
Кажу!
Сред клюки
сплетни
и лъжи,
сред глупци
и търгаши,
чужди и наши,
сред вражи
омрази,
как се опазу?!
Как веднъж
не посегна
на чуждо,
как веднъж
не тръгна
на път
към пост
и звания,
как веднъж
не помисли

за друго
освен за
България!?
За нея, Святата,
ти себе си
даде.
Ще простиш
ли на
този
дето те
продаде?
Простил си,
простил си с
усмивка
горчива
отдавна,
нали?...
И от
твоята
страшна
прошка,
най-много днес
ме боли!
Боли
от въпроса,
застинал
на устните
свети:
„Как я караш,
поете?“
Как да
излъжа,
истината
как безразсъдно
с ръка
да замажа
пред лицето ти
строго?
Грешен съм,
грешен, Апостоле,
много!
Но едно ще
ти кажа.
Потрябва ли

клетва
 да дам,
 в ден,
 като тебе
 голям,
 не ще са
 нужни
 олтар,
 кама,
 пистолет,
 ще целуна
 единствено
 твоя
 портрет!

Лалка Павлова

ДУШАТА МИ Е ЦЪРКВА

*В памет на сина ми
 Калин Павлов*

Встрани от Рая,
 до себе си по-близо,
 създаде Господ нов Едем –
 надели го с души,
 подобни нему.
 Но не цари спокойствието там –
 просветват често мълнии от мисли,
 сред гръм от сблъсъка на тези с антитези
 извиват се вихрушките на чувствата
 и бури от съмнения помитат всичко...
 ... да може след това да сътворят
 отново всичко –
 човек, природа, свят
 и нова Истина
 за смисъла на Битието,
 за същността на Злото и Доброто.
 Духовни братя са
 великите човешки грешници,
 създадени, за да горят
 и в мъки да създават.

Душата ми е Църквата,
от всички тях населена.
И Църква е Небето.

Сенека в нея още
трактатите си пише –
за милосърдието,
за греха и прошката.
И все е недоволен –
човешкият живот бил много кратък!
А сам преряза вените си,
макар по заповед на новия Нерон.

Сократ е птичка божия –
пари от никого не иска,
защото знае,
че не знае нищо.

Замборникът за скитничество –
владетелят на гумите Джек Лондон,
продава мозъка си на безценица.
Зове го дивото
сред бездните от хора.
Под сянката на блясъка,
лишен от огън за борба,
настъпен от пета желязна,
стопанин стана на дома голям –
Небето.

Загадъчно,
сред облаци от алкохолни пари,
подир миража тръгнал с Анна Снегина,
пристигна тука и Сергей Есенин.

Сред музика на струни сребърни
и хаос от любов и от омраза,
в мъглите сиви на амок и страх,
загубил и последната игра на шах
от чумата кафява на века коварен,
потегли към небето Стефан Цвайг.

Парадоксално:
макар че каза „Сбогом на оръжията“,
самоуби се с пушка в Кечъм

и дом потърси на Небето
 дори и Ърнест!...
 А за изгубеното поколение
 така и не изгрява слънце
 дори в Дома на Бога
 сред снеговете на Килиманджаро.

Душата ми е Църквата,
 от всички тях населена.
 И Църква е Небето.

В най-черната си нощ
 отново сам е Пейо –
 без майка, без родина и любима,
 без зрънце от надежда нова...
 Пред него зее черната камина.
 Преди куршума този път
 изпи и чашата с отрова.

Присяга зграч на планината.
 От мълния сразен,
 с разперени крила орелът горг
 в последния прощален марш
 полита към земята...
 И стихва на Ракитин лирата
 пог релсите на влака
 в есен лиха.

Жаравата на утрото
 към бъдещия ден понесе Пеньо.
 В основите наля бетон.
 Етаж подир етаж
 иззидваше мечтите
 по скелето на българския дом.
 От вой на кучета простреляни,
 звездите бавно гаснат
 в залез като рана.
 „Човекът е човек, когато е на път...“
 И тръгна към Небето.

Душата ми е Църквата
 от всички тях населена.
 И Църква е Небето.

От няколко години тука е
и моят син...
Там, в ъгъла, далеч от другите,
Ван Гог му преподава скришом
магията на багрите и тяхната печал.
Но вместо гарвани над житни ниви,
излита гълъб от платното му,
понесъл клонка от маслина
към кораба на бъдещия Ной...

Люлин Занов

СЕЛСКО УТРО

Зората счупи звънките си чаши
и в миг от тях се виното изля!
Ей, новият работен ден запраши,
по пътя си звездите разпиля!

А утрото възторжено разлива
пенливата си, бяла ведрина
и чувстваш как сега в едно се сливат
небе и песен, слънце и земя!

Как звъннаха рисувани каруци,
изплували из бистрата роса,
пригласяща на сочните ѝ звуци,
в полето нее сребърна коса!

И малката, прекрасна чучулига,
пияна от любов и красота,
към слънцето припряно се издига –
понесла във сърцето си света!

СЕЛСКИ ПРАВИ

На селско пиле с перушина градска
превърнал съм се, казват, също че
не съм заемал поза тарикатска
и, пял съм с глас на селското щурче...

Не се измъчвах никак да изтръгна
селото си от моето сърце,
а винаги кога към него тръгвах
в усмивка грейва мъжкото лице!

Не мога първите си стъпки да забравя,
че буквите научих първо там!
Как детството без спомен да оставя
и, любовта – в която влязох, като в храм?!

...Как с вяра и любов строихме всички,
празнувахме успехи на парад...
... Управниците – вълци и лисички
подложиха страната на разпад...

Макар че цялата е във руини,
съселяните още се държат
всрещ тази пустош, като бедуини,
но с български инат ще продължат!

И ще дочакат в глухите си къщи
с деца и внуци да се съберат...
Все пак, в света – коварен и намръщен,
върти животът своя кръговрат!...

Мариана Еклесия

СЪЗВЕЗДИЯ ОТ ОБСЕРВАТОРИЯТА

на астронома Петко Недялков

Ти рисуваш Вселената и твърдиш, че нейде далече –
отвъд съзвездия, галактики, мъглявини
съществува огромна тъмна енергия;
тя понякога ни опива, сее омраза, започва войни...
А с очите си виждам – всичко наоколо свети!
Лятното слънце тича към апогея си,
в езерото на парка се любят младите лебеди,
а войниците стават добри и ни обичат.
Ти чертаеш незримия ход на времето и напомняш,
че ние сме стотна частица от неговата стрела,
безмълвно летяща над хоризонта в нови селения...
Аз надзърнах в могъщия телескоп и видях себе си –
бебе в утроба,

което развързва пъпната връв на живота си.
 Ти ми поднасяш фотос за спомен от съзвездието
 Ета Карине,
 отстоящо на 7 500 светлинни години от земята ни.
 А аз чувам в душата ми да пеят авлиги
 и виждам вечната сила на съвършенството,
 от което сме сътворени. Както казваш –
 едва пет процента от общото ни познание
 за онази велика Любов, която дарява Живота.
 И остава завинаги тайна.

ДИАЛОГ С НЕДЯЛКО ЙОРДАНОВ

(По книгата „Живей, Живот!“ 2015 г.)

Здравей, поете! И докога ли така –
 скрит там на столичен шести етаж?
 Пишеш си в „Ретро“ и питаш на глас:
 „Боже, как тъй сътвори любовта?

Как си нарочил и мен за поет?
 Хем твое дете съм, хем старец в сонет.
 Ала не мога без твоя тих благослов –
 пролет, събрана в шепичка есенен плод.

Как тъй изписах книги и пях,
 а Ти ме даряваше с щедра ръка.
 И ме люляха вълните безбрежни,
 и нежно обичах, и шеметно стенех.

И вярвах, че тъничката ми ризка моряшка
 ще бъде вечният пристан на моята младост;
 за морски платна и музи пленени,
 за стихове, грами с безсмъртни копнежи...

Но огледалото вечер ме пита:
 – Поете на пламенни чувства, ти ли си?
 Аз вдигам внука пред себе си с песен:
 „Ето я моята жива любовна магия!

Тук са стаените ми въпроси за смисъла,
 туй е филизът на моите корени.
 Тук са младите клетки и генът на моите спомени,
 а пък стиховете са пеещи листи по клоните.“

И още те моля, Господи, с този куплет:
 принеси в бъдното моя неизповядан завет!
 Вече знам – любовта на телата ни все остарява,
 ала не гасне нейната жива, свещена жарава.

И моля те, Боже, като пораснал твой син –
 нахрани гладните с хляба ми от домашния скрин!
 Облечи бедни скиталци с пролетната ми греха
 и им кажи, че милея за тях от дете. И до века...
 АМИН!

Мая Христова

* * *

Срещаме се с толкова души
 и много повече с бездушници...
 Язвите по тънките стени
 в аортите ни често са разпръснати.
 Следва взрив и после лава
 по крехките ни сетива...
 Солени струи изсушават
 тъканта...

* * *

Когато си изпуснал от „онези“ влакове
 и всички гари са безкрайно пусли,
 и само птиците напомнят за очакване,
 очакване пропуснало мига си...
 Перони, коловози (север, запад,
 изток, запад, север, юг)...
 Несрещнати посоки, изоставане
 за неслучайно и случайно случване...
 Изпускаш ли във времето вълнения
 и невълнеия със хора и мечти...
 Клапите ти са втвърдени от трептения.
 От късното намизване с очи...
 Закъсняла ли е уморената ти среща.
 Изплакана ли е след толкова години.
 Разсипан как ще търсиш себе си
 във пъзел с части несглобими...

Наташа Басарова

СИТО НА ВРЕМЕТО

Най-страшно е, когато си сломен
и сринат от най-близките си хора.
С обига и сълза си съкрушен,
захвърлен кам' ненужна вещь на двора.

Разбираш, че раздавал си любов,
но времето следите е изтрило,
че в преспите на тайнствения зов
нещо различно се е преродило.

Откриваш, че залъгвал си света,
а истинската същност си засенчвал,
че сълзите си сливал със гъжда,
а болката – понякога харесвал.

Най-страшно е, когато подредиш
на пъзела последната находка
и бързо колелото завъртиш,
за да изтриеш нечия походка.

ДАЛЕЧНИ СВЕТОВЕ

Мълчи душата в ъгъла стаена,
с измъчени от треската очи.
И знае, че макар несподелена
една любов извира и сълзи.

Не иска да се рее с ветровете
и да се къпе в морските вълни.
Тя знае, че се срещат световете
макар в неизмерими висини.

За нея няма срещи невъзможни
от спомени, прелистени в нощта.
И сред заплетени въпроси – сложни,
човек отпива част от радостта.

Мълчи душата чиста и сияйна,
прегърната от звездното небе,
а свидната мечта плете безкрайна
дантела от галечни светове.

Нина Чилиянска

ПАРЧЕНЦЕ ЛЯТО

Парченце лято ще си взема,
когато зима забучи.
Две рими от една поема,
мелодия и сноп лъчи.

Листо от зграбец, детелина,
натегнал в юли жижен клас,
едно хвърчило морско-синьо
и славей с полунощен глас.

На вир дълбок прохлада тиха.
Упойващ мирис. Сенокос.
Любима книга с пет-шест стиха.
И детски смях. И палец бос.

Две сенки от крила на птица.
И маргаритки. И щурец.
Немирно хукнала речица
с прозрачно чист зелен гледец.

Не са ми страшни зимни хали!
Да, нека да фучи, да вей!
Парченце лято ще запаля
и то душата ми ще сгрей!

ЖАЖДАТА

*„... аз ще ти бъда жаждата,
ти ще ми бъдеш водата.“*

Пламен Сивов

Жажгата, недосънвана
водата недонапита.
Като несвечно бълнуване,
трапчинка в лунната пита.

Сестрите ми – самодивите
боси в росата танцуват.
Падам звездите из нивите
нежности две се целуват.

И се разнежва Безкрая
като око на кошута.
Август приготвя ни стая,
точно на лятото в скута.

Тревите са ни небето.
Кръстница ни е самодива.
Жажгата свършва, където
вода и любов се сливат.

ШИВАЧА НА КРИЛЕ

И някой внимателно с розов конец
закърпи крилете ми тъй остарели.
Заши и на лятото весел венец
от ягоди горски и слънчеви трели.

Закърпи реката с тегел от звезди.
Поръби на синура пращия корен.
Конете, щастливи от много ездни,
приши в хоризонта, безкрайно огромен.

Напръстник си сложи от тиха луна.
И почна да шие на гълъб гнездото.
Зарадван от кротка света тишина,
накрая уши гъждобран на Доброто.

Осман Мустафов

ПРИСЪДАТА

И ... нека ме накажат боговете,
 че никак не живях по правилата.
 Че във звяра търсил съм човека.
 И честно съм играел във играта.
 Да ме накажат, безсърдечно зли,
 за грешките ми в чудото – живот.
 За всичките ми Пирови победи
 и прави стъпки в стръмния ми ход.
 Виновен съм пред тихата си обич,
 че никога на глас не я признах.
 Захласвах се в жени с очи зелени
 ...и всичко само в сън било е грях.
 Да им подсказват небесните кюрета,
 как щастлив във чужда радост бях,
 как в чужда болка пепелно догарях,
 и как през сълзи песните си пях.
 Да ме накажат строго боговете,
 че никога не станах зъл герой.
 Аз всичките си грехове събрах в един
 и този грях е само, само мой.
 И.. нека ме осъдят боговете,
 с неземна и божествена любов.
 И живите да пазят под небето,
 и да им свети звездният покров.
 Но... ако ме накажат със безсмъртие....!?
 О... нека съвестта им да ги съди.
 Аз Шолохов съм чел и знам;
 Вечният живот – най-страшната присъда!!!

БАЙРАМ

Празник е.
 Байрам е днес.
 В нас е разцъфтяла добрината.
 Целуваме очите на децата си
 На старите целуваме – ръката.
 Прощаваме си грешки и обиди.
 Божествено било да се прощава,

Аз съм едновременно
и люлеещият се синигер,
забил нокти и човка
в презрялата черешка,
и черешката, която го къпе в кръв,
преди да оголи костеливото си,
хлъзгаво сърце,
върху което той няма как да се задържи...

Или – казано просто –
едно семенце на път.

НА ПЪТ

Праволинеен пътнически влак –
колелата се трият о релсите нежно –
като хрущяли на скелет.
И ти, улавящ нестройния им ритъм,
– от плът все още – в търбуха му се
премяташ като гимнастик
по шведската стена
на траверсите, напоени
със смола, пикоч и гъх на баница.

На път – в единствено възможната посока,
под парата на небесния локомотив,
където машинистът винаги богърства,
накрая предрешен като онази,
която ни чака на последната гара.

Руси Русев

СМИРЕНИЕТО МИ ПО-СИЛНО Е от гордостта
 и болката, и нека да е всякога.
Че ето, съкрушен ще тръгна по земята българска,
 по всичката земя ще тръгна,
 на хляб и сол ще я обходя, бос и непрокопсал, чак до
 бреговете на отколешните ѝ морета
 и дълго ще говоря на тревата, избуяла покрай
 зидовете на разбивани затвори;
 с подбити ходила – зелени от ливадите – през ниви
 и мостове ще премина,
 край братските могили ще премина, ще надникна
 в кладенците, ослепели
 от труповете, хвърлени среднощ –
 какво братоубийство, Господи! – и после
 вървището на зверове да приласкае пътя ми
 над ридове и сипеи, където
 в несретния ми поглед змиите по Благовец
 припичат излинените си кожи
 и прилепи висят като мистичен знак в усойната
 на пропасти с ронливо ехо...
 а изранените ми от самотност пръсти да помилват
 в сянката на дива круша
 слетялото гнездо на гургулица и да хапна залък,
 поделен от непознати длани.

КАТО БОЛКА РАСТЕ този сняг и натрупва
 помежду ни огромни пространства от болка.
 Аз треперя от студ на врабчето в кожата
 и загърлям дъха си под шалче от облак.
 Ни троха за душата ми в тази безбрежност,
 нито клонче за моята песен извита...
 Пада сняг. И расте. И затрупва ме нежно.
 Още малко – ще стигне устата, очите.
 Не минавай оттук през април. Нека свети
 недокоснат цъфтежа на моите рани.
 Ще се случи навярно по сняг плодовете им
 някой сам и бездомен човек да нахранят.

ПРАХ И ПЕПЕЛ, ПРАХ И ПЕПЕЛ

върху камъка крайпътен.
 Пепелянката лъстива ловко плъзва покрай храста
 своята изящна серпентина. Мътна и ленива
 е реката...

Мътно е окото Божие – не вижда,
 че хастарът на душата ми се преобръща кървав,
 че змията хапе своята опашка,
 нито скупчените сенки на удавници...
 Кухо е ухото Божие – не чува
 как потъва в пясъка изтичащ прогласът на времето,
 което мократа си връв изнизва,
 нито катеричката, която в шумата шумулка
 и оченцата ѝ бляскат като жълъди...

Как сега да Те помоля, Господи Всемилостиви,
 как сега да Те помоля да отместиш по-далече
 оня миг, след който камък ще ми пази сянка!

*Страхил Ерменков***БЪЛГАРИЯ**

Коленича пред тебе земя,
 напоена със толкова кърви,
 и смирено навеждам глава,
 с теб е почнал и моят ден първи.

Моя българска родна страна,
 неподвластна на бурното време,
 знам, че всекиго чака смъртта,
 който гръзнал е теб да превземе.

Бойно знаме ти нямаш до днес,
 похитено със подлост и сила,
 и във битки за своята чест
 си достойно врага победила.

А на Рожен в съдбовния час
 на пилон трикольорът издигнат,
 ще се вее високо над нас,
 само с поглед ще бъде достигнат.

Гордеем се с твоето име
и го носим в сърцата с любов,
Българийо, теб ще те има,
тук и сега, и во веки веков.

НАРАНЕН СВЯТ

на Иван Есенски

Живея с болката на този свят
и в раните му се оглеждам,
а беше пролет, бях и още млад
и дишах с толкова надежди.

И знаех – със зората идва ден,
роген от нощната утроба,
а птиците със полет вдъхновен
стремят се все към небосвода.

Самотен залезът ще търси дом
далеч зад хълмите неравни,
но не намерил никъде послон,
ще се оттегли незабавно.

Живея с болката на този свят-
море от хора – неразбрани,
да се сбoguвам с него бях все още млад,
а той – с незаздравели рани.

Татяна Любенова

ПОЕТИТЕ ПРОДАВАТ

(думтих)

На Веско Чернялски

1.

Поетите продават бащината си земя,
за да платят за малките си книжки;
събрали са в тях Думите на своята Душа,
от Самота и Слънце изтъкани нишки.
Поетите продават бащината си земя...
Продават я за сребърници гребни –

гъхът на хляб и вино, на зимна тишина,
 и паметта за своите заминали.
 Поетите продават бащината си земя...
 Не могат да орат и да засяват.
 Не могат домовете си дори да съхранят.
 Дворовете са в плевели удавени.
 Те могат гуми само на листа да редят,
 със букви като семена – светлеещи.
 С отчаяна надежда, че в тях е Вечността,
 че в тях е хлябът на Духа и Времето...

2.
 Поетите продават... И връщане назад,
 в първичните пространства, вече няма.
 Без нищо зад гърба, наследства няма как
 на внуците си идни да оставят...
 А книжките им малки забутани лежат
 по рафтове прашасали и временни.
 Ръка не ги докосва в забързания Път
 и няма кой с вода да ръсне семето.
 Поетите продават... С оголена Душа
 пред Светлината вечна ще застанат.
 Засели са си Нивата, без Дълг са пред света.
 А другото е Божа работа...

ЕНЪОВДЕН

Мълчана вода. Мълчана Душа.
 В нощта срещу Еньовден.
 Свети в небето кръгла Луна.
 На ранина билчици ще берем.
 За здравите – уроки да не ги стига.
 За болните – да изцелеят.
 Добри семена в земята да никнат.
 За хляба пшеници да зреят.
 За гладните – сладко да се наситят.
 За глухите – звънци да запеят.
 За младите – звезди от небе да се сипят.
 За старите – да преживеят.
 През огън да минем. И през вода.
 Да помним своето име,
 с което сме вретени от древността,
 а други били са безименни.

Мълчана вода. Мълчана Душа.
Дали ще ни чуеш, Господи?
На тая помъчена наша земя,
да бъдем стопани, не гости!

Христина Гложенска

ЕДНО ЛЕГЛО И ШЕПА МЕЧТИ

Леглото ми е близо до прозорец,
отвън блести и зеленеят клони.
Леглото ми е като миротворец
на всички минали и бъдещи завои,
на всички пътища, тревоги и успехи,
на любовта и болката в доспехи,
успешно скрита от очите на всемира.
Животът дава красота, но и секира.
Понякога посича ти стремежа,
отрязва ти крилата на мечтите,
но ти не спирай, вярвай в тях докрая,
те лесно ще те водят към звездите.
Така и аз, в това легло потъвам
след дълъг ден и много преживяно,
така и днес отново ще пътувам
в света на сънища и всичко днес видяно.
Един прозорец гледа към безкрая,
мечтите ми навън се гонят дивно,
аз спя и в сънищата ми е рая,
при мен е тихо, и зелено, и приспивно.

ВЪЗМОЖНОСТ ИЛИ НАКАЗАНИЕ

Ако приемеш пречката като възможност
и се лишиш от всяко отчаяние,
ще бъдеш вън от всяка сложност,
животът вече няма да е наказание.

Лишен си бил от туй, онуй,
не си виновен за това.
Обувките на радостта обуи
и щастие си достави сега!

Не си наказан като страдаш,
не си наказан ти и от страха.
Страданието начин е да ставаш
и да обърнеш страницата към смеха!

Наказан си единствено, когато спираш
да вярваш в утринното слънце
и в силата на всяко живо нещо
дори и да е дребно като зрънце.

Не се предавай и бъди човек,
макар и в толкоз труден век!

Христина Комаревска

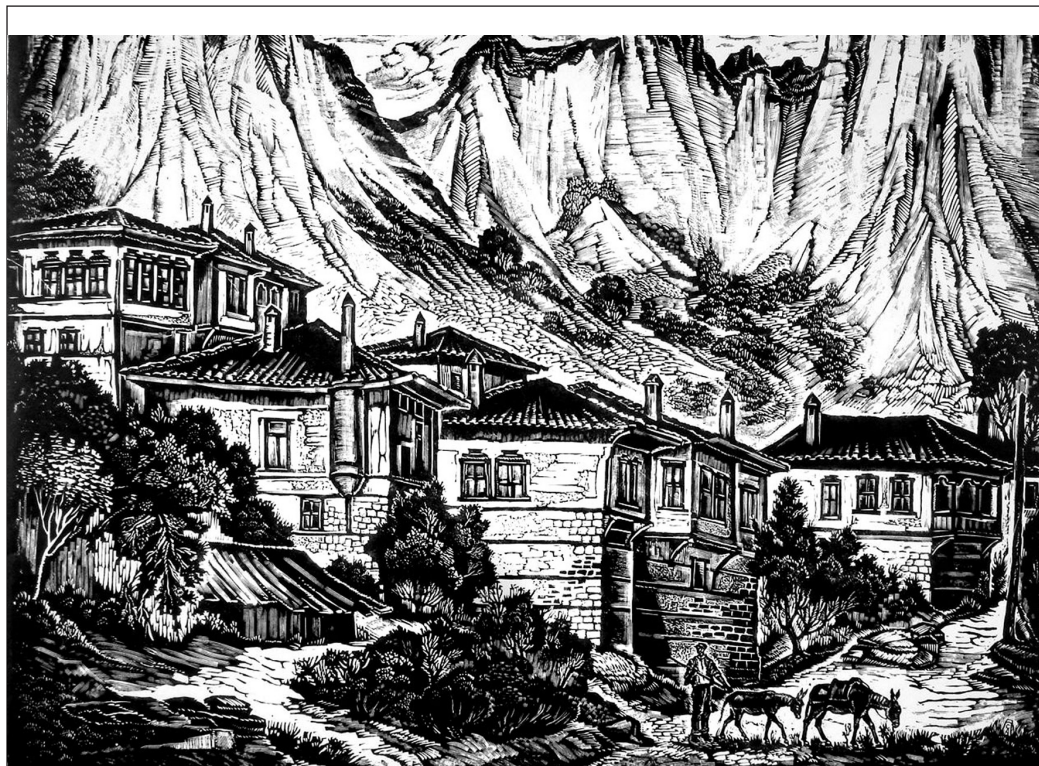
ЗАТВОРЕНА ВРАТА

Пристъпват с миши стъпки
неволни и забравени вини.
Защо сега при мен се връщат
и се натрапват непоканени и зли?
Да ме пречупят, да не чувам нищо
акорди в дисонанс звучат.
На ужким с мене съпричастни,
навяват в нощите ми смут.
Бе лятна мараня, аз зряла, годна
да меся хляб, да раждам синове.
Залисана в своя свят тогава,
раздавах всичко, нямах врагове.
Не зная днес какво да сторя,
домът ми е като запуснат храм.
Вратата скърца, стене от умора.
Как мога да се върна там?

* * *

Емигрант съм в книгите, защото
ме отвеждат в свят нов, непознат.
Сградите са също като тук – панели и палати
щъкат хора малки и големи в тях.
Страдат и се радват, мразят и обичат,
срещат и разделят, също като нас.

И сезоните почти се припокриват –
и земята ни е обща всеки час.
Там говорят и се смеят на езици,
по-различни от познатия ми глас.
Пият чая с мляко, мен ме втриса –
просто не обичам чай.
Бягам в странство, в книжната чужбина,
но се връщам вкъщи призори.
Всичко е на мястото си, аз съм същата –
по-принадлежаща от преди.

Сигония Атанасова • „Кът от старинния Мелник“

Стоян Заимов (1853 – 1932)
ИЗ „МИНАЛОТО“

България – онзигеншна турска робиня, гнес е господарка на балканите и самотворка на съгбините си. Черна робиня на миналото, гнес тя е героиня на сегашното. Вчерашна мъченица на Азиатцеа, гнес тя е любовница на Европеец!

Да, не е лъжа: България гнес е и свободна, и съединена! Веригите на политическото робство са свалени веч от нейната измъчена снага; ръцете и краката ѝ са развързани! Може сама да нарежда вътрешните си дела; може сама да се бори с грозната си съгбина! Сама да си постила: или „казанлъшки рози“, или „магарешки тръне“.

Да, веригите на робството са снети!

Но кой свали от юначната снага на българския народ веригите на мръсното робство?

– „Братушките“ – ще отговори всеки радомирски шоп.

– „Цариградската конференция“ и „Лондонския протокол“ – ще отговори всеки протестантски поп.

– „Клането, страшното клане“ – ще отговори село Батак.

– „Въстанието, въстанието“ – ще отговори чепинският помак.

– „Българският таен революционен комитет“ – ще отговори всеки стар „комита“-патриот.

И радомирския шоп, и протестантския поп, и село Батак, и чепинския помак, и стария комита-патриот – всеки един от тях казва по една истина, с факти доказана. Горните пет истини, скончени една с друга, като халки, образуват историческата верига на ония политически събития, които изтръгнаха „Майка България“ из тиранските обятия на „османовата империя“.

Всяка една от горните „пет халки“ на историческата верига си има своя собствен ковач – исторически майстор – политически фактор, – има си собствен чук и наковалня. Първата халка на историческата верига е Българският таен революционен комитет, втората – въстанието; третата – клането; четвъртата – конференцията в Цариград и Лондонския протокол; петата – братушките.

Иначе казано: тайният революционен комитет изкова въстанието; въстанието докара клането; клането свика конференцията, конференцията роди „Лондонския протокол“, а той, протокола, развърза ръцете на братушките, и те снеха от снагата на България веригите на гнусното робство.

Ковачите на историческата верига бяха апостолите на свободата: В. Левски, Ан. Кънчев, Д. Общи, Ам. Узунов, Ст. Стамболов, Ст. Заимов, П. Волов,

Н. Т. Обретенков, Хр. Иванов, Г. Бенковски, И. Драгостинов и др. – чуковете, с помощта на които ковачите изковаха въстанието, бяха събуждени младежи и недоволните елементи в градовете и селата; наковалнята бе обещаната свобода, а желязото – материала за ковачите – народната маса – покорната рая.

Бележка. Ковачите – апостолите на свободата – в продължение на десет години – от 1866 – 1876 год. – с голям „зор“ едвам можаха да изковат Априлското въстание, което, в вид на минутни вулканически изригвания, избухна от двете страни на Балкана!

Захари Стоянов, (Парижъ, 2 септем. 1889 г.), автора на Записките по българските въстания, бе един от многото чукове, с помощта на които апостолите на свободата изковаха Априлското въстание. Ето защо от голяма важност е да се знае като как разбира той революционните движения в качеството си на революционен чуков, и като как разказва на потомството за ковачите, за чуковете и наковалнята на въстанието, и за материала, от който се изкова априлското движение.

Гореказаните няколко думи нека ни послужат за първа стъпка – за въведение – на етюда ни върху том I от „Записките“.

Миналото се гордее с неустрашими борци, а сегашното с раболепни чиновници.

Дейците на миналото едно знаяха, в едно вярваха и за това „едно“ с главите си заплатиха, а хранениците на сегашното много знаят, в много вярват, ала за това „много“ и сами те сопола си не дават...

Миналото си служеше с неплатени работници – с доброволци на възвишената идея – а сегашното си служи с държавни храненици – с къпо плащани „народници“.

Героите на миналото без „пътни и дневни“ денонощно се скитаха от град на село, от село на град и с риск на живота си проповядваха на народа идеята – „човешки правдини“ – а героите на сегашното без „пътни и дневни“ не отиват даже на царските паради...

Миналото живееше с хляб и солчица и пак се наблягаше на своята десница, а сегашното се храни с бифтек и шоколад и обляга се само на „държавната паница“.

Героите на миналото висяха на турските бесилки, а героите на сегашното се ширят (пъчат се, надуват се) по царските вечеринки.

Героите на миналото като псема избити бяха по балканите, а героите на сегашното се прозяват по канцелариите.

Миналото смело казваше в очите на подлеца – подлец, на светеца – светец, а сегашното на светеца – подлец, на подлеца – светец.

Дейците на миналото жертваха себе си за сметка на общото благо, а дейците на сегашното жертват общото благо за сметка на личните си удоволствия...

Миналото казваше: „за да се освободим трябва всинца да измрем, а сегашното казва: „измрете всинца, за да се освободим“.

Накъсо казано: миналото на българското умствено и политическо възрождение е образец на възвишен идеализъм, а сегашното е образец на грубия материализъм.

Казахме: „миналото се съзнава, сегашното се чувства“. Захари Стоянов, съзнавайки нравствената мощ на дейците от миналото, и чувствайки гребнаватостта на героите от сегашното, усетил се е извънредно силен пред новото поколение, и с един замах на перото си е поискал да осмее героите на сегашното и да възхвали дейците на миналото. Ето психологическия ключ, който отваря тайните вратца, що водят в дълбочините на ав-торската душа, из които дълбочини е изпъзляло на бял свят предисловието на том I от „Записките“

В „предисловието“ автора се оплаква от управниците на сегашното, пронизира над „учените“ и насъсква „братята сиромаси и простаци“ против цилиндрашите и богаташите на сегашното.

На стр. 10-та ето от какво се оплаква автора: „Признавам се, че го много събития се коснах твърде повърхностно, множество факти останана непояснени и неизследвани, но всичките тие погрешки аз можах да залича само тогава, ако лично отидех на мястото да ги испитам и проверя. За тая цел не жалих ни труг, ни неудобства; но едно само важно обстоятелство, което не зависеше от мене, ме побърка. Тук аз говоря за материалните средства, без които е невъзможно. Отнесох са няколко пъти го Българското княжеско правителство, което ми отказа категорически без мотиви и обяснения. В същото това време, когато на моето прошение са пишеше в министерския съвет отрицателна резолюция, господа министрите решаваха с гордост на лицето, да се отпуснат от народното съкровище следующите сумми: На Хаджи Мехмедали 3,000 лева на годината пенсия; на един немски келнер да си направи къща – 17,000 лева (наши пари 85,000 гроша); на руските офицери: Лесовой, Логвенов, Ползиков и Маслов 42 000 лева (наши пари 210,000 гроша). На Хаджи Мехмедали се отпуснаха пари, че в време башибозуклукът, стоял мирен т.е. не клал и не бесил, а само подклаждаг огънят от страна; а на руските молодци за тая им заслуга, че в време на превратът, когато на сеизинът Ернротта би позавидели и еничер-агаларъ, тяхна милостъ, с камшиците в ръка, показаха гореща вяръност в изравянето на гробът, в който се погребу България за няколко години! Както виждате, читателю, патриотизмът е бошлаф; той е съществувал само при турското владичество, а днес е невъзможно да се направи разлика между роголюбецът и шпионинът; палмата на първенството са подава на тоя последният... Луди глави са биле ония, които са спущали куршумът в мозакът си, за щастие на гругите. Какво заблуждение! Нека ги погритват днес по улиците за да им доде умът в главата.“

Истина ли е всичко, що ни разказва автора на страница 10-та?

Да, истина е, горчива истина е: пишуция тия редове през 1882 година поиска нищо и никаква сума от министерство на народното просвещение за да отпечата I и II книжка от „Миналото“; на просбата ни министъра се изсмьял и на едного от началниците си казал: кажете на просителя, че България има нужда от граматика, а не от записки по въстанията. Министъра в същия ден е разрешил да се отпусне една доволно големичка сума от държавния ковчег на един чужденец, за да нареди учебник по „латинския език“.

На стр. 15-та автора мъмре сегашното, гдето не почита паметта на българските герои, а коленичи пред фалшивия авторитет на чужденците: „Кажете ми, може ли човек да не къдне, когато над гробовете на Левски, на Бенковски, на Волова, на Икономова, на Коча и пр., е пораснал див бурян (на последният лозе), като че народът, за който са се жертвували са е потурчил? Но само това ли е? На където и да са обърнеш печатът на позора блещи в сичката своя голома. Матевски, моя същия Матевски, другарът на Левски, организаторът на „гимнастическите гружества“, комуто са дължи съществуването на Южна България, бяхме свидетели, като са погребва. Двама души с дускос в ръцете, ходеха от дюген на дюген да събират по петаче и две за неговото погребание. На моя дускос спушаха своята лепта и враждебните нам елементи, с които покойний водеше отчаяна борба! Каква национална гордост! По същото това време сичките български вестници бяха облечени в черно, за смъртта на един чуждестранец музикантин, който бе дошел в страната ни само от любов към парите. Сички го оплакваха горчиво и изказваха мнения: да са помогне на фамилията му от народното съкровище! Пак по това време, колоните на вестниците се пълнеха с биографията на груг един облизан чужденец, по случай на сребърната му свадба. А за Матевски ни дума ни ума. По-голу в същия град ставаха живи препирни, биеха са за депутати, псуваха са за устрояванието на някакъв си храм. Пак над чуждите гробове подигнат! Ех народ, народ! Кога ще да погледнеш на своята испокъсана черга?“

Г-н Иван Вазов, достойния певец на миналото, пръв е почувстввал намякванията на „медвенския овчар“ и от името на сегашното с божествената свирка на Орфея възпя героите на възраждането: неговата „Енопей на забравените“ е жив отклик на мъмрението. Да, с своята „Енопей на забравените“ г-н Вазов удовлетвори справедливите амбиции на миналото, а на сегашното гаде да разбере, че дълбоко е нагазило в калта на грубия материялизъм!

На стр. 18-19 автора пронизира над туристите, що обикалят по балканския полуостров и прокарва идеята: България трябва да се изучва от българе, а не от чужденци, които се грижат, не за нейните съдбини, а за своите лични облаги.

– „Няма съмнение, че както по гругите ни работи, така и по народните ни движения, най-напред ще да са заинтересуват спекулантите чужденци, ще да са появат те в страната ни, с консулски препоръки и отечественото ни правителство, да не скърши хатърът на приятелската държава, ще им са усмихни в всяко отнашение. Най-напред ще да са изгаде окръжно до административните власти, че като са появи такъв и такъв фон професор, или симпатична лега, да му са укажат всякакви подгържки, за постигане на благородната му цел. Бех очевидец, когато един такъв протеже учен, пътуваше из отечеството ни с конвой жангарми, кметове и пъдари, на които като че той да заплащаше, а в същото това време, груг един наш скромн труженец, който познава България заедно с колибите ѝ, рискуваше да бъде жертва на гладните вълци в балканските клисури! Кой му е крив? Защо се е родил той българин. Чудни хора сме ние. Чужденецът – българофил – ще кръстоса страната на право и на

лево, гдето има само железници (шосе забележете) ще да са срещне мой с самохвалствующите са първенци, с заинтересованите началници и кметове, както в турско време с мюдюрите и владиците, ще пораспита на две на три, на за останалото: да живеят библиотеките и официалните статистики. Пътувание по славянските земи, Нова България, или три месеца в България, титулира своята книга „скъпият ни гост“, пълна с лъжи и фабрикосани факти написани тенденциозно за в полза на партията и на обществото, което е испратило пътешественика от неговото отечество. А нашите гарги, които мислат, че „тайните“ на народният ни бит не са достъпни за нас самите, не възможно е да се изследват до като не е човек професор с някоя титла – примират от радости и гълтат апетитно приготвените за груг стомах апове. Който не вярва в моите думи, то нека отвори книгите: на К. Роберта, Меккензи и Ерби, на покойният МакГахан; на „Конарската жена и гъщеря“ (псевдоним); на Немировича-Данченка и пр., и пр. В тие книги са пуснати такива ерунди за българският народ, на коричките на които, ако да нямаше написано лега и фонове, а Петко и Иван, то отгавна биха опънати за ушите тогова Ивана и го биха попитали: „защо ти лъжеш“? Виновата е нашето лакейство, което се проявява пред всеки златни очила. Аз бих наброил имената на мнозина учени иностранци, които от правописатели и историографи, достигнаха до шпионство, но хайде да не отваряме загорелите рани...

**Никола Златев •
„Разбиването на
плевенския затвор“**

Георги Домусчиев (1872 – 1961)

БАЩА

(Из „Очерки и разкази“)

Едвам по зрач архиварят на съда, Станчо Гвоздев, стана баща – рогу му се едро и здраво момче. Целият ден той прекара вкъщи. Слушаше стенианията на жена си и помагаше на бабата. Той много се измъчи и умори от това и щом окъпаха гетето, излезе да се поразходи. Навън беше топла и лунна нощ.

Приятна пролетна влага вееше наоколо и една лека и прозрачна мъгла покриваше небето. Гвоздев тихо приклопи портата и тръгна презърбен и замислен из тясната уличка. Той си мислеше за мъките на жена си преди малко и за онова неопределено, но приятно чувство, което го обзе след раждането на гетето...

Той за първи път изпитваше това чувство – в неговия беден канцеларски живот не се беше случвало такова нещо. Стори му се като да го повишиха изведнъж в председател на съда.

Той сякаш още слушаше плача на гетето. Когато го къпеха, той го бутна с пръст. Кожицата му се стори такава нежничка, гладка, топличка. И му стана граго, граго, че това, което пипа е негово...

Сега, крачейки бавно и уморено, той си мислеше:

Аз ще остаря... ще сега го печката и ще си пуша луличката... А то ще порасне и ще работи. Може да вземе по-голяма служба – аз ще го уча повечко... Нека то прекара по-честит живот...

Гвоздев чу заг себе си леки стъпки и се обърна. Заг него вървеше, широко размахвайки тоягата си, акушерката – баба Митра, презърбена, със строго и набръчкано лице, но още богра. Тя се беше забавила, да гаде някои съвети на родилката, и сега си отиваше. Гвоздев я погледна, припомни си, че трябва да ѝ заплати, и бръкна в джоба си за двата лева, що бе приготвил за нея...

Бабата стигна Гвоздев и тръгна наред с него.

– Здравичко гете – продума тя равнодушно, – хич не прилича на тебе, па и на майка си. Ама да ви е живичко.

Гвоздев опули очи. Думите на бабата го прободоха като нож. Неприятно и някак обидно му стана. „Па на кого ще прилича“, помисли си той и му домъчня, като че му отнеха нещо много скъпо. Той бързо и сърдито мушна в ръката на бабата двата лева и кривна из друга улица.

Да се върне в къщи, сега му се виждаше безцелно. Нещо го караше да върви нататък, към края на града. С прихлупена го ушите шапка и с ръце мушнати в джобовете на изръфаното сетре, той вървеше и си мислеше:

„Отде се взе тая пуста баба, не можа ли да онемее... Не приличало на мене, нито на майка си...

Ами на кого прилича? На нас трябва да прилича – гетето всякога прилича на родителите си... Тъй зная аз. Ами ако не прилича на мене?... Какви диването има в канцеларията – не ще мога да работя от тях... Ще ми се смеят, че не съм можал да опазя жена си. Не, не може да бъде! Жена ми никого не познава и никъде не ходи. Тя ме обича. Тая гърта вещица каза туй, само да има какво да каже. Но може пък да разбира – нали е акушерка. Ех!“

Гвоздев въздъхна дълбока и една черна тъга го загриза. Той си припомни своя живот... Родителите му бяха лоши и груби хора. Никога не бе чувал от тях блага дума. Дотегна им той най-сетне и го изпъдиха от къщи.

Той намери прехрана по чужди вратни и тръгна на училище. Но и там не беше спокоен. Ненавиждаха го гругарите му като син на предател – баща му беше предал на турците един от нашите революционери... Той знаеше защо го ненавиждат и много скърбеше.

Той захвана да мисли, че всички хора го мразят, и стана мълчалив и недоверчив... Доизкара втори клас и едва се сдоби с писарска длъжност. Той работеше упорито, мълчаливо и прилежно – и такъв труд му помогна.

В канцеларията рядко говореше, навън с никого не гружеше. Но тая самотия му омръзна. И той реши да се ожени. И уж животът за него стана по-весел и привлекателен... А гледай сега какво зло се сви в къщата му!...

Гвоздев извървя улицата и излезе извън града. Топла нощна влага го удари в лицето. Някъде по полето изкряхаха гъски. Той дигна глава, огледа се наоколо и въздъхна. Огряното от луната поле се простираше чак до полите на отсрещните върхове, покрити със синкава мъгла.

Близко, наляво тъмнеше гъст върбак, зад който течеше реката. Тук-там, сред върбака, лъцеше нейната гладка повърхнина. Той тръгна из полето, нататък. Нещо го мъчеше, гразнеше и притискаше гърдите му... „Не, не е истина това“, каза си той на ум.

Но изведнъж нещо като ехо се обади в него: „Истина е.“ И Гвоздев безпомощно се отпусна на тоя буен порой мисли, които се заредиха у него.

„Тъй, а? Тя ме е лъгала, захвана той на ума си, а пък аз се трудя като вол. Тъй ли требваше – нали сме се събрали да си бъдем верни?... Как тъй? Наедно ядеш и пиеш с някого, а му мислиш зло – това на какво прилича!... Наистина тя не изглежда такава, моята Цонка, но кой знае? Хората са все такива – лицемерни. Може и да е сторила такъв грях...“

Гвоздев зави наляво и се запъти към реката.

Той нагази в гъстия върбалак. Под краката му захрущяха сухи листа и съчки. Жилави клончета го заугряха по лицето, но той не усещаше, вдаден в своите мъчителни мисли. Той излезе из върбака на брега на реката и безпомощно се тръшна на пожълтелите и дебел мъх между две стари върби. Няколко подплашени жаби изпляскаха във водата.

Реката изглеждаше като замръзнала синкаво-сребърна маса. Млечно бяла и прозрачна мъгла пълзеше по нея. От време на време нещо цапваше по нейната огледална повърхност и едва я набраздяваше. Там, на другия бряг, силно крякаха жаби – сякаш гълчеше някоя безсмислена и грозна тълпа.

„Хубаво нещо, мисли си Гвоздев и гледа наоколо... – всичко е хубаво..., а хората са лоши. И жена ми е лоша – изменница. И тя ме мрази като чуждите. Ех, Господ нека я накаже – тя е виновна за всичко.

Жената щом не иска да върши такива работи – никои не може да я закача. А щом иска – ако щеш в железен кафез я затваряй... Малко ли е разправял такива работи нашият регистратор в канцеларията... Ами да се научи той – каквото обича да се говори... А като види накъде отива работата, може да заскита и след жена ми – той обича такива работи... безсрамник.“

Сърцето на Гвоздев се сви болезнено и едно зло чувство се загнезди в душата му. Образът на жена му стоеше пред него все тъй омразен, презвикателен и мъчителен... Не му се искаше да живее вече с нея, както порано, а трябваше да живее. Да гига скандали – по-лошо. Ще се чуе из града и злите езици не ще го оставят спокоен... Па и не обичаше да се разправя тъй.

Той искаше да се отърве от тая жена някак си тайно, безопасно – тя да линее, да съхне и най-после да умре... а хората да не знаят от що е умряла. И в мозъка на Гвоздев изведнъж изпъкна планът на цялата работа:

„Тъй, скрои на ума си той, тя сега кърми... разбира се – ще трябва повече да яде. Е, пък аз ще се храня на гостилница, а вкъщи нищо няма да внасям – нека пукне от глад.“

Но в него изведнъж се пробуди нежност и състрадание. Тая жена беше живяла толкова време с него и не беше гала повод за никакво съмнение. Показваше се доволна от него, радваше му се и го слушаше като куче. Тъй ли трябва да **и** се отплаща за това?...

И той наведе глава и стисна тъй силно ръцете си между коленете, като че искаше да изцеди от тях всичката си мъка....

„Ха, тъй зер, продължи на ума си той, чуждо дете, а пък да го имам за мое. Само това не може да бъде... Барем неговата е лесна – ще му развия пелените и полека ще отворя прозореца... да го подуха малко... Тъй... полека... Майка му ще спи и няма да чуе. А на другия ден – болно. След няколко дни ще отиде по дяволите.“

Далеко нейде, зад реката, някой изкрещя жаловито и безпомощно.

Сякаш сред общата свада на жабите, някого убиха. Хладен вятър зашумя във върбака. На Гвоздев му стана студено. Той бавно се дигна и тръгна да си върви...

Той вървеше наведен, мрачен, със скрити в джобовете ръце и мислеше къде да отиде. В къщи му беше противно да се връща – струваше му се, че там нещо ще го притисне, задуши.

Там сега нямаше нищо привлекателно и весело. Животът след женитбата му приличаше на приятен и сладък сън. Сега пак настъпваше безрадостен живот, приличен на сурова и тъжна есен.

Гвоздев забеляза, че се връща по друга улица. Той си припомни, че в тая улица, по-нагоду, живееше един познат нему фелдшер, дебел и добродушен човек, който постоянно пушеше и се смееше.

„Виж, помисли си Гвоздев, той разбира от докторски работи... Ще отида при него и така, издалеко, ще го попитам... може ли да се случи такова нещо – детето да не прилича нито на бащата, нито на майката.

Да, тъй. Той ще ми отговори, без да узнае за кого се отнася.“

Той ускори крачките си. Но като стигна до къщата на фелдшера, видя, че прозорците са тъмни. „Спи вече, помисли той, трябва да е късно“, и пак тръгна нагоду из улицата...

Но изведнъж пак се обади у него един глас: „Ами ако детето е твое?“ – „Да, повтори Гвоздев, ами ако детето е мое?“ И у него кипна желание да види сам детето – и да се помъчи да намери в него поне чертите на жена си... Това желание се усили донейде и от състрадание към родилката, която беше лишена от помощ в такава късно време...

И той се запъти към къщи.

Жена му лежеше на широк гъсчен креват с бледни хлътнали бузи и заклопени очи. До нея лежеше детето, забито с червено атлазено юрганче. На малка масичка до кревата мъжгееше една лампичка. В стаята беше задушно и миришеше на газ. Гвоздев, развълнуван и мрачен, пристъпи тихо към кревата.

Жена му, изнурена, спеше дълбоко. Известно време той стоя до кревата и гледа ту жена си, ту детето. После полека подигна юрганчето и загледа детето, което спеше тихо. Той дълго време гледа неговото гребничко, червено и изпотено лице, и нищо не можа да открие в него.

„Дявол да я вземе тая баба, помисли си той, нищо не разбира... Не приличало... Празни приказки! Не може да се разбере сега нищо – трябва да порасне... Но, кой знае?... Тя толкова деца е бабувала – окомто ѝ е навикнало...“

И предишното съмнение пак загриза Гвоздев...

Но детето завъртя главичка, намръщи се и заплака... Гвоздев се отдръпна изведнъж и седна на близкия стол. Той се вслуша в плача на това безпомощно и невинно дете и сякаш чу нещо родно и близко до сърцето си в моя плач... Той си спомни за моя суров живот, в чийто свирепи вълни погребва младост и надежди, и където се люшкеше също тъй безпомощен и слаб като това дете...

Една вълна от задушен плач раздруска неговото тяло. Той увеси глава на рамо и тихо захълца...

А жена му се беше събудила и го гледеше уплашено.

Рена Попова (1900 – 1931)

СЪДБАТА...

Мека теменужена светлина разстилаше лампата с благоуханието на пресните цветя от вазите.

Малката пианистка, с къси коси и нежни пръсти, шумно говориваше някакъв валс. Мъжете високо спореха по злободневните политически въпроси, а дамите, очевидно отегчени, понякога ги прекъсваха с лек упрек:

– Ех, стига с тази политика, разкажете нещо забавно...

– Вие искате – обърна се внезапно старият художник към дамите, събуден сякаш от някакъв далечен спомен, – да чуете нещо интересно? В такъв случай, позволете ми да ви разкажа мистериозната история около моята последна картина „Съдбата“.

Дамите изръкопляскаха шумно.

– Мистериозна! Това е възхитително! – каза една от тях, с хубави златисти коси и големи гълъбови очи.

Мъжете, заинтересувани, прекъснаха своите спорове и приближиха столовете си до художника.

– Преди няколко години – почна той, – бях в един курортен град, в сред великолепна природа, под чара на която аз замислих да създам най-прекрасната и гениална картина на своето творчество.

Под повелението на някаква непозната и тайнствена сила, в мен се роди мисълта да олицетворя човешката съдба в жена, обвита в гъсти дупли от тъмен шарф, с превързани очи, която стои пред грамадна пропаст и към която се протягат хиляди ръце и чакат нейното благоволение. С лявата ръка тя раздава даровете на щастието, а с дясната – на прокобата и смъртта...

Обявих, че търся младо момиче за модел. След няколко дни аз получих писмо, в което една непозната искаше всичките подробности по сюжета на картината. Аз ѝ ги съобщих. Писмото отнесе същият непознат, който беше донесъл нейното. После последва второ писмо, в което тя предлагаше едно странно условие: тя щеше да дойде с маска и аз не трябваше да ѝ задам нито един въпрос. Това ми се стори малко подозрително, но същевременно интересно и аз приех.

На другия ден тя се яви в ателието с маска. Въведох я в малката стаячка с всичко необходимо за тоалета ѝ и се отдалечих. След няколко минути тя стоеше готова, необикновено хубава и прозрачна под гънките на тъмния шарф; косите ѝ излъчваха светлина и чар, а очите бяха неузнаваеми под тънката копринена тъкан, която ги скриваше... Като енигма стоеше тя под прозрачните дупли на тъмния шарф, сякаш пред мен беше не някакво фиктивно възплъщение на съдбата, а самата тя – горда, равнодушна и незнайна...

Заработих трескаво върху картината и съвсем забравих тайната около моята прекрасна непозната. Тя стана за мене само бездушен модел – изпълняваше всичките ми прищевки, позираше без да издаде нито един звук и после пак тъй тайнствена в маската, изчезваше, както и идваше.

Към края на сезона картината беше привършена. Аз бях във възторг от своето творение. Тя беше божествена! Никога красотата и съвършенството не са се сливали в по-пълна и завършена хармония от линии и нюанси. Тя беше толкова хубава и аз започнах да ставам суеверен, че я бях замислил и създал под силата на някакъв зъл демон!...

По цели часове съзерцавах одухотвореното платно, на което бях излял цялата си душа, всичката мощ на своя талант и най-прекрасните и възвишени помисли на своя ум. С нея аз щях да осъществя две върховни мечти – да стана известен и отново да видя вегрото и поетично италианско небе...

Обявена бе изложбата. Още в първия ден се отзоваха много любители. Чувствах, че всички бяха очаровани, а един чужденец даде баснословна цена за нея. Преди да я откупи, стоя дълго пред нея като изказваше шумно своето възхищение. Картината щеше да бъде получена от него в последния ден на изложбата.

Вечерта, мечтаейки, аз лежах в ателието безкрайно честит. Нови, светли чувства, неизпитани досега, вълнуваха душата ми. В светли перспективи се разкриваше бъдещето пред мене... Бях полузадрямал, когато изведнъж чух шум от леки стъпки из ателието. Стреснат отворих широко очи и видях нещо невероятно. Бледа светлина от догарящата свещ хвърляше матови сенки върху картините. Часовникът монотонно чукаше нейде на покритата с мрак стена, а платното на „Съдбата“ стоеше съвсем чисто, като мъртвешки саван в полумрака. Заг паравана се движеше някаква сянка. Чух ясно стъпки и шум от гънките на дреха. И после тя блесна цялата пред последния пламък на свещта, която възпламна изведнъж преди да угасне и пак тайнственост и мрак обгърна ателието.

„Съдбата“ беше слязла сякаш от платното, завита в безконечните гънки на своя тъмен шарф. Само златните ѝ коси излъчваха светлина и разреждаха мрака около нея. Тя беше възкръснала и бродеше като призрак из мрачината на ателието, все тъй мълчалива, тайнствена и равнодушна...

Тръпки преминаха по цялото ми тяло. Чувствах как сърцето ми застива, някаква необяснима сила ме вкопчи в себе си и аз не бях в състояние да помръдна. Изведнъж усетих лъх от парфюм и една кадифена гънка от грехата погали лицето ми. Инстинктивно аз сграбчих револвера... Глух гръм се разнесе и пак тишина и мрак обвиха ателието... Призракът беше изчезнал...

Когато запалих лампата, аз видях ужасен картината разкъсана и няколко капки кръв по пода. Плаках като дете над разкъсаното платно на най-хубавото си творение, което никога вече, струваше ми се, нямаше да създам. Но най-важното от всичко беше, че чантата с парите, които бях получил срещу картината, липсваше от ателието. Само в един миг аз изгубих отново двете най-възжелени мечти, които мислех, че бях обсебил: славата и дверите към дивното италианско небе...

Съобщих на полицията, но всичко беше безрезултатно. Моята престелна непозната също беше безследно изчезнала.

– Това е непременно отмъщение на някоя жена! – обади се един от гостите.

Дамите запротестираха.

– Не, тук не се касае за обикновено мошеничество, а за нещо тайнствено, невероятно дело, може би, на самата съдба! – добави една.

И всяка от тях изказа мнението си. Само дамата със златистите коси и гълъбовите очи мълчеше и побърза да скрие преbledнялото си лице в сянката на отворения прозорец.

Светлин Русев • „Рисунка“

Величко Нешков (1914 – 1992)

Из романа „ПОВЕСТ“

През първия ден на тридневния есенен панаир в града вечерта аз, Димо и Сашо тъкмо се канехме да се разходим край сергиите и въртележките на пазара, у дома забързано гоjde баба Атанаска и още от портата радостно се провикна към мама, която беше при чешмата:

– Монке, радост имам у дома. Драганчо се върна. На плагне му рекли къш и той като хванал хаджипешовия и чакър-макър, ей одебе си гоjde.

Мама се зарадва, каза ѝ нещо, но аз я тупнах по кльоцавото рамо, презърнах я и казах:

– Лельо Атанаске, веднага отиваме да го видим...

– Недейте – прекъсна ме тя, – заран елате. Стоплих му вода. Къпе се в коритото. Оставих го самин и рекох да се похваля на майка ти.

Ние тръгнахме към панаира. Стопли ни душите тази новина така или иначе, но чувствуваше се липсата на Драгинкото.

След два-три гена той отвори работилницата. Беше подпухнал и пепелявожълт, понякога го душеше продължителна суха кашлица. По едно време се безпокояхме гали не е хванал туберкулоза. Но само след месец и нещо той се оправя, зализа бузи, щръкна му гребенът, както казваше баба Гена Мангалото.

При него от време на време се отбиваше Иван Дончев. Втора година той обикаляше селата като застрахователен агент на гружество „Български орел“. Но както узнахме сетне, това било прикритие за работата му на секретар на околийския комитет на Ремса.

Понякога вечер се отбивахме при Драгинкото на приказка. Но сега не беше много словоохотлив, нито щедър на хвалби. Понякога унило поклащаше глава и казваше:

– Затвор ли е, не ми го хвали.

– Нали казват, че и той е за хора – закачах го аз.

– Ако имаш късмет един ден да влезеш там, ще му усетиш сладкото и горчивото – многозначително поклащаше глава той.

Когато беше в добро настроение, с тъга споделяше как са удряли с налъмите в знак на протест при изпълнение на смъртни присъди в затвора.

Преди седем-осем години, когато Драгинкото беше общински съветник, баба Атанаска се гордееше с него, хвалеше се пред съседките, че Драганчо ходи по агитация и скоро ще настане голям ден – малка пита. Но сега тя ни дебнеше като невестулка, подслушваше ни зад вратата и често пъти неочаквано я отваряше:

– Ей, момчета, чуя ли ви още веднъж, че приказвате за политика и комунизъм, тичам веднага в околийското.

Нарочно я гразнех:

– Тичай, лельо Атанаске, още сега отивай. Ние пак него ще напомним – сочех аз Драгинкото, – защото той знае пътя за замвора, а на Кокорчо ще кажем, че него сме избрали за тартор.

Тя силно блъскаше вратата и поне десетина-петнадесет минути сама си приказваше в къщи или по двора.

Зимата неусетно се изнизваше. Една вечер Иван Дончев ме срещна на главната улица. Постаби ми задача. Интересуваше се какво представляват и колко човека са някакви млади цивилни германци, които квартирували на туристическата хижа над града.

На следващата вечер отидохме със Сашо на хижата. От една година управител на хижата беше бай Негко, бивш магазинер в кооперация „Напрег“. Често е идвал у дома по работа. Със Сашо си поръчахме вечеря и по една лимонада. Като наближи време да си тръгваме, на една маса в същото на ресторанта насядаха осем млади хора. Най-силно впечатление ни направи един млад човек с кафяв балтон, руса, почти бяла коса и студен стъклен поглед. Виги се, идваше от града, защото свали балтона си и седна на масата при останалите.

Поднесоха им вечерята. На излизане аз проявих уж съвсем случайно любопитство пред бай Негко. Попитах го отгде са тия момчета. А той ми отговори, че са туристи, намигна ми многозначително и каза, че са много отдалече. Останах с впечатление, че и той не знае повече от мен.

На другия ден се връщах от училище сам, защото Сашо и Димо от гимназията отиваха направо в стола. Когато се изравних с аптеката на Русинов, през прозореца забелязах същия германец с кафявия балтон, че разговаряше нещо с Русинов. Наредих се за аспириин. Докато Русинов го вадеше от някакво чекмедже, огледах добре мъжа с кафявия балтон. Нямахте грешка. Русинов ме попита как е татко. Смотолевих нещо, а въображението ми трескаво щракаше. Осени ме мисълта да разбере нещо от Елка, по-малката дъщеря на Русинов. В гимназията тя беше една година след нас. Като деца играехме с нея. Русо и слабичко момиченце, с голяма бяла кордела, винаги спретнато облечена. Мама и старата Русинова се шегуваха с нас, мама казваше, че един ще я поиска за снаха. А пък аз реагирах на техните шегу като лошо хлапе, какво ли не измислях да разплаквам „бъдещата си булка“. А сега Елка беше една от най-личните ученички в гимназията. На Сашо беше направило впечатление, че много често се изчервява, когато я запрещавам или се шегувам с нея.

Със Сашо обяснихме на Иван Дончев какво сме узнали, но аз от своя страна обещах да извърша още едно проучване. Все ми се струваше, че старият Русинов открито споделяше преклонението си пред хитлеристите и нищо чудно да знае нещо повече. И наистина Елка се почувства поласкана да ми каже нещо, което за другите беше тайна. Тия били офицери и войници и се занимавали с телефони и радиостанции. Очаквали да пристигнат и други хора. А оня с кафявия балтон бил техен командир и останал много доволен, че в града е намерил човек като Русинов, с когото може да говори на немски.

А през първия ден на март през града минаха огромни колони от войници, оръдия и камиони. На втория или третия ден пред някакъв маршал

с жезъл в ръка, застанал на площада пред съда, мина в тържествен марш голяма колона и се отправи през Балкана за Южна България.

Все още не си давахме сметка, нито бяхме в състояние да си представим какви беди и мъки очакваха хората. През втората половина на април хитлеристите за няколко дена бяха прегазили Гърция и Югославия. В града тържествено бяха камбаните на всички църкви. Обявиха цар Борис за Обединител на нацията. Вестниците и радиото непрекъснато ни втълпяваха, че Хитлер щедро дарява на Царството древните български земи в Беломорието и Македония. Вестниците изреждаха имената на новите областни директори, околийски управители и кметове в новите земи. Зачестиха повикванията в запаса на войската. От футболистите заминаха за Беломорието Чутурата, Мечо и Палаки.

В началото на май Иван Дончев получи повиквателна заповед да се яви в Битоля. Предната вечер преди да замине се събрахме на почерпка в квартирата на Сашо и Димо. Никои от нас не предполагаше, че ни предстои гълга разгяла, а на Димо, че това е последната му среща с Иван Дончев.

Илия Бешков • „Разходка в парка, 1942 г.“

Богдан Митов (1929 – 2007)
НАШЕТО МЯСТО

– Довечера няма да се връщам! – казах аз.

– Защо?

Жена ми се обърна към мен с молива в ръка – оправяше си веждите пред огледалото. От няколко месеца се занимаваше с това, когато ѝ останеше време.

– Ще се срещнем на нашето място.

Моливът беше направил очите ѝ по-големи и по-зелени. Първия път, когато я видях такава, двегодишната ни гъщеря замига насреща ѝ:

– Мамо, тия очи... на кого са?

И на мене отначало все ми се струваше, че ме гледа с други очи, но после свикнах.

– Стига с тия твои приумици! Какво наше място?

– Онова... нашето! – повторих аз, като наблегнах на последната дума.

Тя поклати глава.

– Виж какво, закъснявам, не ми е до никакви шеги.

– Аз виновен ли съм за това?

– Не си! Ти за нищо не си виновен! Довечера нали по същото време ще се върнеш?

– Казах ти – няма да се връщам! Ще се срещнем с теб на...

– Но ти... Аз тръгвам!

– Довижгане! Приятна работа!

– Благодаря!

Тя си взе чантата и токчетата ѝ затракаха по стълбите.

След малко излязох и аз. Винаги, когато отивам на работа, минавам покрай детските ясли и училището. В яслиите е гъщерята, а в училището – синът. И само сутрин и вечер се виждаме, а с гъщерята – от събота след обяд до понеделник сутринта. Винаги аз ходя да я вземам – като се връщам от работа. Първите две-три минути тя все се срамува от мен, а после като ме прегърне и не ме пуска. И в понеделник пак аз я нося, когато отивам на работа. И тогава тя винаги плаче. Жена ми разправя, че само заради това не искала да я носи. А пък аз мога – като че ли съм без сърце!

И как ми хрумна това – за нашето място. Не сме ходили там, откак сме се оженили. Може да сме минавали забързани, без да се обърнем дори нататък. А тази вечер ще отидем нарочно. Ще поседим прегърнати на нашата пейка, после ще се разходим пак прегърнати по нашата алея. Но тя дали наистина не може да се сети или само така! Ако не се е сетила в момента, после непременно ще се досети. И ще гоїде! Ако пък не гоїде, значи!...

През целия ден, докато събирах цифрите (аз съм счетоводител в едно предприятие), все за нашето място си мислех. Само дано не съм направил някоя грешка. При нас сгреших ли една цифра, тя повлича всички останали след себе си. Сега сме края на тримесечието – приключваме. Несвикналият с нашата работа, може да се шашне, ако поседи само две минути в стаята ни. Всички пишат, тракат със сметачни машини, цуват при мене да ме питат за някоя сметка. Аз нали съм някакъв началник.

Преди петнайсет години исках да следвам литература, но не ме приеха. Не можах да се класирам, макар че бях завършил гимназия с отличен и по български имах пълна шестица. Някакви си стотни не ми достигнаха. С мене кандигатстваше и един младеж от моето село – с по-малка диплома и с четворка по български. Сега е инспектор по литература. А пък аз тогава и стихове пишех, но после тия цифри...

Най-неприятната работа в счетоводството е да оправяш сбъркани цифри. А Калина гали се е сетила за какво място ѝ говорех сутринта! Пък може и наистина да е забравила. И ако не се върна в къщи десет минути след нея (моята служба е галече), ще бъда погложен на кръстосан разпит. Но аз знам, че тя ще гойде. Нещо ми подсказва, че непременно ще гойде. Подсказва ми! Глупости!

Излязох петнайсет минути преди края на работното време. Нали съм началник. Качих се на трамвая, защото исках да пристигна по-рано на нашето място, както тогава. Тогава аз винаги отивах пръв, а Калина все закъсняваше, макар и с пет минути. А веднъж закъсня половин час.

С трамвая пристигнах бързо. И ето ме вече в градината, ето ме вече пред нашата пейка, на нашето място. Само че заето. Момчето и момичето се бяха прегърнали и се смееха. А после, без да се озъртат, се целунаха. Аз стоях на десетина крачки от тях и уж се мъчех да не гледам, а пък...

Тръгнах към друга пейка, но се сетих, че Калина ще ме търси тук и спрях. Защо още се баби! Не се е сетила! Да, да, не се е сетила! А може и изобщо да е забравила, че съм ѝ казал. Не знам защо, но не се ядосах, като си помислих за това. Само гето чакам толкова време. Половин час вече. Нали най-голямото ѝ закъснение тогава беше половин час.

Никак не обичам да чакам и да ме чакат, и затова винаги отивам с десетина минути по-рано. И все пак, не мога да повярвам, че тя не се е сетила. Нима осем години са достатъчни, за да забравиш неща, които...

Затворих за миг очи...

Едно момиче с дълги прави коси върви забързано и усмихнато. Едно слабичко момиче със зелени очи.

Едно високо момче – с бяла риза и нов костюм, и лъснати обувца, тръгва към момичето. После двамата сядат на пейката.

Отворих очи.

Няма я. Повече от половин час стоя тук. Ще си тръгвам. Е, какво пък! Не, не се ядосах, само...

Когато минах покрай пейката, не се обърнах, но знаех, че ония пак се целуват.

Помислих да поскитам сам из улиците, но после реших да се прибера.

Когато влязох в антрето, видях една чанта, пълна с чушки и домати. Нашата пазарска чанта. Откъм стаята на децата идеше гласът на жена ми:

– Не натискай! Толкова пъти вече ти повтарям да не натискаш! Ето, тази цифра си я написал добре, но другите...

Взех нашата пазарска чанта и я внесох в кухнята.

Сигония Атанасова • „Мавзолеят Плевен“

Владимир Карамиев СПОМЕНЪТ

Едва падна завесата и конференсието отново се появи на авансцената. Той изчака утихването на бурните аплодисменти и тържествено обяви:

– Ария на Виолета из операта „Травиата“ от Верди! Изпълнява заслужилата артистка Зорница Апостолова!

Залата се раздвижи и възторжени аплодисменти посрещнаха появянето на именитата певица.

Досега Рагой я беше слушал само по радиото. Но тя беше една от любимите му изпълнителки.

Полуобърнат към жена си, той горещо ръкопляскаше и с нетърпение очакваше излизането на актрисата.

Може би заради мощния ѝ глас той си представяше, че е много едра. И затова остана изненадан, когато на сцената застана средна на ръст жена. Не беше първа младост, но още от пръв поглед порази залата с красотата си. Дългите ѝ, черни коси бяха събрани отзад в дебела конска опашка, стигаща чак до кръста. Изглеждаше направо ослепителна в роклята си от блестяща материя, плътно обхващаща тънката ѝ фигура. Тя кимна на пианиста и в салона се разнесоха първите акорди на интродукцията.

Публиката замря, очарована от виртуозното изпълнение. По средата на арията Зорница Апостолова се откъсна от пианото и направи няколко крачки към рампата. И в същия миг Рагой почувства, че очите на артистката са устремени към неговото лице. В началото той не повярва. Помисли, че е само плод на внушение. Но когато тя пристъпи още по-напред, без да откъсва погледа си от него, той направо се смути от проявения към него интерес. Забеляза само, че певицата изведнъж пребледня и побърза да се върне назад. Погледът ѝ се откъсна от лицето на Рагой и рязко се качи нагоре. Но беше късно. От очите ѝ неугържимо се стичаха едри сълзи.

Цялата публика се изправи на крака. Бурни аплодисменти разтърсиха залата. От всички страни викаха: „Браво!!!... Бис!!!“.

Зорница изтри сълзите си и ниско се поклони на публиката. Дългата ѝ опашка докосна пода на сцената. Но когато се изправи, гласът ѝ прозвуча неочаквано твърдо:

– Благодаря ви... много ви благодаря... А сега ще ви изпълня един съвсем непознат романс. Думите му са написани преди много години от един неизвестен автор... Моля да ме извините за момент.

Тя се наведе над пианиста и само след минута изпод пръстите му се разнесе нежна, постепенно затихваща мелодия.

Още с първите думи на романа Рагой неволно се хвана за гръжките на стола. А когато певицата премина към припева, задъхващ се от възмущение, той покри лицето си с длани. Когато ги махна, погледът му отново срещна очите на актрисата. В тях имаше всичко. И любов, и мъка, и страдание. Но най-поразяващ беше нейният глас. И той дълбоко проникваше в душата на Рагой и направо разкъсваше сърцето му.

Когато замряха последните звуци на песента, тя няколко секунди стоеше безмълвна. Немееше и цялата зала. Никой не смееше да прекъсне потока от едри сълзи, които неспирно се лееха от големите черни очи на актрисата. Всички седяха като омагьосани. Изведнъж тя се обърна и без да се поклони, изтича зад кулисите.

Напразно публиката беснееше, ръкопляскайки. Зорница Апостолова не се появи. Минаха десетина минути, докато конференсието най-после успя да обяви следващия номер.

Рагой седеше като вцепенен. Очите му стояха като заковани в място, където изчезна актрисата.

Жена му притеснена го попита:

– Какво ти е, Рагой?!

Едва след секунди го съзнанието му достигна нейният въпрос. Той се отпусна върху облегалката и отпаднало отговори:

– Това беше Зорница... разказвал съм ти за нея...

Тогава, когато късно вечерта Рагой се върна в хотела, я видя на улицата, седнала върху своя олющен куфар. Тя имаше такъв отчаян вид, че той неволно забави крачките си.

– Не се ли намери свободна стая?

Тя вдигна към него умореното си лице и безизразно отговори:

– Никъде няма... обиколих целия град...

– И сега тука ли ще седите?!... На улицата!

Девојката снисходително се усмихна.

– А къде да вървя?!... Тук поне минават хора... не е толкова страшно.

Нейната безпомощност накара Рагой да вземе твърдото решение да ѝ помогне. Той хвана девојката за ръка, повдигна тежкия куфар и я повлече навътре в хотела. Убита от несполуките си, тя покорно вървеше след него.

Ядосан, Рагой направо се нахвърли върху рецепциониста:

– Как можяхте да оставите момичето на улицата?! Вие сърце нямате ли?

Но обвинителната реч на Рагой не му направи никакво впечатление.

– Сърце имаме, но легла нямаме.

– Не може да няма! Ако се появи някой баровец, веднага ще му намерим и легло, и стая!

Мъжът го изгледа през дебелиите си очила и после бавно отвърна:

– Щом си толкова храбър – отстъпи ѝ твоето легло.

Рагой не беше готов за такъв обрат на нещата и не знаеше какво да отговори, но очилатият не го остави да разсъждава.

– Така де! Вземи си куфара и бягай на улицата. Нямам нищо против! Или вече не си такъв рицар?! Така е – на чужд гръб всеки се пише герой и кавалер! Ха, сега да те видя?!

Рагой едва потисна желанието си да го удари.

– Добре!... Отивам да си взема нещата!... Но да не си посмял да вземеш пари от момичето! Стаята е предплатена за цял месец! Ясно ли ти е?!

Тънките устни на рецепциониста само се свиха и той сухо отрони:

– Паспортът, другарко!

Девојката беше толкова замаяна от бързината на събитието, че не знаеше какво да прави.

Рагой леко ѝ стисна лакътя и дружелюбно се усмихна:

– Не се тревожете. Аз ще намеря къде да спя тази нощ. А утре – нов ден, нов късмет. Все ще се намери нещо.

Той изтича нагоре по стълпалата. Когато се върна с куфара в ръка, тя все още оправяше формалностите със записването.

– Утре кога ще Ви намеря?

– Ако може – след обед.

– Добре. Към четири бъдете тука... А сега – лека нощ...

Обаче, тя напразно го чака в четири. Той гојде едва в седем часа. Когато се появи, тя го погледна с искрица надежда в очите.

– Чакахте ли ме дълго?

– Само три часа.

– И сега сте ми сърдита, нали?... Нищо... ще оправим и лошото настрояние... Забавих се, защото Ви търсих не хотел, а квартира. Търсих и намерих. Уютна, самостоятелна и евтина! Къщата е някъде в началото на Княжевското шосе. В една странична тиха улица. Хазайката е възрастна жена. Живее сама. Вдовица е. Има вид на добра жена. Е – доволна ли сте?!

– Едва се сдържам, за да не подскоча от радост!

– Значи случих... Радвам се... А успяхте ли да вечеряте?

– Кога?!... Не смеех да мръдна от хотела!...

– Тогава всичко е наред! Отиваме на едно място, където ще хапнем обилно и евтино. Както гледам и двамата не сме много богати!

– Познахте. Всеки ден си броя стотинките.

– В такъв случай – пълен напред!... Както казват капитаните!...

– А квартирата?!

– Преселването уговорих за утре. Тази нощ пак ще спите в моята стая.

На следващата вечер Рагой я заведе в новата ѝ квартира. А след две седмици те вече бяха добри приятели. И само една малка дреболия в техните отношения тревожеше Зорница.

Още първата вечер Рагой ѝ сподели, че е дошъл по-рано в София, за да се готви за приеман изпит в университета. Обаче тя, суеверна по природа, не посмя да му каже, че кандидатства в Консерваторията. От нея той знаеше, че тя търси някаква работа по фабриките. Тя ясно съзнаваше, че не постъпи честно спрямо този добър и всеотдаен човек, но накрая реши: „Ако ме приемат, веднага ще му кажа“. И с това се успокои.

Сега той я изпрачаше по полупразната улица. От време на време минаваха „петиците“ и нарушаваха нощния покой.

– Какво ще кажеш, утре да направим заедно една малка екскурзия? Имаш ли нещо против?

– А твоите изпити?

– Един ден няма да промени нищо. И без това от зубрене ме заболя главата. Заслужил съм един ден почивка. Неделя е!

Тя не му отговори веднага. Това го обиди.

– Или ми нямаш доверие?!

– Какво говориш, Радо! Просто си броях стотинките! Дали ще ми стигнат за такава разходка

Той я прегърна през рамото и поверително прошепна:

– Да ти кажа под секрет: спрях да пуша и осигурих за утре пари и за двамата... Така че от твоите стотинки няма да има нужда...

Отидоха на Панчарево. Радо ѝ гребеше госта добре и логката леко се носеше по водата. Зорница седеше срещу него. Тя дълбоко вдишваше чистия въздух и лицето ѝ сияеше от щастие. Радо ѝ се загледа в нея и едва сега видя колко е хубава тя. Това откритие толкова много го поразя, че той спря да гребее.

– ... казвали ли са ти, че си много красива?!

– ... да... казвали са ми...

– Жалко! Пък аз помислих, че пръв те откривам...

– Не се отчайвай!... Имаш напредък... защото през тези няколко дни започнах да мисля, че си сляп...

– Не съм съвсем сляп... Но едва сега те видях такава...

– Каква? – тя закачливо му се усмихна.

– Не се смей. Говоря сериозно. Сякаш си изваяна. Всичко в теб е идеално съразмерно, идеално съчетано...

Тя не му отговори веднага. Само в очите ѝ веселият лъч помръкна.

– ... аз приличам на майка си... тя беше такава... както ти казваш... изваяна...

– Ти нищо не казваш за нея... нито за нея, нито за баща си...

– Някой друг път ще ти разкажа... но не сега... това е една тъжна история...

– Извинявай!...

– Няма нищо... Просто гнес искам да бъда наистина щастлива... да не мисля за нищо тъжно...

– Зорче!...

– Кажу, Радо.

– Искам да ти кажа нещо... но обещај ми, че няма да се смееш!

– Добре! Щом се налага – обещавам!

– Снощи, като се прибрах в хотела, написах ето това – той бръкна във вътрешния джоб на сакото си и извади от него сгънат лист. –

Вземи го... прочети...

Тя изгърна листа и очите ѝ бързо тръгнаха по ситните редове. Радо ѝ внимателно следеше израза на лицето ѝ. Но то нищо не казваше. Едва когато прочете целия текст, тя погледна към него.

– Много е сантиментално... и тъжно... защо си писал за раздялата?

– Значи не ти харесва?!

– Защо?! Хубаво е. Особено тука: „А за мен ще остане сал споменът, горчив кичур от бели коси“. Хубаво и тъжно... много тъжно... Знаеш ли,

от това би могло да стане хубава песен. Нещо като романс – тя опита първата ѝ хрумнала мелодия, но веднага се разсмя. – Не! Тука трябва истински композитор. Звучи ми нещо погодно, но не точно това.

Рагой я гледаше с широко отворени очи.

– Та ти си знаела да пееш?

– Намираш ли?...

– Имаш чудесен глас! Хайде, изпей нещо! Ето така. В ритъма на греблата... Нещо бавно и хубаво...

Тя се замисли, пое въздух и над езерото се понесе стара народна песен. Отначало тихо. Но постепенно гласът ѝ набираше все по-голяма мощност, като вълнуващо разказваше за голямата любов.

Рагой онемя. Той спря да гребе и учуденият му поглед не слизаше от нейното лице. Когато тя свърши, той възторжено прошепна:

– Ти имаш страхотен глас... Защо не кандигатстваш в Консерваторията.

Тя нищо не му отговори. Дълго сега заглеждана във водата. Накрая тихо попита:

– А тези стихове... за кого са?...

– Писах ги за теб... но ако не ти харесват...

– Не, Раго, много ми харесват... и съм ти много благодарна за тях... за това, че си мислил за мен...

Очите ѝ излъчваха такъв копнеж, че Рагой не можа да овладее гласа си. Той остави греблата и се наведе към нея.

– ... аз... аз много се радвам, че те срещнах... че ние се срещнахме... повярвай ми... много се радвам...

– ... и аз също, Раго...

Той бавно протегна ръцете си към нея, но тя изведнъж скочи и се премести на задната седалка.

– Ти си чудесно момче, Раго... Но, за бога, хвани лопатите и гребци! Гребци, колкото имаш сили! Искам да отидем нагоре! Хей при онези облаци! Чуваш ли ме, Раго!...

И нейната песен се изви във висините. И дума след дума възпяваше отдавна очакваното щастие.

Прибраха се късно. От автогарата тръгнаха пеша. Нямаха сили да се разделят веднага.

Когато стигнаха нейната квартира, Раго отбеляза:

– Много рано ляга хазайката ти. Никъде не свети.

За негово учудване Зорница не му отговори веднага. Но когато се реши, гласът ѝ звучеше глухо и развълнувано.

Хазайката ми днес замина за бани... няма да я има цели три седмици...

Рагой я хвана за рамене и тихо попита:

– Няма ли да ме поканиш?...

– Не бива, Раго...

– Защо...

– Страх ме е... а само да знаеш, как ми се иска да гойдеш...

Тогаваш той я вдигна на ръце и я понесе към къщата.

След половин час те отпуснато лежаха върху нейното легло.

– Защо не ми каза... че това... за теб... е за първи път...

Тя се повдигна леко и го погледна право в очите.

– Нима това има някакво значение?

– За мен – не... но все пак... за теб...

– Аз те обичам, Раго... останалото не ме интересува...

Вместо отговор Рагоу я притисна към себе си със силните си ръце. Тя се сгуши върху гърдите му и се почувства безкрайно щастлива.

Хазайката наистина отсъстваше три седмици. И цели двадесет нощи Зорница и Рагоу прекарваха заедно блажени часове в леглото.

И двамата усещаха силна обич един към друг. Всичко останало за тях нямаше значение.

Краят дойде неочаквано и за двамата.

Беше на следващата вечер след прибирането на хазайката. Срецнаха се, както по-рано, на улицата.

Рагоу дойде в потиснато настроение. Толкова потиснато, че не намери в себе си сили да се усмихне на Зорница. Беше се провалил на приемния изпит и сега се чудеше как да ѝ каже, че не е приет в университета.

Угрижена със свои мисли, тя не забеляза лошото му настроение. Защото не знаеше как да му се извини за старата лъжа. Днес научи, че е приета в Консерваторията. И все пак тя първа забеляза неговото неразположение.

– Някакви неприятности ли имаш, Рагоу?

Рагоу изръмжа нещо неопределено и смутен се обърна настрана. И в същия момент погледът му се спря върху някакво групаво циганче, което протягаше ръка за милостиня.

– Чичко, дай десет стотинки!

Ядосан от несполуката в университета, Рагоу, без да мисли, ритна циганчето.

– Да вървиш на майната си...!

Ударът беше толкова силен, че момичето отхвъркна и се удари в срещната стена. Без да се обръща, Рагоу продължи пътя си. Но в същия миг го стресна смразяващият вик на Зорница:

– Рагоу!!!

Тя се спусна към падналото момиче и го итисна до себе си.

Все още ядосан, Рагоу извика:

– Какво си го зажалила?!... Да се маха този цигански... че ще го...

Но Рагоу не се доизказа. Отголу го гледаше две пълни с омраза очи. Толкова много омраза той никога не беше виждал в живота си.

Зорница поуспокои детето, пхна в ръцете му няколко гребни монети и без да погледне Рагоу, бързо тръгна напред.

Когато я настигна, тя гаже не погледна към него. В пълно мълчание изминаха няколко минути. Пълен с разкаяние, Рагоу се опита да я заговори:

– Добре де, направих глупост! Сега какво да направя... Но да се караме за едно циганче... не е ли много?... Защо ме гледаш с такава омраза?... Какво чак толкова се е случило?!...

Тя го погледна за миг и отпаднало отговори:

– Ще ти обясня... остави ме да дойда на себе си... моля те ... остави ме...

Гласът ѝ беше толкова безнадеждно отпаднал, че той неволно се дръпна встрани и я пусна да върви напред.

Едва на портата тя се спря и тихо каза:

– Сега си иди... трябва ми време, за да се успокоя... утре ще се срещнем и ще ти обясня всичко... – и без да чака неговия отговор, тя изтича към къщата.

На следващия ден той предварително гоиде на уговореното място. Не беше спал цялата нощ. Търсеше отговор за нейната враждебна реакция към него. Когато я видя да идва намръщена, сърцето му се сви от пречувствие за голяма беда.

Потърсиха една отдалечена пейка и щом седнаха, тя веднага започна:

– Веднъж ти ме пита за майка ми... и аз ти обещах... да разкажа... за

нея... за нейния живот... Тя беше циганка... истинска циганка... родена и отраснала в катун... и заедно с всички се скиташе от град на град... Така срещнала баща ми... харесала го и напуснала катуна... избягала... такива сме циганките – обикнем ли някого, не мислим за нищо друго... Баща ми сигурно също я е обичал... щом се е оженил за нея... Но след години се пропи и я намрази... заради хорските приказки... защото тя беше много хубава... винаги весела, винаги засмяна... ставаше и лягаше с песен... цялата махала кънтеше от нейния глас... тя беше голяма невица... Но всичко това ядосваше баща ми... Защото от пиянството бързо рухваше... А когато се напиваше, я пребиваше от бой... Не, той не само я биеше... той я измезаваше... беше истински садист... отначало я караше да пее и да танцува сред стаята, а после изведнъж я събаряше само с един ритник на пода... както ти вчера събори момичето... затова така реагирах... защото в момента видях майка си...

Тя изведнъж млъкна и горчиво захълца. Стъписан от нейния разказ, Рагой седеше като парализиран. Но тя бързо се съвзе. Изтри сълзите и прогължи:

– Щом я видеше просната на пода, се нахвърляше върху нея като звяр. Биеше я до прималяване... и така почти всеки ден... Къщата ни беше само от една стая и аз винаги бях ням свидетел на неговите изстъпления... Когато поотраснах, аз предложих на майка си да го убием заедно. Но тя ме спря на половин дума... горката... все още го обичаше, както по времето, когато бе решила да напусне волния живот... Наскоро след този наш разговор тя почина от побой... Още същия ден, след погребението, баща ми отново се напи... този път беше решил да бие мене. Но аз не му се дадох. Колкото и да бях слаба, дигнах стола и го ударих по главата. Той веднага се строполи на пода. Дори не го погледнах. Беше ми все едно гали е жив или не. Прескочих тялото му и избягах от къщи... Няколко дни просих по улиците... спях по пейките... докато не ме прибраха в общежитие за сираци... Там видях добри хора... такива, каквато беше и майка ми.

Потресен, Рагой се опита да я хване за ръка, но тя веднага я издърпа. И за по-сигурно се премести по-далеч от него.

– Но едва когато срещнах теб, окончателно повярвах в голямата човешка добрина... повярвах, че най-после съм срещнала най-добрия човек на света... Боже мой! Колко съм била наивна! Та ти си бил същият звяр

като баща ми!... Добре че го разбрах още сега... а не когато започнеш да риташ и мен... – тя скочи от пейката и изтича по алеята.

Рагой не посмя да тръгне след нея. Някаква сила беше сковала краката му и той не беше в състояние да се помръдне.

Повече не я видя. Тя беше напуснала квартирата си и той напразно я търсеше месеци наред.

Оттогава изминаха петнадесет години.

Рагой отдавна беше женен, но едва напоследък той и жена му се убедиха, че никога няма да могат да имат деца. И затова вчера дойдоха в София, за да потърсят гъщеричка от Дома на майката и детето.

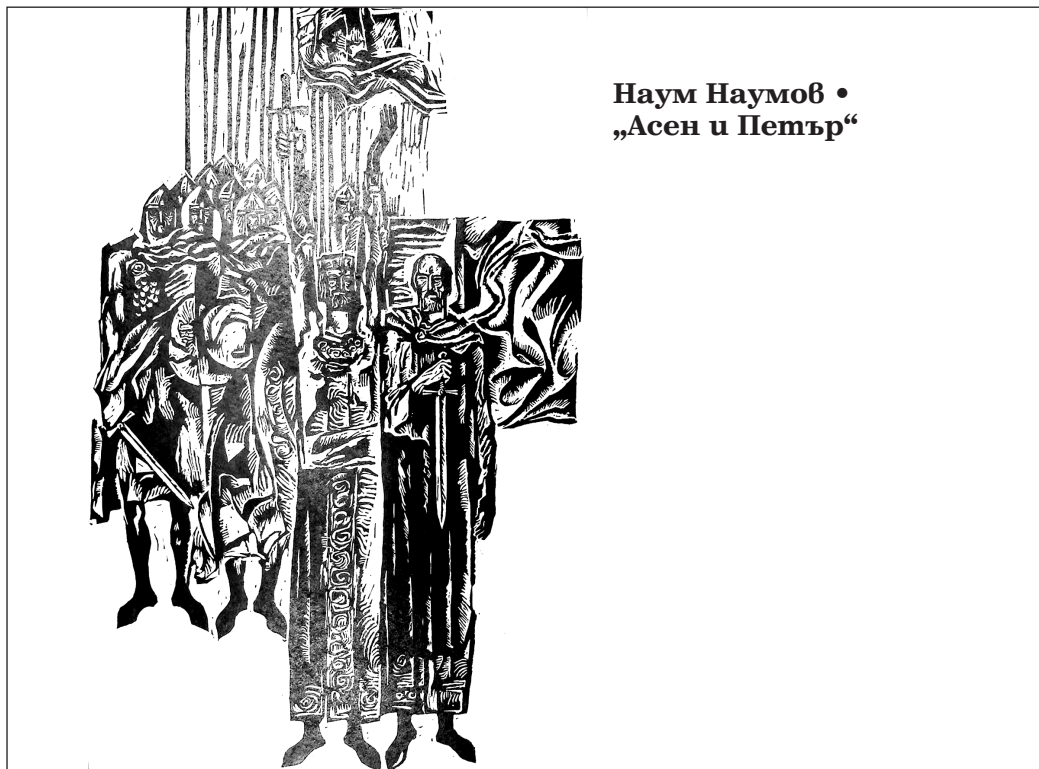
И сега изведнъж тази среща.

Докато вървяха към хотела, той не каза нито дума. Цялото му съзнание беше заето със спомените от миналото. И може би затова не забеляза, че само на няколко метра зад тях, вървеше някаква жена, загърната с широк шал. Едва когато влязоха в хотела, тя си отиде.

За пръв път двустайният, луксозен апартамент се видя на Зорница Апостолова безнадежно празен. Но когато съзря върху спалнята спящата си гъщеря, сърцето ѝ се обля с нежност. Зорница седна до нея и нежно я погали по русата коса.

– Спиш ли, Рагост? ... Пък аз тази вечер видях баща ти... и се простих с него... вече забинаги...

Тя се хвърли по очи върху леглото и горчиво зариде...

Наум Наумов •
„Асен и Петър“

Георги Вълев (1933 – 2013)

ЦЕЛУВКАТА НА ЕСЕНТА

Есента се озърташе и плахо пристъпваше в градския парк. Лека и безгрижна като балерина. Никой не усещаше присъствието ѝ. Тя се любуваше на стройните тополи, заслушваше се в шепота на трепетликите и се смееше заедно със смарагденокосите брези. Старият гъб се радваше и пригладжаше огромната си брада.

Денят си отиваше и звездите надничаха в мрака. Есента се възползва от тъмнината и докосна срамежливо листата на една от трепетликите. Те започнаха да мълвят нещо загадъчно и странно. Гостенката набра кураж и току праметна згрячен воал между гърветата и небесната синева.

– Не бързай толкова! – наперено ѝ каза Лятото. – Тебе никой не те очаква.

– Не ме очакват! – огорчено възкликна Есента. – Защо мислиш така?
– А ти послушай какво си говорят листата!

Трепетликата се задъхваше от възненение: „Колко е красиво Лятото!“

Брезите се наслаждаваха по своему: „Лунни вечери, слънце и влюбени, които осъмват в парка!“

Тополите се полюшваха, очаровани и зашеметени: „Не искаме да се разделяме с Лятото!“...

Есента мълчеше и вече не слушаше. На Лятото му стана жално и за да я разтуши, кротко попита:

– Какво носиш в калъфа?

– Флейта – отвърна Есента.

– Флейта! – изненада се Лятото. – Какво ще правиш с нея?

– Ще свиря.

– Интересно – усмихна се Лятото. – Изсвири ми нещо!

– Добре!

Есента отвори калъфа, извади лъскавата флейта и започна да свири. Забрави всичко на света. Край нея се разливаха водопади от божествени звуци. Флейтистката беше истинска чародейка!

Облаците, дето скитаха по небесната шир, заседнаха над парка. Листата на трепетликите престанаха да шептят. Вrabците притихнаха и се притулиха нейде със своите простовати песни. Замълчаха себевлюбените славеи. Бъбривият ручей, който прекосяваше парка, спря под стария гъб и се заслуша в песента на флейтата. Исполинът поглади брадата си и потъна в дълбоки размисли. Брезите престанаха със своите закачки и целият парк утихна, унесен от водопаден хлад, лирична нежност и неизразима тъга.

– Песента е хубава – възкликна Лятото, когато Есента престана да свири на своята флейта, – само че е много тъжна... Трябва да си ходя!

– Остану, аз не те гоня – каза Есента. – Всеки ден ще свирия...

Слънцето изгряваше и се оглеждаше в позлатените кърпици на трепетликите, тополите и брезите. Лазурът светеше с мека огледална светлина, а кадифените звуци на флейтата ставаха все по-гълбоки, ласкави и тъжни. Дървеса, цветя и птици все така се заслушаха в тях, а лекото им пърхане сякаш повтаряше: „Толкова е хубаво!“... Паркът вече не можеше да гиша без тези звуци. Вечерите идваха все по-рано, вдъхновени и възторжени. Оставаха до късно и се заслушаха в невероятните благозвучия.

Дните минаваха неусетно, тръпни и омагьосани от необикновената щедрост на Есента. Веднъж тя обяви неочаквано: „Процален концерт!“ Всички се натъжиха, но в уречения ден пред входа на парка чакаше множество от гости. Идваха прелетни птици, за да се сбогуват. Хризантемите пръскаха аромат, преди да ги попари сланата. Потокът ронеше игриви звуци, а Поетът ги превръщаше в рими. Художникът потъваше в магията на преливащите багри. Музикантът само реши да си отива. Липсваше му тишина, а шумната гълчава гразнеше струните на вдъхновението. Есента го прикани с мила усмивка, горещо го целуна и той остана.

Местата се заеха до семен предел. Имаше правостоящи и останали край парка. Цялата природа замря в очакване на божествените звуци. Чародейката говореше с топъл глас: „Тази музика е за вашите сърца... Погледнете се в очите и ако мъката е повече, ако откриете белег от обида, троха от лоши спомени или удар от несправедливост, аз ще ви помогна!... Скоро ще се развали времето, ще забилнеят бури и мраз ще скове земята. Затова ви подарявам по един лъч от слънцето. Пазете го, за да стоплите с него най-премръзналите и най-самотните през Зимата... Това ще ви направи щастливи.“

Паркът стана неузнаваем. „Колко прелест има в Есента!“ – мълвяха всички, които гледаха позлатените, като че ли облени от слънчев зрак корони на дърветата.

– Никога не съм чувал такива гуми! – помисли Поетът, извади лист и си ги записа.

– Никога не съм виждал такива багри! – изрече Художникът, опъна статива и започна да рисува портрет на Есента.

– Никога не съм слушал такива звуци! – възкликна Музикантът, начерта петолиние и започна да записва нотни знаци

– Сякаш всички са обезумели! Забравиха, че Есента означава кални пътища, ветрове и гъждове.

– Да им напомним за себе си! – рече Вятърът.

– Да им напомним! – съгласи се Дъждът.

Духна силният вятър, зашибаха злите камшици на Дъжда. Вятърът изтръгна нотния лист от ръцете на Музиканта и го отнесе вдън гори. Дъждът изми всички багри от платното на Художника. Останаха само гумите на Поета.

– Земята е мека като перушина – чирикаше Врабчето и подскачаше върху пъстрия губер от бронзови и кафяви пламъци.

После листопадът стихна и паркът съвсем опустя. Само старият дъб беше спокоен, защото всички носеха по един слънчев лъч в сърцето и по една целувка от Есента.

Емил Георгиев • „Момиче“

Георги Стойков (1931 – 2018)

ЗАВРЪЩАНЕ ОТ ДОЛИНАТА

Усетих боцкане в гръбнака и леко се сгърчих.

– Спокойно, спокойно, момче!

Погразни ме това снизходително, изпълнено с лека ирония фамилиарничене на доктор Георгиев.

– Защо ме наричате така? Нали знаете...

Възрастният хирург се засмя пресилено високо и козията му посивяла брадичка потрепера.

– Че как няма да си момче! Я, какви червени бузки имаш! Лежи мирно. Сега ще ти се присъни, ще ти се присъни, а после...

Помня, че операционната бе силно осветена. Луминисцентни обли тела, наредени в кръг по ниския таван и точно над масата, на която ме бяха разпънали, пръскаха такава силна светлина, че заслепяваше очите ми. А за разпъването помислих, защото и ръцете, и краката ми бяха, е, не заковани с звоздеи, а само опаянтени в зелени пластмасови колани, стегнати здраво. Опитах се да отговоря на доктор Георгиев, но езикът ми бе залепнал о небцето и от гърлото ми се откърти само несвързано хриптене. Искях да му кажа, че и да не изглеждам момче, ще събера сили да отида до вилата му в близкото до града село. Преди няколко дни, докато ме преглеждаше и си говорехме за най-различни неща, се похвали, че имал чудесна вила. На нея посрещал какви ли не гости! Дори един президент. Попитах го кой, а той махна с ръка:

– Тогава още не беше. После стана. И, както пишат понякога вестниците – първият демократично избран.

– Аха. Сецам се. Само че, ние с него сме от различна боя.

Не спестих оценките си, макар че на доктора не му стана приятно.

– И Блага е идвала.

И за нея не премълчах. Дори бях груб:

– Само името ѝ е благо.

Поспорихме яката, но изглежда си допаднахме, защото накрая доктор Георгиев рече:

– Хайде, след като те нарежа на парчета след два дни, събера те после и те изправя на крака, да ми дойдеш на гости. Нищо, че си урсуз, ще се разберем. Аз обичам хората с характер. Омръзнаха ми безличия.

Това бе май последното, което се задържа в помраченото ми съзнание. Безличия, безличия... Дали успях да го изрека на глас, така и не разбрах. И надали някога щях да разбера. Напуснах пределите на битието и започнах едно дълго, много дълго скитане...

Къде ли не бях, Христе боже! Накрая пак попаднах в оная долина – тясна и много дълга, – която съпровождаше досегашния ми живот и

често ми се присънваше. От двете страни, успоредно на пълноводна, но бавна река, високи ридове от сини скали. Ама сини, небесносини и лъскави, с черни като смола жили. С издатини, по които пърпорят с криле и нежни писъци хиляди птици и все жълто оперени, само клюновете им гълги и тъмно кафяви. Вият гнезда. Но гнезда не като обикновените, каквито са на гугутките – десетина препречени клечици и върху тях кръстосани още толкова прегорели тревици, – а майсторски изпипани, като на лястовиците: плътно иззидани, снадени с мокра кал, отвън редовете приличат на броеници и на всяка топчица белее петно от житена сламчица. Те са лепнати в скалите и отдалече изглеждат като нависнали малки кошнички.

Аз съм момченце. С къси панталонки, с бяла блузка, с коса сресана на път. Разхождаме се с мама и татко покрай реката, аз зяпам птиците по издатините на скалите и се омайвам от църцоренето им. Мама и на разходка излизаше в гълга до земята черна рокля и само якичката на блузката ѝ беше бяла, както и маншетите на къдравите ръкави. Баща ми – с мека, цветна шапка, с костюм от фин бял плат, с лъскав бастун в ръката, стъпва с някакво вродено достойнство и вдъхновено говори на мама:

– Мисионерството, мила, е най-яркият белег на времето. Носителите му са божи пратеници. Може ли този див континент и тези примитиви да излязат от дивачеството без нашето присъствие?

И след минута мълчание сам си отговаря:

– Не, не могат. Затова живеј с мисълта за саможертвата и се погчнявай на волята божиа.

Не знам дали в това безвремие – на операционната маса или после в интензивното – съм помислил онова, което знаех от една пророчица, но в сънищата си аз често се пренасях в тази приказна долина с чудноватите птици по издатините на сините скали. Тя, пророчицата ми казваше, че в някакъв минал живот съм бил с родителите си – мисионери – в най-източната част на африканския континент и там, за зла участ, съм ухапан от отровна змия и съм напуснал живота на дванайсетгодишна възраст. „Най-видимото доказателство, казваше тя, са ръцете ти. Виж колко са малки – като на момченце“.

Такива са наистина, като на момченце, а аз съм вече по нашите земни мерки стар, съвсем стар човек. Не ѝ вярвах, разбира се. Аз не вярвам нито на митовете за прераждането, нито за съществуването на „оня свят“.

И докато до преди минути скитах в онази долина, където съм намерил и смъртта си, изведнъж се пренесох в мойто родно село. Сегашното. Истинското и единственото, което признавам. Пак в една чудна долина. Пак при една чудна река. Не пълноводна и спокойна, а тъничка, бързоструйна, с пеещи бързеи и тук-там някое вирче с въртопи, които при всяко обръщане на водата глухо, издълбоко блъбукат и над разпенените гребени на образуваните вълнички се метне във въздуха някой скобар.

Но защо на пътната вратница не ме посреща мама или татко? Къде е баба? Ах, да, баба се пресели в онова вечно село, в края, под Филчов връх. Но мама, мама защо не се показва, добър ден да ѝ река, добре дошел да ми каже?

Вместо тях, на пътечката към къщата, ме среща селският свещеник отец Ангел с епитрахил и требник в ръцете. Чувам напевният му тънък

глас и о, боже, вперил е сините си очи в мен и те са студени като лед. И защо излъчват такава студенина? Та ние сме приятели и се тачим не от вчера. При всяка среща, все ми напомня, че двата малки свещника в църквата „Света Параскева“ са подарък от дядо ми Герго. Изведнъж погледът ми пада върху ръцете му. Бели, бели, само ноктите посинели. Нещастният отец Ангел! Тия нокти не ми ли известяват, че с него ще се случи беда?

Усетих, че в главата ми се прокрадва тъжна мисъл. И защо тъжна? Няма причини да съм тъжен. Чувствам се здрав, силен. В ръцете, в краката напират сили. Идва ми да рипна и да хукна. А защо да хукна? Накъде да хукна? Нали се разбрахме с доктор Георгиев да идем на вилата му, но после, след това. Там ще разгледам кошерите, с които толкова много се хвали. И ще видя и ония книги с автограф от Блага. Няма значение, че му подхвърлих, че само името ѝ е благо. Тя си е тя. За едни блага, за други кисела. При белязаните с гарба, не външните черти са важни. Макар че по външните черти можеш да разгадаеш и характера на човек, и духовната му същност. Такива като въпросната поетеса са рационални, строги, а в емоционалния показ студени, гържат те на разстояние. Едва ли това е закономерност, хората по начало са трудно разгадаеми, но моите предпочитания са към групите – от творбите на които полъхва сърдечност и топлинка, като южен ветреца в края на март. В тази непогнравена простота намирам и предназначението на изкуството въобще. Хората се нуждаят от духовна чистота, от девствена чистота. Въпросът е, дали съществува човек, изграден само от такъв добър материал. И има ли изобщо такъв материал, дявол да го вземе!

Ядосан, не знам от какво, напъвам се да скоча, а някой ме гърпа. О, да, нали ме вързаха. Открехвам с усилие кленки и повече усещам, отколкото виждам, че в мене са вперени широко отворени очи. Чи бяха тези очи? Мъча се да закрепя мисълта и дори устните помръдват. Казах ли нещо? Май не, защото вперените очи отново бяха заляни от отчаяние, замъглиха се, стопиха се...

След няколко дни щях да узная от Елена, моята вечна Елена, че съм отронил само една дума: „Пей!“

Това бе друга чудатост, случила се, вярвах в това, само с мен. Първата думичка на всяко дете е „мама“. Моята първа дума, откъсвайки устица от майчината гръд, била: „Пей!“ Глас имах, но певец не станах. И мама пееше, и сестрите ми пеят, а аз и до днес замирам като чуя народна песен. Особено тъжните. А те, добрите песни, са все тъжни. Плача като дете, въпреки белите коси. В народните песни е съхранена цялата грама на народа ни, но и цялата му духовна мощ. Затова сме неповторими в този милиарден свят.

Отново бях погълнат от безвремето. Отново някой гържеше гетската ми ръка и ме водеше през буйна, зелена, отдавна некосена трева. Тази невероятна топла ръка ми е позната. Вдигнах поглед да видя лицето и грейнах в усмивка. Ето защо мама не ме посрещна на вратницата. Тя ме е чакала тука, да ме преведе през тази буйна и зелена трева и да ме пази някоя змия да не ме клъвне по босите крака. Но защо мама е толкова млада? Аз съм вече с бели коси, а нейното мургаво лице е чисто, бистро,

без нито една бръчица. От кафявите ѝ меки очи лъха възторг и обич. При всяка стъпка гълзите ѝ коси, сплетени на две плитки като два смока, се люшват през раменете и достигат чак до кръста ѝ. Но къде ме води? Тая буйна трева, през която вървим и ни стига до кръста, не беше ли в селското гробище? Точно там беше. А кой ме доведе тук и ме прегадне на мама? Май отец Ангел, моят приятел, с когото при всяко мое идване в село се уединявахме в селската черква и там, сред мириса на тамян и застоялост, говорехме с часове за загадката на живота и неговата съизмеримост с делата на хората; за лошото и доброто; за светлината и тъмнината в човешката душа, а накрая, вече по смрачаване, палвахме по свещ и ги поставяхме в централните пуринчени чашки на двата малки свещника, подарени навремето от дяго ми.

Ето и пресният гроб. Аз пак съм малко момченце, ама съвсем малко, може би все още не мога да говоря добре. Клякам и почвам да си играя с черните бучки пръст, а мама, смирено привела гръб срещу мен, притуля с шепна пламъка на запалената свещ, защото отнякъде подухва ветреца, пламъчето се люлее и а-аа га пагне. И докато аз с бучиците градя някакво гворче или кошарка за пиленцата, изведнъж усетих, че съм сам. Рипнах. Объркано се заозъртах. Къде е мама? Къде отиде? Къде изчезна? Уплаха сви сърцето ми, хукнах през тревата, върнах се, завъртях се в кръг и през хълцане все това повтарях: мама, мама!

И я видях. Видях я и онемях. Облечена в бяла гълга рокля, с ореол около главата, като златистия ореол около главите на светците от иконите в църквата,, тя бавно се спуска в някакъв трап. Изчезнаха най-напред краката ѝ, мярваха се за миг раменете и двете вдигнати ръце, с които поддържаше плитките-смокове и се стопи като мъглата сутрин, когато напече слънцето.

Стоях объркан, с трепереца уста, но нито имах глас да заплача, нито да извикам. Пред мен се чернееше пресният гроб. Вятър люлееше некосената трева около гроба с черния гърбен кръст, на който потрепваше с габърче прикрепена жалейка.

И все пак съм наддал вик. Когато отворих очи, над мене бяха се нагвесили съпругата ми Елена и доктор Георгиев. Очите на доктора – хитри и леко гърпнати като на монголец – закачливо ми намизнаха.

– Хайде бе, момче! Акъла ми изкара. Два гена те чакам да се събудиш!

На мен ли говореше? И какво гърнка този старчок с козя брадичка? Пошепнах:

– Вога.

– Вога, ама ще почакаш. Намокрете му устата.

С влажен пръст Елена мина по изпръжналите ми устни.

Натамък всичко потече като в нормалния живот. Завръщането ми от онази загадъчна долина и другото скитане, беше приключило. След два дни бях преместен в стая с четири легла на Урологичното отделение. Наметнала бяла престилка, няколко ноци Елена преспа на стол до главата ми. Водичка, после квасено мляко, неуверено изправяне, прохождане. Докато една сутрин в стаята влетя, наустина влетя, като остави да зее зад гърба си врата, доктор Георгиев:

– Браво, момче! Ще черпиш!

Гледах го недоумяващо.

– Честито! Честито! – разперил ръце, отправил поглед към тавана, сякаш благодареше някому, крещеше докторът.

Беше получил резултатите от онколабораторията.

Бавно осъзнавах възторга на доктор Георгиев. Такъв го виждах за първи път. Нещо радостно трепна и в моята гръд. Май ще се живее. Колко и как, в този тежък, тъжен и все пак красив и единствен земен живот, не знаех. Знаех само, че не искам никога да се връщам в оная загадъчна долина с красиви птици по издатините на сините скали, но и с отровните змии. Знаех, че мисионерството ми е чуждо и ме плаши. И ако би било възможно, макар и след хиляда години, единствено бих се завърнал при бедните си родители в малкото селце на брега на тая чудна и неповторима песенна рекичка, наречена Вит...

Илия Бешков • „Автопортрет“

Дончо Цончев (1933 – 2010)

ПОРТРЕТ ЗА ВЕЧНИ ВРЕМЕНА

Излизането – това е всичко от времето, прекарано в дисциплинарната рота. (Гледам гумата „прекарано“ и ме напушва смях, но мога ли да я сменя с „лежано“ или даже с „прослужено“?) А самият миг на излизането после се оказа толкова дълъг и траен, че ето – и сега виждам чаршафите от влака с големите и несръчно написани гуми: „Край!“ „Свободен!“ „Мамка ви!“ „Идем си!“.

И тъй нататък. Виждам тези гуми на бялата грива на черния влак, който излиза от върбите край Тунджа, трака страховтно върху железния мост и оставя писъка на своята свирка в дъното на душата ми – яко и забинаги.

Аз тогава не участвах в писането по чаршафите. Не само защото бях значително по-интелигентен, а и защото фразата, която ме занимаваше по това време, бе твърде дълга: „Не се надявай на това, което си, опасността е в онова, което изглеждаш.“

Добре, сега е моят ред и моето право да пиша някои от гумите, които „влакът на живота“ може да развява (мисля, че би трябвало) колкото и където си иска.

И тъй, преди една седмица сягаме в курорта Албена – Дяков и Шпагин, и аз.

Впрочем, започнах погрешно с излизането и – през целите двайсет години оттогава – тръзвам да ви разказвам как сме сегели в курорта Албена.

Поправям се:

Не седим в курорта Албена, а в кариерата край река Тунджа. И не тримата, а само Дяков и аз. И не седим, защото няма такава възможност, а вадим камъни.

Мълчим. Блъскаме. Чакаме да почне гоненицата на бобените зърна в канчето. Да мръкне. Да съмва и да мръква там. Намираме и малко време да си говорим – така се крепим. Иначе ще се пукнем откъм гърба. (Това още не знаех, че мъката в човека е нещо напълно естествено и как тя се натрупва с течение на годините също тъй много естествено, но бях за щастие дълбоко убеден, че един от малкото начини да се разсее е просто и здраво приятелство.)

Та си приказваме с Дяков полека – той е на нара до мене, – за кой ли път го разпитвам как се е стигнало, а джеба, до нашето съжителство тука. Въздъхва Дяков и ми повтаря:

– Стоя си на поста нормално. Погреби, знаеш. Тъмно като... какво беше за негъра и тунела. Всичко спокойно. И изведнъж отварям очи. Ама и аз съм по очи, на земята. Бре, сега си... Ставам, тичам. По-нататък се сецаш.

– Добре де, нали отзад на главата ти личи, че си ударен?

– Личи. То още личи, дай си пръстите тука.

– Е, как ще те съдят тогава за отнето оръжие?

– Путай ги тях.

– Ти си нападнат бе, човек!

– Нападнат съм. Имаше и следи. Кучетата три гена и три ноци шариха. До гарата и толкоз. Онзи до гарата, значи.

– А ти до тука.

Това е историята на Дяков. Заспиваме, ставаме, огън на карьерата и тъй нататък. Издебнах първия случай, когато капитанът пак ме взе да ловя риба, и казах за Дяков.

Пропуснах да кажа нещо много важно за времето в дисциплина – водеха ме да им ловя риба. Мене ме бива в тези работи (роген съм и съм порасъл, почти вътре в самия Осъм), на тях им се услуги и така. Та си седим с капитана край Тунджа, пушим си – шараните меко и свежо блестят сред тревата.

Старях се особено и имах късмет – ето момента да кажа за Дяков. Леко, разбира се, точно както посягам в дълбочината на погмола, из коренищата. Съвършено внимателно (рибата мисли, че това не са ръцете ти, а някой неин събрат), докато стигнеш хрилете и. И сега така, с гумите.

Но капитанът мълчи. Няма и хриле – къде да го хванеш? Млъквам и аз, измъквам се – като не можеш да извадиш рибата, няма да се уловиш заради нея. Пушим си така.

(Страшно хубаво е край Тунджа, ей! Петнайсет години по-късно ходих на същото място с огромна надежда да покажа на жената и на децата нещо, което не са виждали. Голямо разочарование беше. Оказа се, мястото е като всяко място край реката – пълно с такива места из България. Хубавото било в разликата между положението на карьерата и положението край брега на реката. Синът ми предложи тогава да уда пак да вадя камъни, та да ми се услуги после пейзажът. Мислех да му кажа, че моят ред е минал, той да внимава сега, но реших, че това си е работа на събата.)

Както и да е, вече прибрах шараните, когато капитанът ми каза:

– А я си представи, драги мой балъкчия, че твоят Дяков сам се е ударил в главата.

– Моля?

Скрил е оръжието, ударил се е по главата здраво и...

– Отзад по главата се е ударил?

– Не е ли възможно?

– И той затова е тука, така ли? Защото вие сте убеден, че сам се е ударил по главата и е скрил оръжието си.

– Не аз, а военният съд. И надали е убеден, а просто се съмнява.

– И това е достатъчно, за да се издаде присъдата?

– Съвършено достатъчно – каза капитанът и се усмихна, мисля, за втори път през осемте месеца, откакто го знам. – Особено като се има предвид от другите, че никакви обстоятелства не облекчават случая „отнето оръжие“.

Така приключи моята акция да помагам на Дяков. Времето продължи да тече както обикновено и той щеше да остане на кариерата госта след мене, ако един ден не се бе появило момчето.

Но то се появи. Мургаво и яко като биче, четиринайсетгодишно, с невероятни очи. Питало на портала за командира, довели го. Аз го видях, като чакаше. На другия ден край Тунджа капитанът цял следобед се смееше. Ето разговора между момчето и него, както той бавно и с видимо удоволствие ми го предаде, докато аз кладях огън да опечем тука шараните.

Какво има бе, момче? Ето първо това. (Момчето вади от куфара си един шпагин, добре увит в парцали, и го оставя на масата пред капитана.) Какво е това?

Не виждате ли? Откъде го взе? От един войник, който сега е тука. Иван Иванов Дяков. Как го взе? Той беше на пост, ама вие сигурно знаете цялата работа. И защо го взе? Щяхме да бягаме. Кон? Аз и един приятел. Къде щяхте да бягате? В Гърция, после в Америка.

И защо не избягахте? Генуха ни. Не ви ли взеха оръжието, като ви хванаха? Те ни генуха, преди да почнем да бягаме. Как? Купихме малко долари от един арабин и той ни изкльопна. Какво ви направи? Предаде ни. Тогава ти защо си свободен? Малолетен съм. Аха.

И не съм свободен, а съм в поправителен дом. Как те пуснаха тука? Избягах, как иначе. За да донесеш автомата, така ли? Точно така. И да се сменим с тоя Дяков. Как да се смените? Ами той да си иде в казармата, а аз да остана тук вместо него. Той какво е виновен, че някой го е фраснал отзад по главата? Ти си направил това, така ли? Аз, нали ви казах. Да.

И сега идваш да кажеш, че той не е виновен. Ами не е, то се знае. И вас да фрасна отзад... А знаеш ли колко му е присъдата? Всичко съм разбрал и ми е все едно, аз съм свикнал. Откога си в поправителен дом? Отдавна. И ще видите, че няма да работя по-малко от другите.

Слушай бе, момче, какво те накара да се предадеш? Аз не се предавам, на мене ми е все едно. Тогава защо си дошъл? Не мога да спя. Не ми се яде. Не мога да търпя нищо, докато тоя Дяков е тука в затвора за нищо. Най-мразим това, да те заключат за нищо. Чакай, той не е за нищо, а за отнето оръжие. Абе знам, ама така всеки може да влезе веднага. Бум по главата и готово.

Пряната печена риба ухаеше, капитанът разказваше и се смееше. Не мога да повярвам, че това е той – толкова весел и разговорлив. И сега усещам уханието на рибата и в същия миг виждам усмивката му.

И май че този миг е още по-гълъг и траен, отколкото тракането на влака по моста и плясъкът по написаните чаршафи.

Дяков излезе преди мене, момчето бе върнато в изправителния дом. На него му остана прякора Шпагин – когато след десет години с архитект Дяков ходихме да го женим, така го наричаха всички от селото.

Та там, в това село, видях портрета на неговия дядо и онази важна мисъл, която ме придружаваше по време на моето излизане и в която толкова вярвах, се обърна завинаги. Тя се обърна така: „Не бой се от това, което изглеждаш, надеждата е в онава, което си.“

А портретът беше на обикновен български войник с каска и щик. Мустакам, може би прост, но страховен. С нещо и мой собствен дядо, дядо и на Иван Иванов Дяков.

С нещо велик, незабравим и единствен. Десният голен ъгъл на рамката беше препасан с черна лента – черна пеперуда от плат беше разперена и на варосаната стена под него. Някой беше написал много отгавна с химически молив на рамката „За вечен помен“.

В самия връх на сватбеното тържество Шпагин ни забведе отново пред този портрет и каза, като се покашляше мъчително:

– Това е единственото нещо, което съм имал като дете. Това е единственото нещо, с което мога да се гордея.

Разбира се, че е смешно такъв бик като Шпагин да плаче, но... Сватба. Сватба на кръгъл сирак, което значи цялото село на една маса, но пък това е съвсем груга история. Все едно, връщаме се и сягаме на тази маса сред другите...

Поправям се още веднъж:

Сягаме преди една седмица в курорта Албена – Дяков и Шпагин, и аз – цял отбор „грешни момчета“. Край нас – прекрасните сгради и морето. Шарената закачлива голотия под слънцето. Колко ли камък е трябвало да се извади за красотата наоколо?

Колко ли пъти вълните са блъснали по брега? И колко ноци архитект Дяков и неговият постоянен бригадир Шпагин не са мигнали в бараките, които преди пет години бяха единствената цивилизация тука?

Не зная. Пия си бирата и не питам. Просто си зяпам напред и почти гремя.

И от самото гъно на душата ми, при писъка на свирката и плясъка на написаните чаршафи, полека извира мисълта, че нещо от нас се запечатва в този свят – подобно на портрет за вечни времена.

И странно – този естествен страх, че влакът на живота непрестанно ни отнася, започва естествено да се разсейва.

Захарина Лалова (1930 – 2008)

ИГЛА ЗА ВРАТОВРЪЗКА

Продава етажа на къщата. Тайно от гъщерята и зетя. В гения, когато внукът ѝ се яви по никое време с набола брага (нещо невиджано в рода им), с разкривена вратовръзка (също белег на крайно неуважение), с помътен поглед (какво ли е направило това момче!?) като забрави да ѝ целуне ръка, както бе прието в доброто общество, госпожа Лили с ужас осъзна, че друга възможност няма.

Всъщност Малкият, както го наричаше за разлика от брат му – с пет години по-голям, не поиска нищо. Само седна на мястото си в хола, наведе глава и изпъшка. Невъзпитано беше да го разпитва, но този път госпожа Лили изостави условностите, прости му небрежността и тихо запита:

– Какво се е случило, момчето ми?

– Ще се самоубия!

В друго време възрастната жена щеше да се усмихне, да пригърпа един от тежките резбовани столове до неговия и прегразполагащо да каже:

– Сега пък какво? – свикнала да ѝ се изповядва още от първите му детски стъпчици.

Набързо прехвърли на ум: нещастна любов, домашен скандал, изневяра, нещо в службата, като пак така набързо елиминира всяка от гозагките си. И преди да уточни поне една от тях, Малкият изтърси:

– Фалирах!

Боже мой, колко приличаше сега на нейния собствен баща, който по същия начин преди много десетилетия бе заявил на нея и майка ѝ:

– Фалирах! Изяге ме моят съгружник.

Но тогава бяха други времена, вълчи, както по-късно щяха да ги нарекат. Майката – възпитана и разсъдлива жена, не започна да се ваика.

– И да ни оставиш нас, две жени, сами, беззащитни, сиротинки? Какво толкова е станало!?

Беше права: струваше ли си да се затрие цял един човешки живот за някакво имане? Наистина баща ѝ бе фалирал, но им оставаше неупотекирана една по-малка къща, мебелите. Майка ѝ – от стар възрожденски род – се захвана да преподава уроци по френски и пиано, бащата си намери сносна работа в една банка. Неопетнен с нищо, той не загуби уважението на хората от техния кръг, стегна се, прати по дяволите мисълта за нови търговски афери и доживя спокоен и, вероятно, щастлив дните си.

Сега, също като майка си, госпожа Лили се изправи пред сломения млад мъж и строго продума:

– И да си оставиш хубавата жена и гечицата? Я се стегни!

– Маман!... – изхлупа Малкият и протегна ръце към нея, сгуши нос някъде под гърдите ѝ и заплака.

„О, Боже, работата наистина е сериозна, един Каранетков да плаче като малко дете!“

– Разказвай!

Нямаше какво толкова да казва. Ипотекирал апартамента им, взел големи заеми от няколко банки, закупил стоки откъдето му падне, тирове-те се загубили (или ги окрали), от шофьорите – нито следа. Съдружникът му в неизвестност, той гържал и ключовете от офиса...

– Той какво ипотекира?

– Нищо! Щеше да ръководи икономически фирмата...

– Глупак! Голям, невероятен, нечуван глупак! Баща ти знае ли?

– Не, Маман, не! Той ще ме убие!

– И си го заслужаваш! А аз какво да те правя?

– Не зная, измисли нещо...

– Колко гължиш?

– Един милион!

Госпожа Лили го реши в няколко мига. Стисна зъби, отиде го бюфета, извади две кристални чашки, сложи ги върху таблата, наля коняк и го поднесе на внука си.

– С колата съм...

– Сега, момчето ми, временно ще забравиш за колата, за уискито, за покупки на едро. Отиваш в къщи, изкъпваш се, обличаш ново бельо, новите дрехи и излизаш с жена си. Заведи я някъде. И онемяваш! Един Каранетков не бива да излага на показ курливите си ризи.

– Аз не съм... – промънка, като искаше да каже: Каранетков.

– Си! Носиш кръвта на прадыго си. Това е ген, както обичате сега да казвате! От родословието си не можеш да избягаш, от съдбата си – също... (Боже мой, два фалита в един живот не са ли много!? – изохка сърцето ѝ, но не издаде колко е огорчена, колко ѝ е тежко). Хайде...

Изпрати Малкия, дори конячето си. Изведнъж повеселя. Знаеше какво трябва да направи. Единственият човек, комуто можеше да се довери, бе кумата, госпожа Катерина. Вече почти старица, тя бе запазила ведрия си нрав, гледаше на превратностите в живота с ирония, улавяше във въздуха комичните положения на свои и чужди, и с една далновидност и мъдрост можеше винаги да даде полезен съвет.

Изслуша я без да трепне.

– Трябва да дадем обява в поне два вестника. Лаконично: „Продавам етаж, мебелиран, изгодно“. И телефон.

– Не! Ще видят!

– Моят, Лиленце, моят номер. Мен няма кой да ме контролира и да ми търси сметка. Щом се обади някой, ще го проуча. И чак тогава, ако е сериозен кандигат, ще ви свържа...

– Дано не се проточи...

– Няма, не виждаш ли какво става? Фирмите търсят офиси, а твоята къща е точно за такава цел...

Не мина и седмица, госпожа Катерина позвъни:

– Намерих! Но, искам да те прегупрега, за да не се шокираш.

– От какво?

– Ами, нали знаеш, те, новите богаташи, са малко особени.

– И какво от това?

– Твоят ще се яви с копринен панталон, кожено яке, конска опашка и два реда златни синджери, грибна, пръстени.

– Да не е...?

– Не, модата е такава. И още... не се страхувай.

– От какво да се боя?

– Нали четеш какви страхотици пишат по вестниците?

Госпожа Лили се изхили.

– Бъди спокойна, няма нищо да ми направи.

Така да бъде! Щом ще са синджери и тя няма да падне по-голу. Извади кутията с пръстените и сложи два – с най-хубавите камъни. Перлите – истински – два реда, около врата. Големият златен кръст с дебела двойно усукана верижка – между гърдите.

Златните обеци със същите изумруди като пръстените. А косата си прибра с една малка шнола с бисерно цвете. „Приличам на коледна елха“ – подсмя се пред огледалото. Таблата, шишето с коняк, сладкото („Ягат ли бизнесмените вишнево сладко?“)

Беше невисок, набит млад мъж. Изглежда я любопитно, погледна към обувките си – гали да се събуе преди да пристъпи в мраморното антре. Тя го поведе към хола с резбованите мебели, красивата камина, тежките завеси, рисуваните стени и картините.

Настана го в едно кресло, готъркаля към него малката масичка. Побутна пепелника.

Мълчаха изчаквателно. Мъжът седеше като на тръни, макар да се силеше да изглежда спокоен. Явно беше, че му е неудобно да оглежда наоколо. Госпожа Лили първа заговори:

– Реших да продам етаж. Голям е за мен, трудно се поддържа. Затова...

– Разбирам. А Вие къде ще живеете?

– В мансардата. Там са две стаички със сервизни помещения. Входът е отзад, така че няма да се сблъскваме... – опита се да изкара всичко на шега.

– Хубава къща!

– Хубава, удобна, в центъра! Чудесно място за офис.

– Аз не гиря само офис. Искам тук да живее и семейството ми. А една стаичка за факса, телефоните и компютъра стига.

– Етажът не е малък.

– Зная, разгледах отвън.

– Ако искате да видите и другите помещения?

– Нека почакаме. Каква е цената.

– Един милион.

– Множко.

– Но само мебелите струват... Без картините, естествено, тях ще подаря на внуците си. Имам и правнучета.

– Може ли да запаля? – и без да чака, извади цигари и запалка. – Пушите ли?

– Да, да! – пресегна се госпожа Лили. – По принцип отгавна съм ги отказала, но щом са „Боро“...

– И Вие ли ги наричате така? – засмя се клиентът и от това лицецо му се отпусна. – Нали знаете, ние, пушачите, си служуваме на агета. И без преход: – Имате много хубави украшения. И скъпи.

Тогава, по силата на някакъв вътрешен порив, госпожа Лили стана, взе от бюфета друг кристален пепелник, постла везана салфетка и започна да сваля от себе си пръстените, колието, шнолата, кръста.

Имаше усещането, че съблича греха подир греха. Сваля обеците. После отиде до ъгловата масичка, отвори чекмедженцето и извади кутия с още няколко пръстена и обеци, един златен наполеон.

Сложи ги върху куна. А най-отгоре – една изящна игла за вратовръзка. „Къде ми е камъчето?“ – питаше мъжът ѝ, когато се стягаха за вечеринка или театър.

И тя му забождаше иглата точно където той искаше да бъде. Беше свикнала с тази негова вещ, не знаеше цената ѝ. Завари я, когато се омъжи за него, не посмя да му я бодне върху вратовръзката, когато го изпращаше към оня свят...

– Ето още една вещ, но като съм започнала... – потрепера гласът ѝ.

Загърна бижутата в салфетката, вдигна вързопчето и го сложи в ръката на мъжа.

– Така вече е достатъчно, нали?-

Той я гледаше слисан:

– Ами, ако Ви излъжа?

– Значи нямате съвест, ако ме излъжете. Спасявам внука си, млад човек като Вас – назова тя истинската причина за сделката.

– Разбирам.

Чак когато си отиде и тя отвори прозореца да проветри, се сети, че не знае нито името му, нито адреса му. Осъзна колко отчаяна е била, за да я напусне здравия разум.

Не знаеше дали ще го иде отново да купи етаж. Седна на мястото му, сети се, че не го почерпи. И тогава видя го пепелника едно малко правоъгълниче със златни букви. Неговата визитка. И златната му запалка.

А след ден той отново позвъни.

– Онзи ден забравих нещо...

– Да, запалката... Сега...

Мъжът я последва. Седна без да го кани на старото си място, извади от куфарчето познатия вързоп. Взе пепелника и изсипа като златен гъжд нейните скъпоценности.

– Загържах само иглата за вратовръзка. Знаете ли колко струва един истински гуамант? И още: по следите съм на оня мошеник, изиграл внука Ви. Стоката ще открием. Той и мен се опита да измами, но навреме се усетих. С парите от карфицата ще покрия лихвите на заемите. А после с момчето Ви може и съдружници да станем. Нали?

Климент Цачев (1925 – 1996)

Из „ЗАВРЪЩАНЕ ПРИ НАЧАЛОТО“

...Съседи на дядо Блажо бяха братята Гинчеви. Георги бе гимназист – в пети клас. Понякога работехме общо. Богатите хора в Обнова рядко вземаха ратаи за полска работа, а си помагаха по време на усилените дни. (Може би това и да беше основата да се решат и да образуват по-късно и първото стопанство. В него влизаха и няколко богати хора.) Завършил вече трети клас, готвех се за гимназията. Станах и ергенче – ходех на селското движение, на седенки, на тлаки. Чирашка работа. По време на „движението“, а и през нощните си скитосвания през село край Георги винаги се събираха и другите ученици от столарското училище. Бях видял и почувствал вече, че светът се дели на богати и бедни. Но това неравенство можело и трябвало да се премахне. Трябвало и у нас да стане, както в Съветския съюз. Революция – и животът ставаше като приказка. Нали слушахме у нас радиото и баща ми превеждаше как живеят хората там и какво се върши.

Нататък всичко стана по познатия шаблон. Дадоха ми една книга. Романът „Майка“ от Горки. Привикнал с Джек-Лондоновите книги, тя ми се видя мудна със забавеното си действие, с предългите си разсъждения и разточените диалози. Бях на страната на майката и на сина ѝ Павел, но книгата не ми хареса. (Не знам в колко революционни книги после срещях това име Павел и го заобикнах. И когато ми се роди син, кръстих го Павел.) Падна ми отнякъде друга книга – „Тунел под океана“ от Келерман. И макар че там се говореше за банкери и бизнесмени, стачката на работниците след избухване на „гризу“ под земята, в галерията, ме разтърси. Странно – класовото ми осъзнаване започна не с Горки, а с Келермановата книга. Но аз нямах нужда от „агитация“. Живеех на село, сред беднотата, пък и ние я карахме оскъдно. Бях виждал как бирник „описва“ покъщнината на съседите ни, бях се наслушал на детски плач. Та нали и нашата къща щеше да бъде продадена...

Георги ме привличаше не толкова с добрината си, но и с умението си да говори с мене като с равен. Гордеех се, че ме приема да бъда с него през вечерите и да се връщаме заедно като съседи. Та нали всички младежи търсеха неговата дружба и приятелство. Понякога оставахме нощем с него на нивата – да пасем добитъка и да дочакаме на разсъмване другите, които идваха на работа. Палехме огньовете и бугувахме край тях. Той не разрешаваше да крадем царевица от чуждите ниви – кършехме от нашата. Бях голям и силен, разговаряха с мене като с възрастен. Всичко, което той казваше, за мене беше светата истина. А умееше да подхваща разговора – омразата ми към богатите хора той подкладе умело, улучи

най-чувствителното ми място – състраданието. Колко умни момчета остават без образование, защото нямат пари да учат. И какви хора можеха да станат. Колко наши връстници умряха, само защото родителите им не се решаваха да продадат част от нивите си, за да ги лекуват. Не се живееше без земя – пуста да остане... Кълнем я, но тя ни дава хляба и всичко. А ако стане обща, ще има за всекиго и бедността ще изчезне. А премахне ли се тя, всичко щеше да бъде съвсем друго. Нямахме да има болни, нямаше да има бирници, всички щяха да отидат на училище. Сигурно беше прав – ето внукът на дядо Блажо, Любен, беше най-силният ученик в класа ни. Но нали бе сирак, трябваше да остане да оре земята, да изхранва майка и малкото си братче.

Всичко добро идваше от земята. И всичко лошо пак от нея. Неслучайно я кълнях – земята, пуста, черната!...

Лятото преваляше. Вечер захлагняваше. Аз се простих с благите ми „чорбаджии“ и се прибрах в къщи. Стягаха ме за гимназията. Районът ни бе да учим в Славяново, но баща ми бе издействал да уча в Априловската гимназия, където бе започнал той и майка ми. Сестра ми вече беше там. Живееше в някакъв пансион и разрешиха и на мен да бъда записан там. Двете деца да бъдат заедно.

Свърши се със „селския ми период“ от живота. Щях да живея в работнически град – в „българския Манчестър“, както наричаха тогава града.

Не замивах с радост. Отблъскваше ме училищният рег и зависимост. Освен това, книгите, които носеше сестра ми през ваканциите, прочетох, и всичко, което пишеше там, го знаех от прочетените други книги. Пубертетът ме караше да се бунтувам. Защо ще ме смятат за малък и ще ме изпитват за неща, които знаех. Чувствах се и самостоятелен – две лета сам си изкарвах прехраната.

Предчувствах, че новите ми другари ще ми се присмиват, че заеквам, и това още повече ме потискаше. Нашите бяха свикнали с говора ми и го приемаха... но връщане назад нямаше. Баща ми донесе чер гладък плат за куртка – „тройка „Калов“, Сливен. И нови черни обувки. Шапка щяха да ми купят там. И шивач щяха да намерят. Ще му поръчат и шинел.

Една вечер радиото съобщи, че войските на Хитлер навлезли в Полша. Войната бе започнала.

В тревожно, неспокойно, кърваво време започваше възмъжаването ми.

Лиснаха пред каруцата котел с вода и ние със сестра ми поехме, заедно с майка ми, към гарата.

Но не ми потръгна „по вода“.

Любен Дилов (1927 – 2008)

СТАРА ИСТОРИЯ

Бяхме много любопитни какво е съчинил младокът на експедицията ни Томи Къртис. Идеше неговият ред, а той никога не бе правил филми на видеосинтезатора. Затова му и оставихме цели два месеца да се понаучи.

Сигурно ви се виждат много два месеца, но ние разполагаме с предостатъчно време, та можехме да проявим великодушие към симпатичния ни хлапак. Предстояха ни още тринайсет месеца полет, а това ще рече, че според програмния режим всекиму от нас се налагаше поне още по два пъти да забавлява останалите с видеоизмишльотините си.

С изключение на старите вълци в експедицията – японца, двамата руснаци (впрочем Борис, щурманът, е украинец) и французина, които бяха факири и в тая област, ние също си бяхме чисти дилетанти и все пак, общо взето, не се изложихме досега. То не е и толкова страшно ге, видеосинтезаторът прави почти всичко вместо теб. Е, не бива съвсем да си забравил наученото по литература и кино в гимназията, но главното е доброто въображение. И куражът да го пуснеш на воля. Ако към него при тежаваш и чувство за хумор – още по-добре. Защото в тия дълги полети до външните планети на Слънчевата ни система смехът ни е нужен почти колкото кислородът във въздуха – иначе в тая теснотия ще се отровим от миризливите изпарения на собствените си характери.

Не мислете обаче, че другите игри бяха ни вече омръзнали, чак толкова отгавна не сме на път. Но никакви компютърни състезания, никакви спортни надпревари или готовите филми, които носехме от Земята, не разтушаваха така скуката ни, както моя чудесно измислен филмов синтезатор. Това космопсихолозите правилно са съобразили, монтирайки го на новите планетолети. Защото в дългите преходи към целта, когато и по време на дежурствата нямаш кой знае каква работа, нищо не противодействува така ефикасно на сензорната депривация – моя проклет глад на сетивата в еднообразното пространство – както възможността от време на време да оживиш на екрана пред собствените си очи някое свое видение, копнеж или спомен. То е като да си излееш душата пред психоаналитик. Затова всеки имаше право два часа в седмицата да остане насаме с видеосинтезатора.

Разбира се, когато правиш филм за общо ползуване, работата е по-сложна. Трябва да се превърнеш в нещо като Чаплин – да си съчиниш сценария, диалога, музиката, декорите, да го режисираш и монтираш, па, ако речеш, и сам да играеш в него. Тогава за синтезатора е и по-лесно да ти създаде образа – гледа те и те откопирва. За другите герои обаче, не ги ли предоставиш изцяло на синтезатора, бая се озорваш. Щото трябва да

налучкваш. Кажеш му например: жена, руса, двайсетгодишна, хубава. И той веднага ти извади от безгънната си памет на екрана точно такава руса, двайсетгодишна, хубава... само че съвсем не тая, която си си представял, изричайки заданието. И почваш: косата по-къса, фризура сасон, малко по-тъмна, моля! Направи веждите милиметър по-извити и по-гъсти, тури ѝ една трапчинка на лявата буза! Хайде сега и една бенчица на дясното ухо! Ама не там де, и не толкова голяма!... И така нататък, докато ти писне и се примириш, защото изобщо не си в състояние да опишеш с думи образа, който витае в главата ти. Виж, ако създават някога такива видеосинтезатори, които да се включват към мозъка и направо да снимат виденията ти... Но не, не съм сигурен дали с тях ще бъде по-забавно, щото човек, колкото и да обича да разказва на ближния си своите видения, все пак предпочита и да скрива по нещичко, дори от себе си да го крие. А да ти се ровят така безцеремонно из мозъчните гънки, едва ли ще е приятно. Сигурно бързо-бързо ще си загуби клиентите такъв видеосинтезатор.

Оня ген ми хрумна да видя на екрана краката на жена си. Смешна история, но в нашето положение човек понякога и откача мъничко. Нося снимката ѝ, разбира се, на нея обаче тя е с панталони, вероятно и затова ми бе дошло идиотското хрумване. Показах я на синтезатора и той веднага ми я извади на двуметровия си екран в цял ръст, та чак ми прималя от болка. Нека да иде в кухнята, рекох му, без да съм го мислил, и тя тръгна нанякъде, към някаква кухня, която синтезаторът си имал готова в паметта, а мъката ми веднага мина, защото това не беше нейната походка. Тя изведнъж се превърна в чужда жена. Викнах му: Спри я, нека се обърне към мен, жена ми има хубави крака, събуй ѝ панталоните! И той веднага я разсъблече от кръста надолу.

Леле какви крака извади! Като на някоя прелъстителка от рисуваните комикси. То такива крака едва ли се срещат някъде изобщо. А на жена ми, между нас казано, лявото ѝ бедро е мъничко по-тънко, едва забележимо е и трябва много да се взираш в двете, за да откриеш разликата – нещо, което аз, разбира се, никого не съветвам да прави, ако му е мил животецът. Впрочем чувал съм май, че у всички хора имало някакви такива разлики в ръцете и краката.

Казах го на синтезатора, а той така изтъни бедрото ѝ, че я направи едва ли не инвалид. Цял час налучквахме с него само обиколката и вътрешната извивка. После се изпотих да му обрисувам как изглежда и онова безкрайно нежно клонче от венички там, на най-нежното място на дясното бедро. Напразно! Така си и прахосах времето, което ми се полагаше за седмицата. Добре поне, че моя синтезатор е търпелив и много се старее, горкият. Аз на негово място още след първите пет минути щях да разбия носа на оня идиот, който е решил да изобрази на екрана ми как точно изглежда дори белегчето на едното коляно на жена му, останало е още от детската градина, само защото обичал бил някога си като младоженик да го целува. Щура работа, и все пак, като психотерапия, май е полезно.

Но аз всъщност бях започнал да ви разprávям за произведението на Томи Къртис. Простете, ама при нас, космонавтите от далечните рейсове, бърливостта се смята за индикатор на здраве. Умълчиш ли се, почнеш

ли да страниш от другите, значи те е хванала космическата. Затова, колкото и да си досаждаме един другиму с грънканиците си, търпим и се радваме, че още може да се разчита на нас.

Та сядаме ние, значи, целият шарен екипаж на „Диолковски“ пред екрана на видеосинтезатора – казвам „шарен“, щото освен японца, си имаме и чернокож на борда и за наша чест не си позволихме предвари- телни закачки. Момчето за първи път излизаше пред нас, та и така си беше ни живо, ни умряло от притеснение. Никои не се обади, дори когато Томи обяви заглавието на своето филмче – „Стара история“. Явно всеки се насилваше към великодушие, щото ние останалите се надпреварвахме да си измисляме разни ефектни заглавия. Стара история, стара история – толкова му стигнало въображението на момчето!

Виж, музичката му беше прилична. Проста мелодийка, а те докосва с нещо тъжничко, с нещо мило. И те вълнува истински, макар да нямаше нищо общо с онова, което се показва на екрана. А то беше досадно банално. Космически кораб някакъв, нещо средно между орбитална станция и ракета, допотопен модел. В ниска орбита около Земята. Звезди, океани, континенти, после нещо като мъничък взрив в носовия отсек на кораба... От художествена гледна точка евтино, колкото си щеш – нали всички подобни историйки за гечурлигата все така почват: я с авария, я с нападение на космически пришълци! Разбира се, станцията не загина, иначе филмът щеше да свърши, и с един гразнецо груб монтаж – неопитно си е още, момчето, това е! – екранът ни въведе в станцията, където трима души панически се мятаха с безтегловието. Бяха в скафандрите си, също допотопни, така че лицата им едва се отгатваха зад стъклата на шлемовете – може би хитрост от страна на младото режисьорче, не успяло да синтезира героите си, каквито му се е щяло. Диалогът беше глупав: Направи това, провери онова, майчице, загиваме!... Дръжте се, другари, ще ни извадят от кашата!... Божичко, вика единият, другият псува на майка конструкторите и техниците, третият взе да се кръсти...

Но нека не си кривим душата! Какъв умен диалог ще се води на загиващ космолет, колкото и да сме хладнокръвни, каквото и чувство за хумор да притежаваме? Отстрани погледнато, сигурно и при нас би изглеждало така комично, ако, не дай си боже, ни се случеше нещо такова.

После „старата история“ слезе на Земята, в залата за управление на полетите. Същата паника! Блъскат се пред мониторите, подскачат около компютрите, завират се заедно с дубльорите на екипажа в земния двойник на кораба, крещят си един другиму, ръкомахат. Правдиво е в края на краищата, защото хора загиват, а те носят отговорност за тях и за кой знае колко милиона долара!

Оказва се, че на ония горе им оставали не повече от два дни. Блъснат от експлозията, неуправляемият вече кораб щял да навлезе в атмосферата под неподходящ ъгъл, преждевременно, и сигурно щял да изгори.

В съседен кабинет шефовете разнасяха повесени носове. И в двата космодрума на страната нямало готови кораби, „свалки“ май ги нарекоха, които да излетят веднага. Най-рано след пет-шест дена можели да излетят. Ще ви избия! – дере се някакъв голям шеф и си скубе побелялата

коса, – как допуснахте това положение, нали винаги... Отвърщат му, че имало повреди при завръщането на тия совалки – не помня какви точно повреди.

– Съобщете веднага на руснаците! Те сигурно имат готовност.

Тогава скокнаха двамата генерали, които дотогава единствени седяха невъзмутимо настрана, и викнаха едновременно:

– Изключено! – и – Невъзможно!

Изглежда, не обича генералите нашият Том, та беше се попрестарал: едни шкембета беше им моделирал, едни свински вратове, едни булдожки физиономии... Навярно бе поускал да ги направи страшни, а те само ги разсмяха.

Оня, който си скубеше косата, рязко им възрази:

– Не може да нямам. След общия руско-американски полет, когато бяха уеднаквени системите за скачване, двете страни се задължиха да сгържат в готовност спасителен кораб.

– То беше отгавна – изръмжа единият генерал, вероятно по-важният. – Този кораб има друга шлюзова система.

– Ще го направят и без окачване – обади се груг от цивилните.

– С излизане в космоса. Имат оксигени, ако трябва нещо да се реже.

– Абе вие забравихте ли, че корабът е наш! – ревна им генералът. – И е нов модел, и руснаците не бива да припарват до него, камо ли да надничат вътре!

Цивилните се изпотръшкаха сломено в креслата. Малко като в самодееен театър излезе, но толкова му бяха силите на нашия Томи, не е холивудски режисьор я!

– И какво, да ги оставим да загинат ли? Друг изход няма – хвана се пак за белокосата глава шефът на цивилните.

– Без излишни емоции, господо! Момчетата сигурно ще съумеят сами да поправят нещичко – изпъчи се по-главният генерал и дори извади някаква булдожка усмивка, цялата оброчена от тлъсти бръчки. – Аз ви разбирам, но при нас, военните, винаги е като на война. И в мирно време.

Тогава единият от най-младите цивилни се хвърли към него и се опита да го хване за гушата, ама хваща ли се такава дебела гуша, особено пък генералска! Другите естествено му попречиха, разтърваха ги. Генералът оправи мундира си и пак се изпъчи, пак пусна булдожката усмивка.

– Засега няма да ви арестувам. Възможно е дори да не ви и уволня, стига да не забравите какво е това военна тайна. Вие също не го забравяйте, господо! По договор все още сте наши служители. Ускорете подготовката на совалките, опитайте да възстановите връзката с момчетата и ми докладвайте на всеки три часа! Па дано господ бъде милостив към нас.

Той вдигна десницата си, но не се разбра да се прекръсти ли искаше или да козирува, и бързо излезе, сподирен от своя дебел колега...

Макар и примитивничко направено, филмчето беше ни поувлякло, та очаквахме да има още. Щеше ни се да видим какво ще направят момчетата през тия два дни горе, какво става в командната зала, какво ще предприемат и тия учени началства, дето останаха така позорно смачкани в креслата си, но синтезаторът рязко отнесе очите ни към звездите, към

едно спокойно и дълбоко, може би августовско небе. Една от тия звезди внезапно се запромъква сред другите, устреми се бързо нанякъде, ставаше все по-едра и красива, докато внезапно пламна с тревожния зов на сигнална ракета, разряза с кървав нож меката плът на небето и угасна. Няколко мига след нея, погалена от финалния акорд на мелодийката, заздравя и раната на мирния летен небосклон. Изръкопляскахме – къде спонтанно, къде да не огорчим младия си колега, а командирът рече:

– Bravo, Томи! Като за първа работа е добре.

Отпушиха се и другите, но командирът все пак беше дал тон за педагогическо поощряване, така че преглътнахме критиките си. Единствен Саймък, чиято кожа беше бархетна и тъмна като на току-що гледаното земно небе, изгаде недоволството си:

– Ей, Томи, очаквах от теб да ни съчиниш нещо по-веселичко!

– Това е истинска история – отвърна боязливо момчето. – Не съм я съчинил.

– Не съм чувал за такъв случай – обади се Борис, щурманът.

– И аз не го знам – потвърди съмнението му командирът. – В историите на космонавтиката го няма.

– Няма го, но аз го знам – тросна му се Томи. – Единият от тримата на борда е бил моят праядо.

И хукна към спалния отсек като разплакано дете, на чиито оправдания възрастните не са повярвали. Ние останахме в креслата си, подобно на ония там, дето бяха командували полета на неговия праядо, и само щурманът го последва. Предполагам – да го прегърне и да му каже нещо утешително. Той беше най-старият в експедицията ни.

**Борис Георгиев •
„Т. Балина заклева...“**

Марий Ягодов (1912 – 1996)

Из „ДРЕВНИЯТ ПЪТ“

... Тихо ромоледа реката, от време на време из един гъстак се обаждала оная птица, дето като записука, гушата на човек се къса; някъде встрани от пътя, нагоре покрай реката, се виждали големи групи от хора, които щъкали из белите очертания на завода, дето работел най-младият Брусак, а дядо Курташ вече бил стигнал до чешмата, която някога бил построил за спомен на Салка баща ѝ, Айдил боба Менемеджиоглу. Стигнал, седнал на сянка под една върбица, израсла току до самата чешма, и разбрал, че е гладен. „Дека е оная синя мряна, дето тогава дадох на Салка, па ... да е и тя тука...“

– Господи, помилуй – проговорил гласно, – че поменавам чужда вяра, ама хубава беше Салка, прости ме...

И старите очи на най-стария Брусак бавно се притворили, и той видял отново всичко: и хана на Айдил боба, и зеления облак от върби и тополи, и Салка...Кога ли е било това? Постоял така малко, потънал в спомените си, когато чул конски тропот по пътя. Отворил очи – синът му Иван върви и гледа белия каменен мост: изглежда, колебаел се по него ли да мине, или по оня, новия, железния, дето го построиха преди две години. Не знаел старецът, че Иван Брусака за пръв път гледал моста, откакто бил построен. Ала тутакси тая мисъл изчезнала от главата му и той си рекъл: „Виж ти, къде сме тръгнали и тримата така рано?“

А Иван Брусака вече завъртял поглед към чешмата – някакъв старец седял там на сянка под върбицата.

– Таме – рекъл. – Какво правиш тука?

– Аз най-бързам – отвърнал старият Брусак. – От трима ни аз най-бързам. Време не ми остава. Ще трябва всичко да премисля, всичко да видя.

– И аз бързам – рекъл Иван Брусака. – Може и да имам време, може и да нямам, ама трябва да бързам, че нищо не се знае...

“Пър-пър-пър“, чул се пукот от мотоцикъл и двамата млъкнали. И като млъкнали, погледнали към пътя. А там лети един младеж и зад младежа, обхванало с ръцете си здраво гърдите му – едно момиче. Васил бил това, вие се сецате, а момичето... Е, няма да ви кажа кое било момичето. Гледай, колко скоро отишъл до града и вече се връща. Наближил Васил Брусака дядо си и баща си, спрял мотоцикъла и рекъл:

– Имам време да стигна до завода – остават ми още три минути. Я вижте това момиче! Ей, старци, вижте момичето и не казвайте харесва ли ви, или не ви харесва! И да ви харесва, и да не ви харесва, момичето е мое!

И духнал по древния път.

А преди мотоцикълът да се дръпне като ужилен, момичето, което седяло зад Васил Брусака, погледнало Курташ Брусака и Иван Брусака, ей

така, като че ли уж да види какви са тия хора. И сега станало нещо неочаквано: и двамата сякаш ги ударил гръм, а бе стоели като заковани, не смеели да мръднат. А в това време по източилия снага древен път, който бил като сабя, забравила тежки сражения, със загубена безвъзвратно слава, със застинал върху острието мрачен триумф, се носел като стрела най-младият Брусак. Къде щял да го отведе пътят, който преди много години също така носил на гърба си двамата стари Брусаци?

Право да ви кажа, и аз не знам.

Знам само, че в очите на момичето, когато то погледнало Курташ Брусака и Иван Брусака и те останали като омагьосани, единият видял очите на Салка Айдил боба Менемеджиоглуова; а другият – на дъщерята на Салка, нещастната Алика.

А древният път се точел от изток на запад, гето било село Горун, или от запад на изток – там пък, гето било село Ясен и гето старият каменен мост, строен някога от италианците, изглеждал потънал в срам пред завода, който стремително вече се издигал към небето. Е, така е, всичко се мени. Даже и това, което ви разказах, че станало тия дни върху древния път, и то може да се повтори някога отново, ама няма да бъде вече същото. Само пътят ще си остане – не такъв, какъвто го знаеме, но ще си остане.

Един такъв, без начало и без край, мълчалив, мъгър и древен, винаги нужен на човеците.

Илия Бешков •
„На сцената 1936 г.“
ОТ ФОНДА НА ХГ ИЛИЯ
БЕШКОВ – ПЛЕВЕН

Неда Антонова
**Из „ЦАРИЦА ЕЛЕОНОРА
 БЪЛГАРСКА“**

**ПРИНЦЕСА ЕЛИСАВЕТА фон РОЙС – КЪОСТРИЦ:
 ТАЙНИЯТ ЖИВОТ НА ЦАРИЦА ЕЛЕОНОРА**

Не знам дали съм ти казвала, скъпа Михен, че за деветте години царуване на сестра ми аз съм посещавала България три пъти, без да броим пътуването ми за погребението ѝ. При първите ми две гостувания бях посрещната като коронована особа и в моя чест по заповед на Царя се даваше бал, организираше се военен парад и музикална вечеринка, бюдята се поднасяха в известния сервиз на Мария Антоанета – черно, лилаво и жълто, – а менюто се изписваше на лилава хартия със сребърен кант.

При третото ми посещение през есента на 1912 година обаче никому не беше до спазване на церемониала: като началник на скромна макар санитарна мисия аз още на софийската гара получих направление от Главната централа на Българския Червен Кръст и заедно с моите хора се отправихме към южните части на страната, някъде около град Стара Загора. Там почти се сляхме с екип на Виборгската червенokrъстка община от Санкт Петербург и по тази причина имах шанса да окажа неоценима – както после ми бе съобщено – помощ на тежко ранения граф Брюс, Виктор Георгиевич. Помниш го – оня фукло, който при едно от гостуванията ни в Петербург бе казал за Елеонора, че имала навиците на генерал от запаса. Та същия този надут пуюк и авантюрист се бе представил в българския дворец като кандидат за доброволец във войната за обединението на братята-българи, а всъщност използвайки подпечатаните от дворецовата канцелария документи и разрешителни, бе следвал една своя налудничава заблуда, но за това друг път.

С Ела успяхме да се видим едва на втория месец от войната. Преди това си разменяхме кратки бележки, предавани чрез транспорта с ранени, който тя изпращаше от полевата болница към вътрешността, където бе настанена нашата мисия.

Срещнахме се на 20 ноември, по време на примирието след Чаталджа. Изглеждаше зле, оплака ми се, че често усеща болки в стомаха, лекарите предполагали гастрит, но тя си внушава, че болките са резултат от преумора и че една почивка в любимия ѝ Евксиноград ще ѝ върне силите. Дълбоко в себе си Ела вярваше, че всеки човек е лично отговорен за своето здраве.

След тъжната ѝ кончина, при описване личните вещи на Нейно Величество Царица Елеонора Българска, бе намерена папка, грижливо обвита в кремавата хартия на Дворцовата канцелария, подпечатана с личния

печат на Ела и с адрес: „За Нейно Височество принцеса Елисавета фон Ройс-Кьостриц“.

В папката се оказаха изрезки от вестници и десетина листа от ученически тетрадки (някои с рогове, други с квадратчета) – повечето измачкани, изпълнени с думи, написани с молив, и само едно – върху бланка от щаба на Двадесет и четвърти на Нейно Величество Царица Елеонора Черноморски пехотен полк, както личеше от познатия вензел „Е“.

Не разбирах смисъла на написаното, но докато чаках звънеца за обяд, прелистих папката с надеждата да намеря някакъв знак от сестра ми, обясняващ странния подарък. Ти знаеш колко романтична и сантиментална можеше да бъде милата Ела и как, съзнавайки този свой недостатък, се стараете да го гържи под ключ.

И го намерих: грапава бяла хартия с червен кант и полегатия леко сплеснат почерк на Царицата – „Това, скъпа Зизи, е тайната част от живота ми!“

На обег същия ден ми представиха скромната свита, аташирана към особата ми за времето на моя престой след погребението: говорена гама и адютант, който толкова приличаше на милия Марк, покойния граф Оспени, че си обясних болезнената привързаност на Ела към него и приех за истина онова, което европейските вестници писаха: че Нейно Величество лично се била грижела за ранения си адютант, настанила го била в палатката си, хранела го с лъжичка и собственоръчно го обслужвала в най-деликатните му естествени нужди. А той, милият, дори не е подозирал, че е само едно копие...

Дамата – Жана – по-късно прояви трогателна готовност да преведе писмата на френски, така че ние с тебе ще можем сега да ги четем и да се дивим.

* * *

Ето ме отново в София.

Заедно с колегата Людовик Ного от „Ла Журнал“ ние изпращаме на юг последните доброволчески части – предимно голобради момчета от гимназиите и прехвърлили билото на живота си старци, трогателно въоръжени с пушки от своята младост, когато са защитавали връх Шипка във войната на Русия срещу Турция.

Но днес искам да кажа на уважаемите ни читатели нещо за българската жена, за тълпите млади и не само млади българки, които ежедневно се трупат пред бюрата за доброволен санитарен персонал, готови на дело да покажат своите милосърдни чувства и познания, дето това стане необходимо, без стеснение от времето, мястото и разстоянието.

Госпожиците от Червен кръст. Едни от тях са млади – на 14–15 години, но готови в същия час да заминат при битката заедно с бащите и братята си. Българската жена не остава чужда на трагичния час, който преживява народът. На примера, който дава Царицата се отзоваха жените на министрите, на депутатите, на професорите, на учителите, на obuцарите – всички с ревност, която учудва, се втурнаха да бъдат полезни на България. Специално за госпожи министершите и със средства на Царицата в Двореца

бе опразнено огромно помещение, а после запълнено с шевни машини и платове – там ежедневно, а и нощем, госпожите шият най-нужното за войската: ризи, чаршафи, партенки, възглавници. Виждам още как други, не по-малко самоотвержени жени, се жертват да гледат болни в училищата и казармите, които са обърнати на болници, да тичат в благотворителните комитети, да четат на ранените, да облекчават мъките на душата – те са истински сестри на тези, които се сражават. А някои от тях, отнесени в своите най-хубави чувства, пишат отлични поеми за храбростта на българския войник.

Слава на жената, която се предава на такава дивна служба в името на Отечеството си.

Romain Joris, „La Gazette de Lozanne“

* * *

Гр. София
Двореца
За Царицата лично

Ваше Величество,

Към вас се обръща с надежда за помощ една кажърна и озлочестена майка, дето се страхува за живота и доброто име на гъщеря си.

Още щом вие обявихте, че в града ни ще откривате курсове за самарянки и за медицински сестри, мъж ми Ставре рече: дай да запишем наша Седефка, тъз година самрянка, догодина сестра, третата година – докторка. И я записахме, че и аз се турих да уча заедно с нея, щото училището им бе вечер, а къщата ни е далече, та да се не плаши детето да се прибира само по тъмното. Нищо не научих аз, но гъщеря ми завърши с диплома и значка и ние с мъж ми дадохме гощавка на цялата махала, дето че имаме половин докторка у дома си, а после де що си имаше болен в квартала все мина през дома ни да го посъветва Седефка как да се излекува. А после като тръгна да се води войната и като рече момичето ни да върви подир войската и да спасява хора от смърт, аз не че не съм плакала, ама плачех все на скришно, щото знам, че за това е учила и щото такава е твоята воля, Царице. И братов ми син Панчо и той тръгна да се бие като доброволец. Изпратихме ги и ден и нощ ги чакахме да се върнат. Но как ги дочакахме, сестро! Панчо, братовият ми, в гроба, а мойто момиче – в срам и позор...

Щото си ни ти учила, Царице, че плененият чужбинец трябвало да се гледа като да е българин, щото той също бил човек и като всеки човек търпял мъки и болки. И моя Седефка като първа отличница-самарянка си я пратила да превързва ранени от онез, дето преди пагането на Одрин са стреляли срещу братов ми Панчо и са го убили. Панчо в земята, убийците живи. Че и добре гледани. И тъй наща момичка да вземе да се залиби с един от онези, дето са затворени зад мрежи с бодлива тел. Докато го привързвала, сама се привързала къмто него. Турчин, Царице. Враг наш и върл друговерец. Ама хубав бил, ама за учител бил учил и копринени чорапи носел, ама нам как тъжно гледал и нам как тъжно охкал... Каква е тази пуста любов, дето ни сродява със зверове! Щото те на милия ми братов син извадили очите с джобно ножче, а китките на ръцете му отсекли и

тѣй го захвърлили в калта на полето, та го намерили самаряни, но не можали да го спасят, щото му била изтекла кръвта. А мойта несвястна Седефка си иде една нощ – презнощ си дойде, Царице, да ни зарадва с най-тъжовната вест – иде си, реве и вика: „обичам го и с него оставам заг телта до края на живота си, само генералът да даде разрешение.“

Щях да умра, Царице, щях да се фърля у Искарро ..

В тебе ми е надеждата, Ваше Величество! Кажу на генерала, че ягне курбан ще му сторя, само и само да не разрешава на оногова зарад любов и женитба да излезе извън бодливата тел, щото влезне ли ми в къщата, три пъти наведнѣж ще го затрия: отрова във виното му ще сипя, с вѣже ще го удуша докато спи и сърцето му с ченгел ще извадя... Тѣй му кажи, Царице. А за нашата хубостница не бери грижа. За косата ще я влача, докато я завлека горе до кошарата, там ще я вържа о дѣба и само хляб и вода ще ѝ давам, докато ѝ мине и меракът и чудото.

Спаси ни, Царице! Ти дето си толкоз народ спасила, имај милост и към нас и към резила ни! Щото не е време сега ни за либене, ни за галене, а за срам, страх и молитви!

*С поклон пред тебе и семейството ти
аз, Гургена Ставрева, майка злочеста.*

* * *

Българите ненавиждаха силно врага си, а го презираха още повече. Патриотизмът, който ги въодушевяваше в началото на войната, съответстваше на една действителност, осезаема, видима, конкретна, интересваща всяко семейство, всеки индивид. Този патриотизъм не беше идеология, той беше един вид патриотизъм, израснал в сърцето на всяко дете веднага щом то е достигнало възрастта, в която може вече да разбира ужасните разкази на бащиното огнище. Изгонването на турците от Македония беше неизбежна, необходима задача и всеки български гражданин беше убеден, че неговата страна не може да има за дълго време нито мир, нито равновесие, нито действително процъфтяване, докато великото дело не бъде свършено.

Войната в Тракия беше война на две раси, беше война на две системи, война на отмъщение. Тя съвсем не беше религиозна война. Да кажем по-ясно: Българският войник не се сражаваше за Бога и макар да уважава царя си, не се сражаваше също и за него. Той се сражаваше само за нацията.

Людовик Ного, кореспондент на „Ла журнал“.

* * *

*До Нейно Величество Царица Елеонора.
Болницата на Нейно Величество
в Пловдив*

Ваше Величество,

Моля, позволете ми още веднѣж да честитя именния ден на Ваше Величество и от името на храбрния офицерски и войнишки състав на Двадесет и четвърти на Ваше Величество пехотен Черноморски полк да

Ви пожелаая несъкрушимо здраве и несекващи сили още дълги години, за да се радвате на всенародната признателност и любов, на която и днес сте светъл образ, както това вчера показа и празничният парад, в който подшефният на Ваше Величество полк, въпреки бурята, болестите и близостта на бойната линия, мина със стройна стъпка и бодър възглас в прослава на Ваше Величество.

Като стажант-полкови лекар на подшефния Ви полк бързам да уверя Ваше Величество, че ни суровите природни бури и снегопади, ни някои временни отстъпления от плановете на Главнокомандващия не накърняват бойния дух и настъпателна готовност на бойците от полка. Но като всеки млад българин, който милее за род и родина се смятам обязан да запозная Ваше Величество с условията, при които живеем и се сражаваме повече от два месеца.

След неуспеха при Чаталджа ние вече имаме срещу себе си опасна четириглава ламя: противникът, болестите, гладът и упадъкът на дисциплината. Холерата коси наред. Цялото село Тарфа, където сме разположени, е натъпкано с болни. Войниците мрат геноночно. Заразата се предаде и на населението, което предпочете да избяга от къщите си, за да не бъде карано да копае гробове на покосените от болестта. Огъна се коравият наш войник и неговата мощ.

Епидемията стопи хората и бойната стойност на полка пропадна. – изгледът на войниците е покъртителен. Те всички са обзети от безразличие и всяка работа им се струва напразна. Днес постъпиха болни 230 души, 18 от тях починаха. Не разполагаме с никакви медикаменти. Лекуваме холерните с преварена вода и чесън, но скоро и чесънът ще свърши. Писмата ни до Централата на Червения кръст остават безответни.

Не по-малко ни изтощава и гладът. След като подвозът откъм тила бе намален и забавен, ние се принудихме да използваме за храна падналите от изтощение, но все още живи коне. Сега вече и коне нямаме.

Но дори всеобщото униние не попречи на частите да празнуват въодушевено именния ден на Ваше Величество, ободрени от богатата почерпка, която благоволихте да им изпратите. Аз лично успях да опитам само шампанското, а господа офицерите заделиха за себе си касите коняк и шоколад. На войниците бе раздадено месо, бял хляб и ризи, за което те с благодарност викаха до небето: „Да живее Царица Елеонора!“.

Присъединявайки се с цялото си сърце към този им възглас, оставам предан на Българската Корона и лично Вам!

*Кирил Михалчев, Висше медицинско училище
в Монпелие, стажант-лекар.*

*8 февруарий 1913 г.
с. Тарфа*

* * *

До сестра милосърдна Елеонора,
Двореца в София.

Ваше Величество, сестро Милосърдна,

Аз съм една от онези безименни българки, дето се втурнаха на крилете на радостта да помагат с каквото могат на нашите братя-храбреци като споделят и облекчават мъките и скърбите им във войната. Но ще напиша и името си, защото са тръгнали едни клюки и сплетни, които очернят майчиното ми лице пред моите деца и бъдещи внуци.

Името ми е Станка Цветанова и само една буква ме отличава от онази жена Санка Цветанова, дето влезе в устата на всички болници и самарянки със своето поведение и разпасани обноски.

Родена съм в Свищов и там съм омъжена, имам трима сина, до един невръстни и мъж ми е болен от охтика, та не можа да влезе във войската и, да не се срамуваме пред града, аз тръгнах да бъда полезна на България с каквото мога. Пък и в комисията, дето набираше санитарен персонал, обещаха, че всяка самарянка катадневно ще получава по два лева и половина заплата, което прави една добра сума, и се надявах да я изпращам на мъжа ми, че да отгледа с тез пари децата, щото децата и във война растат и се нуждаят, и поне веднъж месечно да си купува мъжът ми по един илимон, защото докторът каза, че трябва да яде илимони и мед против охтиката.. Няма да дотягам на Ваше Величество сестро Милосърдна с големите мъки и теглила, на които бяха подложени повечето самарянки и болногледачки, сигурно вече сте засипани с писма и жалби от други изстрадали жени. Щото нас самарянките от българските полски болници ни имаха за работен добитък и ни пращаха на най- опасните места, та с чанта през рамо и лента с червен кръст на ръката да влачим в калта тежко ранени и ги влачихме де на ръце, де на гръб, докато ги чуввахме, че дишат, а секнеше ли дъха им, ги оставяхме, прекръствахме ги, казвахме кратка молитва да напътим душите им и да се те не лутат из небесата, и покривахме лицата им тъмните с бялата си самарянска забрадка. Няма да казвам колко забрадки съм оставила по дирите на войната. Само ще река, че колкото са белите в онези калища, толкоз са черните по белите ни мегдани.

Но за друго ви пиша, сестро Величествена. Моето горко име бе забъркано в една срамна работа, за която ни мисъл съм имала, ни що-годе постъпка. Когато падна Одрин и като дойде вестта, ние всички от персонала на полската болница, а и по-здравите болни се хвърлихме да скачаме и да пеем Шуми Марица, щото си мислехме, че падне ли Одрин, свършва войната. И тогаз началникът на болницата тръгна да ни прегръща, а мене, не че съм хубавица или нещо разпътна, взе та ме целуна. Туй не бе скришно, нито любовно целуване. А една сърдечна прегръдка от радост и избавление. Но туй всинца видяха и като ме емнаха, че съм била ближна на доктора, че нощем съм му носила чай и двамата сме се криели зад платното в операционната да пием чая, че денем все съм се

прозявала от недоспиване, но това недоспиване не било патриотично, а по други причини. Плачех и се кълнях в децата си и този позор може би щеше да отmine, както и други клюки и сплетни отминаваха, но по същото време се разнесе скандала с онази жена, от която ме отличава само една буква в името.. И хората от бързана ли, от злоба ли, казаха, че двете сме били една и съща персона и че аз, макар да знаех, че мъкнех трупове из трапищата на войната, съм била станала любовница на началника от австрийския лазарет, и на коменданта на Лозенград, та нощем съм жувеела в града в стая с меки мобиле и съм имала прислужница гъркиня, пък то истината е, че аз самата съм била прислужница на г-жа Кирико в Свищов и може би да съм казала на някого за това, та после ми го притурят като вина, то по време на мъки и бедствия хората какво ли не си съчиняват, за да избегнат от мислите си за теглото и скърбите.

Невинна съм, Ваше Величество, Сестро Пречиста! Невинна и неповинна!

Уволниха ме без да ми дадат и лев, със скъсани обуца и без чорапи ме натириха да се връщам в дома си, без стотинка барем за хляб по пътя, само с открит лист и едната черна мълва, дето ще стигне в Свищов преди мене.

Кланям ти се и ти се моля, Сестро Височайша, не за пари ти се моля или за значка и благодарност, а за отмиване на калта от името ми. Ако ти ми дадеш бележка, че съм почтена и съм била честна в своята работа, аз ще я скрия в раклата при чеиза си и колчем някой рече да ме срами или ковледи, ще извадя бележката с царския печат и ще съм с открито чело пред челядта си до девето коляно.

Само за туй те моля и само на Тебе се уповавам, Майко народна!

Ще чакам оправдателното ти писмо, както Богородица свята е чакала богатата вест! И всяка заран ще се моля на Бог за тебе и за свършека на войната.

*Целувам полите на милосърдната ти греха и се катадневно надявам!
Станка Цветанова, самарянка и безименна българка.*

* * *

Чрез г-н Председателя на Народното събрание
г-р Стоян Данев до народните представители:

Господа,

Позволете ми сега да изкажа моите най-топли и сърдечни сърадвания за всичко, що България направи миналите няколко месеца, както и за високото и красиво качество на гражданственост, показана от нейния народ, от най-високия до най-малкия. Това бе един възторг за целия образован свят, да видим начина, по който българските мъже и жени се отзоваха на позива, който им се направи – жените не по-малко от мъжете.

Вие изнесохте един тежък товар през тези месеци. Той беше не само ваш товар, това беше товарът на цялото цивилизовано човечество и вам последното дължи признателност за стореното.

Аз се радвам още повече, където мога да заявя, че градът Одрин трябва да бъде ваш. Аз се надявам, че няма да се позволи да се извърши нещо, което би заличило този велик акт на правда на вековете.

Когато нападната на турското завоевание падна върху Европа, Одрин стана столица на завоевателя цял век преди Цариград да бъде превзет; и сега, колко е хубаво, когато изгубеният през XIV век за цивилизацията град ще трябва чрез храбростта на вашия народ да се повърне на XX век пак на цивилизацията.

С всички добри пожелания като ви уверявам в неизменната ми вяра във вас, аз съм Ваш искрен:

Теодор Рузвелт

(в. „Народни права“ бр.24, 30.I. 1913 г.)

* * *

Царице честита, бог и светците му да те благословят с дълги дни и добро здравие за тебе и домашните ти!

С туй мое писмо ида да ти кажа и да те замоля да пратиш два крака, ама и двата да са десни, та с единия момчето ми да ходи на нивата, а другия да си го има за свят ден, за на хоро и, дай боже, за сватба.

Отец Филев, дето ми е братовчед, рече, по вестника било написано, че ти царице, си купила ръце и крака за инвалидите от войните и ги подаряваш на войниците си за коледа, ама и да не ги подаряваш, аз козата ще продам, но барем един крак на сина си ще купя, щото му е време да се задоми, а как да стигне олтара, като е сиромашът от граната откъснат до едното коляно, а и коя ли ще го мома залиби, като е тъй нецелокупен. Майка му, клетата, като видя как го носят на ръце като труп, не изтрая сиротата, гътна се и издъхна. Остави ни двама мъже в къщи, единият стар и нефелен, другият млад, ама наполовина от войната отнесен.

За пари няма да се кахъриш, аз пари ще намеря, ти само прати краката, щото комшиите напират за годеж, то и тяхното момиченце куцичко пада, тамън да си не намират махна с моя син.

Пущам писмото и минавам през черковата да запаля свещ за здравето ти, царице, и за памет на сички български момци, на които веке никой с нищо не може помогна, освен с молитви за душите им.

Сполай ти за добрината и не ни забравяй, ваше величество!

Дядо ти Съчко, гайдар от село Барата, дето се не знае Плевенско ли е или Ловешко, щото е баш на самата им граница и само кога придойде Чернялка и пречупи моста, селото се разполовява и всяка околия си взема нейната половина от къщи, добитък и данъци и тъй докато закърпят моста, ама тази година още не са го закърпили, та засега се падаме в Плевенско.

* * *

Царице на България,

Как да ти благодаря и как да ти кажа кой съм ваше величество като ние бяхме хиляди и наводнихме българската земя като един бездомни прелетни птички завърнали се в родния край и вие ни посрещнахте, нахранихте и приютихте и като с божия десница избърсахте сълзите от очите на децата ни и страха от душите на нас възрастните.

Аз съм оня Димитър Постолов дето съм се бил под байрака на Втора Серска дружина на славното и храбро Македоно-Одринско Опълчение, байрак, извезан лично от благочестивите ръце на ваше величество, под това знаме съм се клел, пред кръста му и пред буквата Е на върха му и пак заради вярната ми служба подир ме запряха в зимника на Серската девическа гимназия и там ме клаха заедно с други мои другари, но тъй и не ме доклаха, та се измъкнах изпод труповете на мъртвите и кое-как минах през Якоруда да забера челядта и ти ме видя как на гръб носех немоцната си майчица, а най-малкото си дете носех в торба, окачена на шията ми и ти ни посрещна в Пазарджишката болница и рече настанете ги и първо им дайте да хапнат, а детето така и си спеше в торбата пък жена ми тругната, баш тогава се усети че ражда и ми донесе близнаци и те ваше величество са истински българи щото са родени в България а не като нас пришълци дето и тук ни имат за чужди и там откъдето бягаме ни смятат за чужди

Добре сме ваше величество, настаниха ни в махалата Слатина, дето е като квартал на София, имаме стаичка и дърва за зимата ни разодоха едни хора от оня комитет дето се казва царица елеонора а аз зафанах стария си занаят кундурджия съм, то днес никои не купува ново но за кърпеж се намират чепици па и домакинята ми Хрисанка намери работа в голямата перачница дето ти лично си я отворила за препитание и прехрана на нас горките бежанци-беломорци.

Из народа се чува, че нещо не си добре откъм здравето, ваше величество, та с жената и с децата ще идем в неделя на църква да се помолим за тебе и да кажем на бог какво си добро сторила на клетите нас та да ти го той върне двойно и тройно щото бог никога не пести доброто когато има за какво да го праща

Живей царице и бъди здрава, ваше величество, за коледа ще ти натъкмя калеври от солунска мешина и битолски гьон, да носиш и да ни споменаваш както ние тебе те споменуваме, докато те носим в сърцето си, а и завинаги горде имаме внуци и правнуци.

Семейство Постолови и най-много близнаците Ясен и Явор, бъдни войници на майка България – до нейно величество царица Елеонора с поздрав!

* * *

Ваше Величество, елате!

Елате и ни спасете! Румънците убиха моята малка Елеонора, Ваша щастлива кръщелница! Първо отсекли главичката, после пробол и сърцето! Жена ми от мъка полудя и се хвърли в кладенеца. Ваше Величество,

спрете тази касапница! Из Добрич се търкалят трупове, окупаторите съсичат старци пред очите на децата им, изнасилват момичета и отвлечат жени; всички най-учени хора в града са примамени уж за някаква справка, а после затворени в казармата, пребити от бой и откарани в Букурещ. Върволицы от млади мъже по понтонен мост се отвеждат в Румъния, а оттам в Молдова. В село Сребърна румънски военен отряд арестува всички мъже и ги разстреля някои на мегдана в селото, другите в гората. Избити са и 72 две деца-ученици, затворени в селското училище. Изгорени са и повечето къщи. Запаляха и чифлиците, Изклаха много силистренци и телата им хвърлиха в Дунава. Гинем, Ваше Величество! Защитете ни!

*С надежда и мъка: Тодор Георгиев, учител в Добрич.
8 септември, 1916 г*

* * *

*Ваше Величество!
Елеонора, сестро най-скъпа!*

Покрусена от Вашето писмо, вече трети ден аз не преставам да си задавам въпроса, нима е възможно Нашите два християнски народа и техните синове, свикани под бойните знамена на двете съседни държави да си причинят един на друг такава мъка и толкоз скърбни злощастия!

Войната е най-подлото човешко изобретение и аз, както знаете, винаги съм се старала да умолявам Негово Величество Краля и Мой съпруг да намира хуманни средства, решаващи както вътрешните, така и външните конфликти, възникнали между обичната ни Румъния и нейните уважаеми съседи.

Не съм забравила Нашата сърдечна беседа при любезното Ви посещение у нас, когато и двете единодушно се съгласихме, че политиката не е женска работа, и че ако Ние, коронованите Съпруги, се намесваме в нея, то е, за да предотвратим скърбите, а не да ги после оплакваме.

Скъпа сестро, като успях все пак да преглътна сълзите и огорчение-то си, аз помолих Негово Величество Краля да поиска обяснение относно достоверността на фактите, с които Вашите поданици са Ви запознали и които Вие така развълнувано ми съобщавате.

Негово Величество бе любезен да ме успокои, че наистина в Добрич е имало задържане на малобройна група граждани, които са били поканени да последват органите на сигуранцата, за да бъдат изяснени някои причини за възникнали кражби и други нарушения в градската администрация, което обяснява факта, че в групата са преобладавали господа народни представители, общински служители, адвокати и учители.. Господата след това са изпратени в Букурещ за доизясняване на обстоятелствата, след което ще бъдат върнати. Негово Величество не вижда в подобно деяние на окупационните румънски власти никакво незаконно посегателство върху елита на добруджанския град, както този акт е бил изтълкуван в българската преса. А колкото до обвинението, че в някои от селата край Добрич и Силистра имало убити деца и изнасилени от нашите войници

жени, Кралят намира, че това са твърде произволни твърдения. Война е и убити ще има. Войната е смъртоносна коса и тя не подбира по възраст и пол своите жертви. Но заявленията за масови изнасилвания, убийства и опожаряване на цели села в красивата Добруджа са плод на възпалено от войната въображение на български журналист-патриот, комуто е трудно да приеме наложената от събитията политическа истина.

Скъпа Елеонора, както и да завърши тази война, тя не би могла да накърни Нашата сестринска обич една към друга, както и дълбокото уважение, което Крал Карол Румънски питае към Своя брат и приятел Негово Величество Цар Фердинанд Български.

Войните идват и си отиват, а династиите остават.

Нека се надяваме на ума на Нашите дипломати и на благосклонността на съдбата!

И нека се прегърнем и си простим, както, надявам се, Нашите два народа скоро ще се прегърнат и ще си простят.

Ваша сестра Елизабет,
по Божия воля кралица на Румъния.

* * *

Ваше Величество!

Прелитайки над двореца Евксиноград от Букурещ с курс към Константинопол, благоговейно коленичим в нозете на Ваше Величество и с възхищение целуваме ръка на най-забележителната жена на днешна Европа, сърдечната приятелка на свободолюбива Франция и коронован ангел на приятелския нам български народ!

Нека тези скромни цветя говорят вместо сърцата ни!

За екипажа на моноплан „Ла Франс“

Пиер Докур.

25 октомври 1913 г.

* * *

Да се притечем на помощ на един достоен за внимание и уважение народ, какъвто е българският. На другия край на света, през един океан и континент се намира един почернен и опустошен от войната народ. Един малък народ, който даде 44,000 от най-храбрите си синове жертва на бойните полета и 100 000 ранени и безпомощни в болниците. Един миролюбив народ, който през вековете е устоял на мохамеданските огнени вълни, днес е обезлюден от усилените си борби. Това е България. Нейната Царица и народ апелират към американците да им се притекат на помощ. Европа бе спасена за втори път от този малък народ. Борбата беше успешна, но нанесе ужасни жертви. Да помогнем на този народ, който се бори срещу общия враг на християнската цивилизация, жертвайки се да задържи мохамеданските оргии в Мала Азия.

B. „New York American“ (Нюйорк, 21 януари, 1914 г.)

* * *

*Идвайте ваше величество по-скоро точка чакаме ви с разтворени
обятия и пълни с обич сърца точка донесете ни своята доброта и семена
от здравец точка*

Дамски комитет

В помощ на пострадалите българи

Чикаго

Сестра ми, както можеш да предположиш, Михен, не съветите на лекарите.

Видяхме се във Виена два дни преди да отпътува за Хамбург, откъдето щеше да вземе кораба за Ню Йорк. Бях изумена да забележа върху лицето ѝ следи от пудра, прикрила сенките под очите. Тя смяташе употребата на грим недостойна за една владетелка. Погледнах я с леко прехапана голна устна, като в детството си показвахме, че се безпокоим една за друга.

– Да.

– Тогавя защо? Дълъг път, морска болест, груг климат, пътуване от град на град при техните огромни разстояния...

– Знам, Зизи. Знам.

– Слава ли те блазни? Та ти и днес си известна по целия свят. Във Франция се прожектира филм за военните ти подвизи и хората те аплодират, изправени на крака – във Франция, която обърна гръб на малката ти нещастна България...

– Народ и гържава не са едно и също, Зизи.

– Бях на лекцията на г-р Бертон във Виена. Той говори за войната, за храбростта на българския войник, за хилядите бездомни и безпризорни деца и, разбира се, за тебе и твоя Апел към света за помощ. И знаеш ли какво каза накрая: „Българската царица Елеонора, на която цивилизацията дължи паметник за дейността ѝ, препълнена с дух на благородна дължност към ближния...“ Залата стана на крака и всички се обърнаха към мене. Аз също станах, но не знаех какво да правя. И когато видях професор Хайнрих Марто да разгъва кърпичката си, аз също се разревах... Не, не съм точила сълзи и не съм паднала под нивото си, както ни учеше покойната Матилде... Само склочиох молитвено ръце и затворих очи... Така приех твоята слава. Мисля, че не бива да заминаваш, Ела.

– Важно е, Зизи. Важно е за България.

– Но това пътуване може да ти струва живота!!

– Животът е съкровище, което трябва да бъде похарчено в името на нещо, което ще надживее самия живот. Извинявай за патетиката. Знаеш, че не я обичам, както и че не обичам да се пестя. Разбираш ли, животът е нещо, което не можеш да вземеш със себе си на оня свят. Само направеното добро, само благодеянието в помощ на другите, само то ще ни съпътства в дългата нощ на смъртта. Какво друго имам аз, Зизи, освен малкото останали ми сили...

– И Царят се съгласи?

– Царят ми благодари. За първи и единствен път в целия ни семеен живот Той дойде в моята спалня, аз вече си бях легнала, взе ръката ми

и каза с особен глас: „Скъпа, знам, че боледуваш... знам, но се надявам... надявам се да го направиш... Цял живот ще ти бъда благодарен... и аз, и Престолонаследникът, на когото ще оставя България...“

– Но това са само думи, Елхен! И на думите Му ти противопоставяш живота си.

– Последното, което мога да направя за родината си... за родината на душата ми... Моментът е важен, Зизи. Толкова важен, че никаква жертва не може да бъде прекалена. Българската дипломация е на кръстопът. Самият Цар е раздвоен за това, каква политика трябва да следва. Страната има нужда от мир и изцеление на дълбоките рани, причинени от войните, а от друга страна в Европа назряват събития, които няма да ни отминат... И тъкмо сега ние ставаме обект на доста оживен интерес от страна на най-новата световна сила. Неотдавна при Негово Величество се яви г-н Чарлз Дикинсън, дипломатическият агент на Щатите в България. Бяхме поласкани да чуем покана към българския финансов елит да посети Съединените щати за среща със самия Пиърпон Морган и bankerите Кун Лаб и Ян Къмпис, които са готови да открият свои банки в столицата и сьокюрсал във Варна. Американската страна допуска възможността за установяване на преки съобщения с България чрез параходната линия Хамбург-Америка-Хамбург като се проектират стоянки в пристанищата Варна, Бургас, Дедеагач, а по-късно и Порто Лагос... Г-н Дикинсън бе любезен да ни предаде думите на гържавния секретар на Съединените Щати Джон Хей, че според Негово Превъзходителство „България е ключът към балканския ребус, без който не може да се реши задоволително нито един балкански въпрос. И че е настъпило времето, когато от досада за дипломатите, българите се превръщат в тематика и район за прогнозустика.“ Не знам дали разбираш, Зизи, че този важен момент трябва да бъде използван... каквото и да ми струва това!

– Каквото и да ти струва това! Ти не мислиш за нас, които те обичаме! И как смяташ да прекосиш океана? С пугра и руж?

– С кутия хапчета. Онази махагонова кутия, помниш ли я? В нея някога гържах писмата на скъпия Марк и портрета на баронеса Юлия Вревска. Д-р Юниц е мой приятел и му признах, че смятам това пътуване за мисията на живота си, че непременно ще го осъществя и че той, ако наистина ми е близък, трябва да ми помогне...

– Как?

– Чрез обезболяващи таблетки. Само някакви си два-три месеца. Трябва да издържа. Разбираш ли, Зизи, аз съм длъжна да направя това за България. Знаеш ли, едно българско дете обикаля Америка и дава цигулкови концерти, чиито приходи изпраща в помощ на бедстващите бежанци тук. Как мога да оставя тази малка Недялка Симеонова сама в усилията ѝ да бъде полезна на Отечеството, което е и мое. Ние също имаме на какво да научим онази млада нация отвъд океана. На състрадание, съчувствие и гарителство. И аз ще го направя. В момента България е оклеветена. В очите на цяла Европа ние сме агресор. Светът ни обърна гръб. Длъжна съм да направя малкото, което мога...

– Сигурна ли си, че ще има кой да го оцени?

– Само двама: Бог и бъдещето.

– Кога тръгваш?

– В петък.

Малко преди да напусне хотела в Хамбург на път за пристанището, сестра ми усетила непоносими болки. Откарали я в болницата, а след няколко дни по нейно желание я преместили в клиниката Вайгенплан.

Когато я посетих там, тя успя да ми каже само „Няма вече здраве за мене.“ Но въпреки това се съгласи на четири операции за три години...

На 7 февруари 1917 г. – преди последната операция в клиниката – сестра ми пожела да бъде съставено заветанието ѝ. Всичко, което имаше като финансови средства тя остави на болници, приюти за бедни и на ранените от войните.

Последния ѝ рожден ден – 22 август 1917 година – прекарах с нея в двора на Евксиноград. Със сетни сили Царица Елеонора помоли семейството си сумите, предназначени за празничен погарък, да бъдат предоставени на сираците от нейния Двадесет и четвърти Черноморски пехотен полк.

После поиска да се видим само двете и ме помоли да отворя онази кутия от бял седеф, побрала единственото бижу, което ѝ бе останало: годежният погарък от любимия ѝ Марк, граф Оспени. „Направи каквото трябва“. И затвори очи, като си мислеше, че може да скрие сълзите си.

Сумата за тази много ценна изумрудена огърлица, принадлежала някога на самата Екатерина Велика, нашият дворцов ювелир Леон Майер после преведе по банковата сметка на Българския червен кръст.

В началото на септември скъпата Ела престана да приема дори лекия пилешки бульон. Една вечер ми каза, че усеца края си.

– Какво точно усецаш! Не говори така! Днес изглеждаш толкова добре.

– Вече почти не ме боли. Не оглажнявам, не изпитвам и жажда. Постепенно слухът ми намалява, все по-трудно чувам гласовете ви или мелодията на тъжната серенада, която моряците ми устройват от залива... Но чувам други звуци. Красиви звуци. В шума на морето долавям думи... разбирам ги, но не мога да ги изрека... Изглежда вече приближавам границата... Съобщете на Негово Величество Царя да се прибере в България... Той още е в Мариенбад, нали? С него имаме какво да си простим... И поканете пастор Гюнтер... изповедника...

На 12 септември сутринта Нейно Величество българската царица Елеонора се прости със семейството, със свитата и прислугата си. Прие участието и с тих, почти неземаем глас помоли да отворим прозореца на килията ѝ и да я оставим да слуша морето.

Смъртта обрича всеки от нас на самота и забравя.

Моето последно желание е,

след смъртта ми

да бъда положена в святата българска земя,

та там да се слея завинаги

с онези,

които, преди да издъхнат, ме наричаха „майко“.

Те са хиляди и всички са мои деца.

ЕЛЕОНОРА

Ангел Христов

ЕХО ОТ РАДОСТИ И ТЪГА

– Казвам ти, Паро, радостта и тъгата вървят рамо до рамо, ако гнес си радостен, утре може и да тъгуваш, с възрастта ние свикваме, болката може и да остава, но ние мислим за радостта, очите ни са огрени от светлината, а не тънат във вечния мрак. Това е разликата, Паро, гнес си тъжен, утре си весел, не съжалявай за нищо, върви по своята пътека и се радвай и на цветята, и на бурена, такъв е животът...

Паро е висок, с изправени рамене, косата му е посивяла, но още напомня за някогашната си пищност, а и той не разрешава да я скъсяват, харесва си я такава, както харесва и тежките си юмруци, вдига ръцете си и се вглежда в широките си длани. Колко бетон е прехвърлил на младини, никой не може да изчисли, а и кому е нужно. За него важно е, че в семейството му още бушува някогашният му нрав, не се съгласява лесно, но каже ли дума, никой не може да я промени. Синът му е същият, известно време работи в чужбина, но се върна гневен, нещо му липсвало, не знаел точно какво, но бил сигурен, че ще разбере. Паро се радваше, че гъщеря му беше останала в семейството, живееше със съпруга си на втория етаж на къщата, добро семейство, казваше, две деца вече имат и, знаете ли, казваше от време на време на приятелите и, докато отпиваха от бирата в късните вечери, те ме крепят, сякаш съм все на тридесет, душата ми е отворена и гуша, а когато душата гуша, и животът гуша...

Добър човек е Карата, но тъжен, някога търсел злато в реките и от това време му останал прякорът, както и болката. Човек може да преживее всичко на този свят – и войни, и пожари, и катастрофи, – но този, който изгуби дете, нищо не може да го утеша. Такъв си останал след смъртта на единствената си гъщеря. Самоен и тъжен. Жена му починала от мъка, душата ѝ се свила на кълбо, кълбото загнило и един ден и тя последвала гъщеря си. Болката не намаляла, но и по някакъв начин се превърнала в звук, чувал го нощем, тих, протяжен, ту затихващ, ту засилващ се. Тогава ставал и отварял прозореца. Звукът се носел между небето и земята и той го възприемал като шепот, възникнал в душата му, но съществуващ и извън него. Такъв бил Карата и такъв си останал. Душата му летяла между небето и земята и понякога, потънал в мрака на тъмната нощ, виждал дурята на някоя падаща звезда и си мислил, че така любимите му хора идвали при него, за да го утешат.

Къртицата не е животно, а прякор на местният зевзек, слабоват младеж около тридесетте, боледуващ от някаква болест, която така и

не можеше да запомни и живеец от социалните помощи. Нарекли го така, защото всяка пролет търсел някакъв корен, който баба му, Щръклицата, му казала, че ще го излекува. Нейният прякор пък произлязъл от младостта ѝ, била буйна, непрекъснато бързала, заради дългите ѝ крака я нарекли Щръклица, и с това име си останала. На стари години събирала билки и научила и него, той обичал да рови земята, знаел кои корени са полезни и кои не са. Двамата се прочули и идвали хора и от съседните села, някои се излекували, но дали от билките или от друго, нямало значение, прякорите им останали. До онази странна привечер, когато намерили Къртицата полу заробен в земята, с глава в дупката, изкопана от самия него. Краката му стърчали над храстите, така го намерили две деца, играещи наблизко до селото. Следователите открили, че някой е засипал с пръст дупката и е умрял от задушаване. Не открили следи освен китка невен, завързан с черен конец. Никой в селото не можел да си представи, че Къртицата имал врагове, той бил мил и весел, помагал всекому при нужда, пък и веселяк бил, защо някой би извършил погобно подло деяние.

След погребението на Къртицата селото притихнало. Появили се различни слухове, някои лишени от логика, други абсурдни, а трети предизвикали само поклащане на глави, все едно никой не би повярвал на погобни измислици.

Един ден, месеци по-късно, Щръклица се разболяла. Залежала се тя, вече не излизала от къщата, в която живеела с внука си, стаята на Къртицата била все същата, нищо не било пипнато в нея. Щръклица я заключила след погребението и никой не бил влизал в нея. Това тя казала само на отец Николай, той идвал от града само за погребение. На него се изповядала преди да затвори завинаги очи. Направила го с твърд глас, все едно говорила за чужд човек, а не за себе си. Признала, че тя е проследила Къртицата в гората, изчакала да изкопае дълбоката дупка и го държала докато се задуши, а после струпала пръстта върху тялото му, не можала да скрие краката, но и не се тревожила. Отец Николай разказал в полицията признанията на Щръклица. Къртицата бил неин син, родила го късно, нещо не било в ред с него, когато разбрала, че е болна от неизлечима болест, решила да го убие, знаела, че сам няма да се справи, ще се превърне в скитник, а, не дай боже, и в нещо по-лошо. Проследила го и извършила злото, но казала на отец Николай, че го направила за добро, времето, в което живеели, нямало да прости на слабите и на немощните, грехът за неговата поява на този свят бил неин, неин грях трябвало да бъде и смъртта му. Никой не остава чист, ако веднъж вече се е изцапал, но не тялото, а душата, това казала на отец Николай и добавила, че не иска прошка, а проклятие, и прякора ѝ, Щръклица, никога да не се изговаря.

По онова време летата ставали все по-горещи, слънцето като че ли намразило земята и я обливало с потоци от лава, тревата изгаряла още преди да превърне себе си в зелен китеник, а цветята се събуждали омърлушени и в късните часове на деня вече приличали на изсушена трева. Селата също изглеждали омърлушени, а и градовете, между тях имало само една разлика, селата пустеели, а в градовете живеели повече хора, отколкото когато и да е по друго време. Паро често повтаряше, че селата

и градовете са като хората, раждат се, разрастват се и после заляняват и умират. Така се случило и с неговото село, то имало много имена през годините, последното, Прелест, никої не помни кога са го нарекли така, но табелите от двата му края, очукани от ветровете, честите градоносни облаци и следи от куршуми, оставени от ловци след неуспешен лов, напомняли неизвестните периоди в неговото съществуване. И в тези, последните години от съществуването му, с изоставените килнати на една страна къщи и по-малко от дузината населени с немощни старци, чиито очи продължаваха да ровят земята пред нозете си, то продължаваше да намигва сутрин и вечер на небето, шегувайки се само със себе си без да забелязва нищо в този негов предел, но красив край.

Загледан в изкривената табела над входа на последната селска кръчма със странния нагпис НА КРАЯ НА СВЕТА, нагпис, от който сега се четеше само РАЯ НА ЕТА, той, Паро, си спомни историята на Лета, момичето на Кольо Цинцара, последния геранджия, сиреч, човек който копае герани, кладенци по-дълбоки от двадесет метра, ровейки все нагоду и нагоду в земята докато стигне до някоя от жилите на водата, за да я погари на стопанина на къщата и двора, и на растенията, и на животните, които не знаеха, а и нямаше как да знаят, защото бяха глухи и неми за мъката му. Тази мъка и Паро изгори, превърна душата му в черен прах. Той самият беше намерил гъщерята на Цинцара край пътя, изхвърлена като ненужна вещ, разголена и с широко отворени очи, в които беше останала само болката от учудването, със следи от инжекции по ръцете и с кичур коса, който приличаше на увехнала роза. Не заплака Цинцара, нито каза нещо, нито затвори очи, за да скрие болката си, взе прочутата си лопата, с която стигаше до водата, кръвта на тази земя, отиде в гробището и изкопа най-дълбокия гроб, който можеше да съществува, положи тялото на гъщеря си, после пласт по пласт я зави като одеяло от светлина и мрак, оформи гърбицата на живота – малка, красива могила от пръст, а нея поръси с вода – нека гъщеря му да захрани безброй подземни ручей и реки, и седна Цинцара до гроба, но не заплака, така го и намериха, вкочанен, а двете му ръце продължаваха да стискат гръбката на лопатата...

По-късно откриха убийците на момичето, но душата на Паро не се съгласи нито с наказанието, нито с вината на наркотиците, а още по-малко с обяснението, че младежта вече се увличала по други забавления, както не прие и мълчанието на селото, сякаш човек може да има едно и също дете, когато си поиска. Той единствен изпрати Цинцара до последният му дом, направи същото, което приятелят му беше сторил, погребвайки гъщеря си, после седна до гроба и дълго се взира в умиращия следобед, и в потъващата в сълзите на мрака нощ, и заслушан в крехкия шепот на вятъра, чу проклятието, изречено от устните на хората, онези, чиито глас вече заглъхваше в канонадата на алчността, лишено от смисъл богатство, безбожието и преклонението пред силата, превърнала духа в гробищен парк, а животът в излишен товар за бедните и беззащитните.

И той, Паро, беше човекът, който затвори последната врата, вратата на своята къща, и застанал отпред, взирайки е в пустата тишина, увиснала на бесило то на времето, кимна с глава, заора поглед в земята, все

същата земя, която газеше от над осемдесет години, внезапно и за себе си я прокле не защото я мразеше, а поради своята, човешката слабост, не беше я опазил от бедите, както никоой друг не беше се и опитал да го направи, хората бяха се превърнали в неин придатък, а тя беше станала тежен роб, чу проскърцването на нечия незаключена врата, кикота на уличните кучета, чу и гласа на Цинцара някъде отдолу, но и отгоре, и отстрани, и отвсякъде, и разбра, че не той, Паро, се сбогува със селото, а то, селото, се сбогуваше с него.

И заплака.

Сигония Атанасова • „Жени на разговор“

Атанас Славчев

МИНИАТЮРИ

ЕШАФОД

В памет на жена ми

Стълбите на ешафода. Вървеше напред тя. Тая, де рогу и отчува децата ми, де и за мен самия повече – като нейно трето дете. Тя вървеше отпред, аз – след нея. Но тя беше за ешафода, аз – за нейн кураж, успокоител.

След нас – официално общинско лице – в чер фрак, бяла риза, вратовръзка; добър, любезен.

Може ли да се направи нещо? – питам. – Да се отмени злата участ.

Може – отвърща добрякът – общинско лице – да се направи нещо, помислили сме.

И посочва встрани предмет.

Ето, красив, безплатен е.

Предметът, красивият, на всичко отгоре – безплатен, но той не спираше присъдата, напротив, утвърждаваше я – красив, луксозен ковчег. Изографисан на него екзекуторът – огромен, с пипала вече по цялото тяло на осъдената.

„Пиши за мен как съм се излекувала – поръча ми тя в момент на проблясък на Надеждата за живот. – Няма го, с тия хапчета (морфин) вече го няма, болки няма.“

Написах. Какво написах?

Горе сме. Там чака не нарисуван, а истинският. Вкопчил се в най-болезнените женски части и без да бърза – бавно, смуче, смуче, смуче. Цели три години.

„Живей ти“ – бе към мен посланието ѝ.

Живея. Прехвърлян от ръка на ръка, изстискван и изритван – давя мъката си и вървя – към своя ешафод.

СЪЛЗА ЗА КУМАНИТЕ

1186 г. Стряскам с въстание съня на заспала Византия болярите Асен и Петър – възкръсва България. Но запъля, като бръмбари по нанаягорнице, войска – колкото са звездите, листата колкото са Балкана – византийци – да се полее свободата на българите с кръв. Крепостта Ловеч. Стегната в обръч. Да се спре притока на въздух ли? И колко така би издържала? Панически обсадителите, обаче... тръгват си. Кой да обясни? Византион

е нападнат? Буна в императорския двор? По-лошо. Кумани преминават Дунава – приятели на помощ, съюзници на българите.

Година 1204. Страшни рицари потъпкват Византион. Лелеяната българска цел – де ни Крум Страшни е могъл да достигне, ни Симеон. Тръгват одързостените, облечени в желязо – средновековни злобещи танкове – срещу коняра-цар Йоан-Калоян. Не ангели небесни, кумани Господ праща на помощ.

...Дойде ли отнякъде опасност – трите косъма нагряваме – от приказките – появяват се кумани. Къде са обаче, кога Търнов е отбранявал Евтимий, кога се обръщал Иван Шишман за помощ на всички посоки, кога е бастисвал Батак и Кочо и други убиват жените, децата си – да не виждат позора?

Куманите, 1237 – 1240 г., татарите задушили са ги, покорили, асимилирали ги. Боляло ги е. Не сме забелязвали.

А сменял жените си Йоана-Асеня, вдигал сватба след сватба, а гинели там приятели, виели за помощ, гледали към Дунав. Отгде да знае българският цар, че само след век свирепи нашественици, с чалми на главите и Аллах на уста, ще насилват майките, гъщерите, сестрите ни, а вързани балканджи Йововци отчаяно ще скърцат със зъби. Но нямало да ги има вече куманите, Дунава да преминават на помощ.

В минути на спомен и болка да пролеем една сълза.

За приятели.

СЪНЯТ

При черния паметник всичко е черно – черен мрамор, черни камъни, кръстът черен. Земята около него – черна. Невиждано чудо ли? Има такъв паметник. Около му – смърт, смърт, смърт. Погребани там 50, 100. Или 200. Толкова – 50, 100, 200. Или повече. И заради това и името му – черен.

И почва да го сънува едно дете – да сънува – бой, бой, бой. Бой руси, белоруси, украинци, румънци, молдованци, поляци, – срещу турците. Сънува, сънува, сънува – ямите се пълнят и пълнят. И така – много черни паметници. За Плевен. За плевенчанин, за свободата му – петима загинали. Руси, белоруси, украинци, румънци, молдованци, поляци.

Седмица сънува черния паметник. Ямата се пълни, пълни. Черна забрадка, върху черна забрадка на Изток – на сестри, майки, жени. За плевенчанин – пет забрадки – само за един.

Сънува човекът-гжудже, бълнува. Те и за него са се били, чичковците. Черни забрадки сънува. Кошмарът после – в мечти. Да съживи загиналите. Детски мечти. Смели.

И една нощ не сънува черни забрадки – черния паметник – него сънува. Разкопава и вижда костите – на руси, белоруси, украинци, румънци, молдованци, поляци – без страх събира костите им – да ги сложи в чудомашина, от него конструирана, машина чудо, машина детска любов, де я няма никъде. Сглобява тя кости, тела, съживява ги – тях, покойните освободители-воини и моментално съживените изчезват – на Изток, де

черните забрадки нямат брой. То слага костите, те възкръсват и възкръсват, и възкръсват.

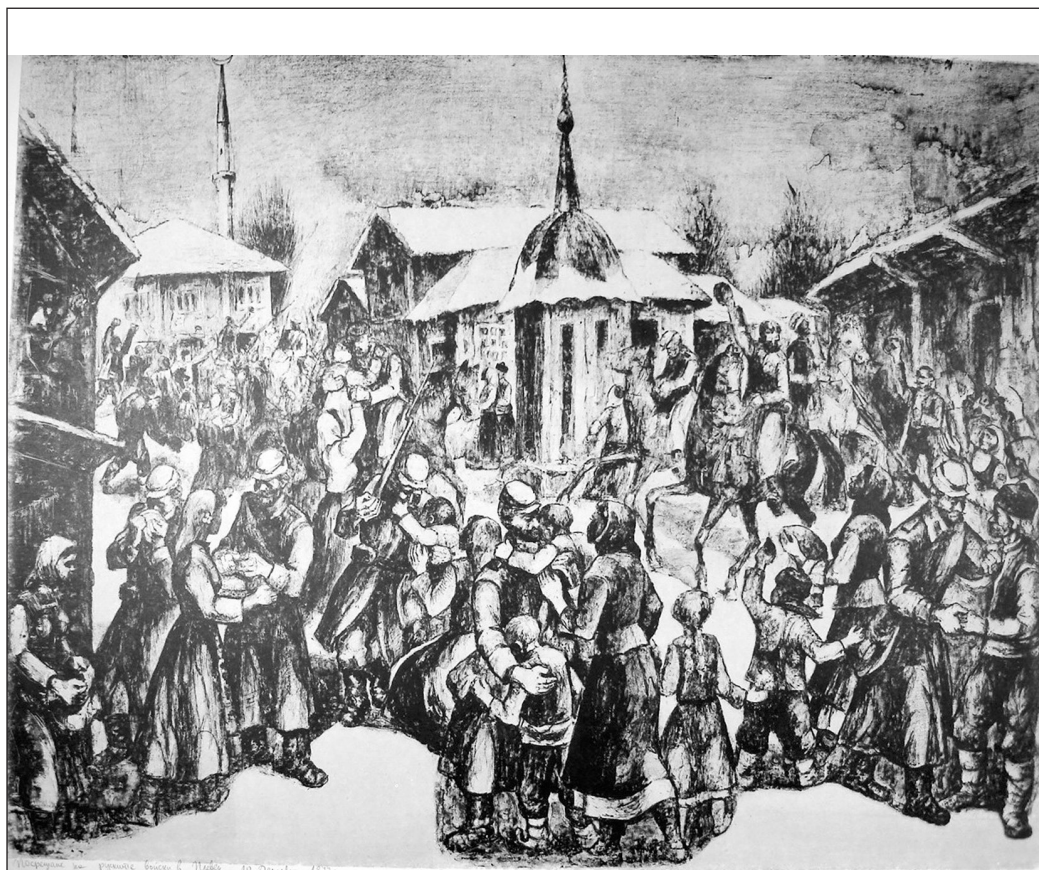
Сънува едно дете, сънува машина вълшебна, измислена от него..., замечтава се после – да осъществи съня.

* * *

Черният паметник е там – не е конструирана още машината за възкресяване – след толкова години. Мечтателят даже не е отчаян – знае, невъзможно е.

Само дето понякога си спомня старецът, някогашното дете, за една измислена от него машина, де възкресява Освободителите, напълнили ямите за свободата на Плевен – и го боли, боли, боли.

Боли го старецът.

Емил Георгиев • „Посрещане на руските войски в Плевен“

Венета Йочева

ШИЛОТО

Разказ

На мама

Лежах си дълги години в едно старо, гървено сангъче проядено на много места от гървоя, също като мен, защото и аз съм от гърво, докато внучката на моята стопанка не ме намери. Сега имало и пластмасови шила, но аз макар и от гърво бях много специално шило.

– Камо си толкова специално защо лежиш тук като захвърлена, непотребна вещ? – попита го теслата без гръжка.

– Ще ви разкажа – отговори шилото. Освен теслата без гръжка, любопитно се заслушаха и останалите „обитатели“, на сангъчето: голям ръждив пирон; стара скоба от улук; отвертка без гръжка; гървено, вече загубило блясъка си ренде и какви ли не още греболии, които старият стопанин е пастрил с намерението да ги ремонтира и още да му служат, но не сколасал. И не за друго – той беше майстор, занаятчия, всичко му идеше отръпки – просто остаря, омаля, нямаше вече сили.

– А аз бях специално шило, защото един градинар поливач ме измайстори от крив клон на здраво гърво. Той отрязва клона, издялка ме така, че гръжката ми като с коляно продължаваше към голната част, с която пробождах земята, за да правя дупки за садене на пипер, домати, зеле – всичко, за което беше нужно шило. Другите шила ми завиждаха – те бяха направени от две части. Дръжките им биваха заковани отгоре върху тази част, с която се боре земята.

И с още нещо бях специално. Майсторът, мъжът на моята стопанка, беше ми направил на върха метален обков от тънка, лъскава ламарина, за да не се изхабява гървеният ми връх. С този метален връх можех да правя дупки и в най-твърдата земя, която е близо до тировеите на лехите, ако те не са прекопавани както трябва.

– Та за кого казваш те е измайсторил старият поливач? – попита дългият ръждив пирон.

– С мен, като погарък, зарадва най-добрата градинарка, която не само умееше да сади и добре да притиска растенията с металния ми връх, но беше и много, много добър човек. Учеше младите, помагаше на най-възрастните градинарки в зеленчуковата градина. Беше кротка и говорлива жена, и много състрадателна.

Надупченото от гървояг шило въздъхна и продължи:

– Лежа сега тук, защото и стопанката ми остаря. Нямаше вече сили да се привежда и да прави дупки в земята, да поставя стръкове разсад в

мях. Усецах я, че страда от неможенето и много бих искало да ѝ кажа: „Стопанке, ти посади през живота си с мен безброй стръкчета зеленчуци. Сега вече си почивай.“

– Я, каква история имало това шило с ръждясалата ламарина на върха! – обади се отново теслата. – То и аз ако имах гръжка, колко още греди да съм одякала, колко колове да съм подострила... Ама на, лежа си тук, ръждясвам и ви правя компания.

– То нашата е лесна и ясна – обади се и старото ренге. – Работили сме кой каквото е могъл, сега ни е време да си почиваме.

– И да ръждясваме – обади се пак старият, дълъг пирон. – Който пък не ръждясва, дървоядът ще го направи на пепел.

– Мене ми е за хората – каза шилото. – За тези с проядените гуши, но не от дървояд, а от злоба, завист и омраза. Тези със сърца от камък, които имат всичко, но гуша нямат. Тези, които имат власт да решават съдбите на обикновените хора. Които водят войните и изпращат срещу куршуми, бомби и снаряди нечи синове, които са още момчета. Непрегърнали любимите си, неусетили красотата на живота.

– Говориш за войните, които и сега се водят – каза теслата.

– Да, за войните, за масовото изстребление на хора – отговори шилото. – За тази огромна рана, причинена на човечеството и болката от нея.

– Слушай, шило. Ние сме само едни стари, непотребни вещи, които нищо, нищичко не могат да направят. Можем само да страдаме за този свят, който се погубва. Да страдат гушите ни в старите, ръждясали и проядени тела.

Всички се умълчаха и в сандъчето се възцари отново дългогодишният покой.

**Александра Духлинска •
„Бездна“, рисунка, чер
молив**

Ема Пенчева
БЕЛИЯТ КАЛДЪРЪМ

Открай време иреклиите се занимават с търговия със съседите си на юг, къде законно, къде незаконно. Контрабандата върви и в двете посоки, но повече наоуду, към гръцко и то главно чрез прогажба на добитък.

Например, години наред са снабдявали Гюмюрджина с пуйки за Коледа – традиционна храна за големия християнски празник.

Отглеждаш 20-30 пуйки и като наближи Коледа, мяташ едн чувал с жълъд на гръб и хващаш пътя през границата.

Вървиш, вървиш, а пуиките след теб, не се отделят, щото ги е страх – зер ги водиш през непознати за тях места и чукари. От време на време им хвърляш по някоя шепа с жълъди, да се подкрепят и да подгържат интереса им да те следват. И те те следват, чак до Гюмюрджина.

Така правеха някои иреклии, така реши да направи и той. Ергенче беше, хубавеляк, строен, висок, вакъл, а и момите вече го заглеждаха, и от техните погледи му ставаше горещо, но още си нямаше някоя на сърце.

Беше си наумил, като прогаде пуиките, с парите да си купи кон. Дядо му мрънкаше, че така искал да придобие чорбаджийски табиет, но той си знаеше, че хубав мъж на кон – става още по-хубав и по-желан.

Това си беше чисто ергенски мерак, но какво да го правят? Не искаха гомаишните да му скършат хатъра.

Дотук всичко вървеше добре, само едно не му харесваше. В дните пред Коледа падна голям сняг, че и се задържа необичайно дълго. Пътищата станаха непроходими.

Не можеше да се върви по такъв път, че и пуйки да се водят. Ако продължава така, ще закъснее, празникът на гърците ще си иде. За какво са му тогава тези пуйки?

По едно време се позатопли, снегът омекна и започна да се топи, защото бял вятър нахлу от юг – още слабичък и срамежлив, но даващ надежда, че ще се развихри.

В такива случаи, за една нощ можеше да стопи ледената шапка на планината. Реша се, ще върви...

На сутринта строи пуиките на гвора. Метна им малко жълъд, дигна чувала и поеха през планината към полето.

Само че, там където пътят вървеше по високите била, под върховете, още имаше сняг. Птиците газеха в него, потъваха, а крачетата им се зачервяваха

и подуваха. Почнаха да приклякват, да залитат...

Това го разтревожи и той реши да пренощува в най-близката крайпътна махала, а на сутринта да продължи напред.

Попита първия срещнат човек, къде може да пренощува, кои хора биха му дали поглон и се упъти към посочената му къща.

Какви хубави комини имаше тя! Личеше си, че ги е правил майстор – табиетлия. По тях имаше отвори като прозорчета, някои приличаха на малки къщички, на цветя... Абе, изпипана работа!

От портата към къщата имаше лек наклон, а пътеката готам – цялата от бял калдъръм. Къде ли бяха намерили толкоз чист, едър и хубав камък – гладък, блести като снега наоколо.

Посрещна го стопанинът на къщата. Настаниха пуйките в обора и влязоха вътре.

Хич, да не беше ходил там, хич да не беше влизал в хубавата къща, защото там остана сърцето му и половината от младежката му душа.

Нея даде на момичето, което го посрещна в коридорчето.

Само като я погледна и тя него – свят му се зави, люшна се пода под нозете

му, от сладка болка и щастие. Умът му зашепна:

– Боже, каква жена! Аллах, като е гавал хубост на някои хора се е забравил.

– Какви очи! Искряци, пъстри като гръб на костенурче, омагьосваши, лелеяни, а в тях мъниста зелени, сини, кафяви – скупчени звезди небесни оклоло гледеца, светят, греят, гледат го ...

И този поглед падна на сърцето му, обви го с топли длани, целуна го и повече не го пусна за цял един живот.

На сутринта се застяга да си върви. Срещна я пред обора. Беше ходила да занесе храна на пуйките. Пак срещнаха погледите си, а в тях той видя копнежа, дето и на него, не му даде да заспи цялата нощ, все по мисли за нея.

– Значи и тя ме харесва. – Премаля от щастие. – Но защо очите ѝ му се видяха подутти, тъжни?

За зла участ и баща ѝ видя този поглед. Нищо не каза, но сякаш северният вятър повя от него. Сви вежди и забърза напред. Отвори широко портата и без думи го подкани да тръгва.

Младежът пое по белия калдаръм нагоре. Понечи да даде една от пуйките за нощувката, но мъжът махна с ръка и изръмжа:

– Пуйки си имаме, но да ти кажа нещо. Друг път не идвай. Моята къща не е хан.

Унесен в преживяното, а то все беше пред очите му, мина като в сън остатъка от пътя, като насън прогаде пуйките, взе парите и забрави да си купи кон.

Уж за това беше отишъл, уж меракът за кон го водеше...

Сега там, в останалата половинка от душата му стоеше момичето и му се усмихваше. Първо белият калдъръм го водеше към нея, после тя се усмихваше. Щеше да полудее от севда, от мерак...

В него се възнезди и непознатата болка – мрачна безнадежност... Той беше гругоселец, помак, и беден, а тя момиче от груга черга, туркиня, хубавица, Кой ще му я даде?

Не я видя повече. С триста зора успя да научи, че се е омъжила за някакво богато турче от Мастанли.

И сега разказва тази и хубава, и тъжна история на големия си син – вече ерген – хубавец, какъвто и той беше някога:

– Сине, да не влизаеш в хубава къща с бял калдаръм отпред. Такива къщи не са за нас, не са на наш късмет.

И после докато остаря, по-скоро докато почина, все питаше хора от тази махала за къщата с хубавите комини и с белия калдъръм.

PS.

Видяха се на един панаир в града след шейсет години и се познаха...

Емил Георгиев • „Първият комитет“

Иван Стефанов **СЪМНЕНИЕТО**

След оная вечер, нещо в мен се промени.
Както и да се опитвам, да си го обяснявам, нищо не излиза!
Викам си, че с времето и то ще се забрави, ама искам-не искам, то ни
в клин, ни в ръкав, пак ми шукне в главата.
Беше вечер, беше и вече късно, кога телефонът иззвъня.
Жената ме изпревари, дигна слушалката и чувам:
– О, Галче, ти ли си мило?
Не е за мен!
Щом се обаждга Галчето или пък е майка ѝ Жени, разговорът ще е поне
един час!
Завъртам се, да се махам, но отвън се чува мяукяне и нещо, като че
ли граска по вратата, та отварям.
Котка!
Приклегнах, а тя се изправи, облегна се на коляното ми и съвсем ти-
хичко и като че ли тъжно, замяука.
Русоляво-жълта, като че ли златна!
Муцунка и коремче, бели като сняг!
И едни сини очички!
Милвам я, питам я...?
Загубила ли си се, на гости ли ми идваш...?
Отзад, зад мен, гласът на жената внезапно се промени!
Плаче и пита:
– Галче, мила, кога?
Обръщам се и гледам, че изтрива сълзи.
Случило се е нещо лошо!
Не смеех и гума да промълвя, но тя изплака и промълви:
– Жени! Милата! Отишла си!
Още не проумял ужаса, се извих назад.
Котката беше изчезнала!
Внезапно!
Жената плаче и пита:
– Защо не я пусна вътре?
– Къде изчезна?
– Това беше Жени!
И Жени, и тя беше руса, руса...!
С коса, като злато и лице бяло, бяло...!
Оная вечер, както си седяла...
Така и от моя свят отлетяла!

Ужасена, Галя вдигнала телефона...
Тя плаче и говори...
Котката граска по вратата и мяука!
Говорът спря!
Котката изчезна!
Ще речеш, че грънкам глупости!
И аз месеци наред си мисля същото!
Котка!
По никое време!
На прага!
Пред вратата!

Може да е комшийска, може и да се е объркала, или е бездомно, та търси, и топличко и храна.

Да, ама с дни обикалях, уж да разхождам кучето и разпитвах комшиите има ли някой, видял ли е някой, такава котка?

Никой нямаше и никой не беше видял такава!

Но вече ми викаха „Оня с котката“!

Обикалям, търся и негоумявам...!

От моя цвят на котката!

И от това мяукане...!

И кога гоїде!

И кога изчезна!

И от съмнението!

– Котка ли беше?

– Дух ли беше?

– В рег ли съм?

– Хахо ли съм?

Любомир Духлински ЗНАЯТ ЗА АНГЕЛИ

На Гая, с обич и признателност

Мъглата ставаше все по-гъста и тежка. Мъжът леко потръпваше от влагата, която просмукваше грехите му и я усещаше как вече пълзи по кожата му пог тях. Въпреки това упорито продължаваше да крачи край Темза. И той не знаеше накъде върви и защо върви, но вървеше. Стъпките му отекваха по смрачаващата се крайбрежна алея – като че ли вървеше по гъното на варел.

Не му се прибираше в квартирата. Пък и какво ли го чакаше там? Навалицата от сънародници, набъкани в тясната гарсонiera като в дяговата ръкавичка, задимения въздух, евтината бира и обичайните карти. И обичайните разговори, които се въртяха все около обяви за работа, разкази за еди-кой си, който, видиш ли, вчера си намерил готина работа, която била по тарифите на англичаните. Разговорите и глъчката секваха като по команда, колчем по коридора се дочуваше глас или стъпки – всички, с изключение на него, живееха в гарсонieraта без адресна регистрация и постоянно бяха на тръни да не цъфне отнякъде хазяинът и да стане бял.

Мъжът спря, облегна се на парапета и се загледа в реката. В тъмните ѝ води подскачаха малки вълнички, които вдигаха зеленикава пяна. Или поне изглеждаше зеленикава. Извади кутия цигари и запали една. Загорча му. Напоследък тютюнът все повече му горчеше.

– А и как да не горчи – невесело се засмя той, – една кутия е почти десет лева...

Дръпна още няколко пъти набързо и захвърли угарката колкото можа по-далече във водата. Загърна се още по плътно в якето и тръгна бавно напред.

“Що ли не си взех по-дебела греха – помисли си той, – нали си го знам това шантаво време...”

Беше в Лондон вече почти година. Поработваше тук и там, където намери, едва в последните три месеца се загържа на нещо като постоянна работа – на минимална надница, но все пак всекидневна надница. Криволяво свързваше двата края.

– Двама края... – отново си промърмори той. – За това ли гойдох тук – да свързвам краищата? Това можех да правя и в България... Там поне е топло по това време на годината...

Мъжът се обърна с гръб към реката, облегна се на парапета и се загледа към проблясващия в далечината Тауър бридж. И изведнъж отново го връхлетя чувството, което напоследък все по-често го връхлиташе

изневиделица като бърз влак. Чувството, че сънува, че това около него не е реално, че скоро ще се събуди и ще си е у дома. Често се будеше нощем, пушеше в мрачината на стаята и се вслушваше в сумтенето на спящите около него. Ставаше, отиваше в миниатюрната кухничка да изпие чаша вода, сядаше на стола и дълго седеше така, загледан в петното върху тапетите. Не мислеше, не му се мислеше. Не му се правеха анализи и равностметки, защото знаеше, вече знаеше, че няма да стигне доникъде. Най-много го онзи момент, когато реши да си потърси късмета в Англия.

Беше му дотегнало да прави сметки и равностметки. Тези епизоди с кухничката и лепкавото петно на тапета ставаха все по-чести и все по-често му се искаше да посъбере пари, да си поръча билет за самолета и да се върне.

Караше я така – ген за ген – пък утре каквото стане. Когато тръгваше преди година, дълго разговаря с баща си и брат си. Те не го разубеждаваха, не му изтъкваха говори „да“ или „не“. Просто разговаряха за делнични неща, все едно утре трябваше да станат по обичайното време и всеки да се заеме с обичайната си работа. И тогава пак изпита същото чувство – че това не се случва в неговия живот, а в нечий друг, че е нещо като просъница, от която се мъчиш да се изтръгнеш, но тя те натиска обратно към възглавницата. На другия ден двамата го изпратиха до автогарата, стиснаха му мълчаливо ръка. Само баща му промълви на пресекулки:

– Дано ти провърви... Ако видиш зор – обади се... Все някак ще му намерим колая...

Отдръгнаха се с брат му настрана и мълчаливо пушиха, докато автобусът потегли.

В далечината внезапно се дочуха стъпки и мъжът наостри уши. Кой луд беше тръгнал да се разхожда в това отвратително време? От лилавата мъгла изплува фигурата на жена. Токчетата ѝ почукваха по алеята и скоро го приближиха. Беше на средна възраст, висока и изправена, леко пълничка и с приятно обло лице. Тъмните ѝ коси бяха скрити под някаква смешна малка шапчица. Жената премина покрай него, поогледа го и продължи. След няколко крачки се спря, извади цигара и като се мъчеше да си пази завет, започна да щрака със запалката. Направи няколко опита, не успя и тихо изруга:

– Мамка ти и боклук...

Мъжът трепна. Българка? Направи няколко крачки към нея и любезно предложи:

– Да ви дам огънче...

Жената като че ли въобще не беше изненадана.

– О, нашенец! Давай, давай...

Запали, всмукна дълбоко и любопитно го загледа. Неочаквано се засмя и попита:

– Какво правиш тук – ще се давиш или броиш звездите?

– Разхождам се.

– Я стига! Освежителна разходка преди вечерното парти? Я стига! Колко съм ги виждала като теб да скитат като призраци в мъглата около Темза. Канят се да се давят или броят звездите. Или пък парите си.

Мъжът я огледа внимателно. Личеше си, че е била красива жена. Вече застаряваше, но хващаше окомото, както се изразяваше баща му, когато обвоя и оглеждаше вдовиците в градеца им. Жената се усмихваше, но кой знае защо, усмивката ѝ повече приличаше на гримаса. Беше някак си скована, застинала и неестествена. Приличаше на пиян човек, който се опитва да прикрие прегрешението си.

„Пък може и пияна да е...“ – помисли той.

– Какво ме оглеждаш, нашенец? – засмя се жената. Говореше съвсем трезво. – Хващам ли окомото, ставам ли?

– За какво? – трепна мъжът.

– За беритба на ягодки! – високо и звънко се засмя жената.

Жената имаше красив сребрист смях, който изригваше високо и звънко. И внезапно затихваше. Мъжът се смути. Нямаше много опит с жените, смущаваше се, особено с по-възрастните и затова понякога се чудеше какво да каже в такива случаи.

– Е, не се впрягай, де! – пошегувах се.

В галечината Биг Бен удари сегем. Беше вече почти притъмняло. Мъглата беше станала токова непрогледна, че дори жената пред него му се струваше някак размазана, макар че стоеше на две крачки. Мъжът отново потръпна от влагата и потърси по джобовете си кутията с цигарите.

– Чакай да те почерпя, миналата седмица ми ги донесоха от България.

Погнесе му разтворената кутия, извади и за себе си нова цигара, запушиха и се облегнаха на парапета.

– Откога си в Англия? – попита тя.

– Година. Почти...

– О, ти си съвсем новобранец. Аз съм вече 12.

– Че как издаяни толкова? – учуду се искрено мъжът. – Е, ако имаш тук семейство и работа – защо не...

– Имам трънки. Сама съм. Кукувица...

Жената наведе глава и замълча. Мълча толкова дълго, че мъжът направи крачка към нея, за да се увери, че още е там и не е задрямала. Тя бързо го стрелна с поглед и на него му се стори, че очите ѝ блестят повече от нормалното. Направи още крачка към нея, колкото да се увери в това, което вече дозориаше.

– Плачете ли? – тихо попита той.

– Да – отговори простичко тя.

– Защо? Случило ли ви се е нещо? Надявам се да не е нещо много лошо.

– А какво да е? Да не мислиш, че плача от радост? Всъщност не плача. За да плачеш се иска душа, а аз съм претръпнала на всичко. Нищо не е останало в мен... Хм, случило ли се е... Случи се, преди години, когато бях толкова глупава, че да се юрна към обетования остров. Като че ли тук размитаха за мен. Ама нали тогава всички бяхме полудели – „свободата, братя, свободата, западът...“

Жената всмукна дълбоко няколко пъти и неочаквано пак се засмя звънко:

– Не е ли странно – срещаме се тук съвсем непознати, след няколко минути всеки ще потегли по пътя си, разменили сме си по две-три банални

фрази, гето се вика, а ето, че се разплаках. Ама и гивотия... Така е то с човека – никога не знаеш къде му е тънката струна.

– Искате ли да отидем до някое кафене, студено ми е – потръпна пак от влагата мъжът.

– Защо не... – сви рамене тя.

Захвърли угарката, хвана го под ръка и неочаквано енергично го потъкна по крайбрежната алея.

– Ще ти покажа едно страшно готино място. Някога там си уреждах срещите. – Помълча и добави с угаснал глас: – Когато цял да ставам мисис...

– О! – успя само да промълви мъжът.

– Какво „О!“? И защо си такъв свит? На колко си?

– На 26.

– Боже, боже, още си дете.

– А вие?

– Стига с това вие, де! Всяка нощ ли се срещаш с българки покрай Темза. Нашенци сме, обидно е това „ви“ – все едно, че съм ти директор и пишеш молба до мен! Някак си величествено излиза. Жена не се пита за гогините, но ще ти кажа – на 43.

– С какво се занимавате... занимаваш?

– Е, ето че не боли. Бера ягодики...

Мъжът мълчеше и не знаеше какво да каже. Жената прихна с цяло гърло и звънливият ѝ смях огласи крайбрежието:

– Ама че ли глупав! Търся си съпруг. Нали ти казах преди малко, че ще идем там, където за малко не станах мисис.

Жената пак се засмя и леко го потупа по бузата.

– Голям мъж, пък какъв си хлапак. Трябва ти някоя като мен – да те открехне малко. Харесваш ли ме?

Мъжът се вцепени. „Май наистина е пияна, макар да не ѝ личи толкова...“ – помисли той.

– Не, не съм пияна, ако това си мислиш – сякаш прочете мислите му тя. – Не пия. То само това и оставаше... Весело ми е, приятно ми е, защото отдавна не съм срещала сънародник. И то такъв, който да не почне да ми хленчи веднага и да ми иска пари назаем. Имаш ли пари да си платим кафенето?

– Имам... – едва успя да промълви той.

Жената се заля в звънливия си смях.

– Женен ли си? – неочаквано попита тя.

– Не.

– Че как ще си женен като си такъв смотан. Друг да беше на твое място, вече да ме е задържал към храстите. Нали това българките сме по-евтини от английските курви. Откога не си виждал жена?

Хвана здраво ръката му, която той се опитваше да измъкне от нейната и бързо заговори:

– Не се сърди, само се пошегувах. Ако искаш, ще идем в храстите, само не си отивай...

Внезапно тя спря и вдигна очи към неговите. Зениците ѝ бяха огромни и изглеждаха безгънно тъмни.

– Хайде да не ходим в кафенето. Ще отида за две чаши кафе, после ще ти дам палтото си да се стоплиш. Нека поседнем тук на някоя пейка. Ако искаш – няма да говорим. Просто ще поседим така... Става ли?

Докаато мъжът се наклани да отговори, тя стисна силно ръцете му:

– Моля те...

– Добре – отвърна той. – Не ходи за кафе. Не е нужно.

Повървяха стотина крачки, докато намериха пейка. Седнаха, жената мушна ръка под мишницата му и се притисна към младото му и силно тяло.

– Така ще се топлим – звънна пак смехът ѝ. – Проклетата държава, как пък един свестен ден не се случи и в нея.

– Проклетата, непоклетата, гледам, че и двамата сме тук... – промърмори той.

– А къде да идем? Нали знаеш как е у нас, в БГ-то? Винаги ще те прецакват, винаги ще те „минават“, винаги ще има някой сив и бездарен, който ще заеме отреденото за теб място, защото умее да се смее гръмогласно с широко отворена уста на всяка глупост, която мозъкът му не може да схване, защото е толкова тъпа, че му се вижда недостижимо гениална. И клати шапка на глупеца, който я е избрулил. Да-а, така е било пред пещерата на неандерталеца, така ще бъде и в подземния бункер на бъдещите хора, ако все още са човеци. Да ти кажа право, ако българите не сме пещера с неандерталци, то още не сме стигнали и до ония, бъдещите хора. Или пък вече сме ги задминали и човешкото вече го няма у нас. Е, тогава какво да направим? Да се давим, да се бесим, да се гърмим? Животът ни е единствен, втори няма да има. Както и да го смяташ, в графата „за“ все ще останат повече неща. И заради тях си заслужава да се живее и да сме силни. И да се надяваме...

– Можеше да опитаме и там да се оправам някак... Има време за всичко...

– Грешиш, мили мой. Няма време. Пропуснем ли този живот, кога ще се преродим пак – след хиляда, след десет хиляди години, на куково лято...

Извади кутията с български цигари, тикна я към него и когато той се опита да откаже, ядосано го смърри:

– Стига си се дърпал, няма да те мъкна в храстите. Пуши, достатъчно са ми донесли. И парите не са ми кът. Само душа няма... сухо дърво...

Запушиха, тя дълго мълча, като все повече се притискаше към него и неочаквано подсмъркна.

– Какво, какво има – объркано попита той. – Преди малко се смеехте, весела бяхте... И изведнъж...

– Не съм била весела – избърса очите си тя. – От 12-годишна не съм весела. Боже, какви ги грънкам – 12-годишна! Та аз не съм била весела сигурно още в утробата на майка си. Такъв ми е характерът – тежък, небесел. Не ме слушай, че много приказвам – радвам се, че срещнах такова теле като теб. Да му се порадвам, да го помилвам... Все пак си е наше, родно теле. Пък и като си нямам свое... Е, не се наежвай веднага де – шегувам се. Мило ми е, че те срещнах такъв... като ангелче изплува в мъглата.

Жената пак замълча за дълго. Далечният часовник избоботи осем удара.

– С какво се занимаваш?

– Нали вече ти казах – бера ягоди. Каквото и да значи това – поклати глава тя.

Запали нова цигара. Мъжът отказа и я укори:

– Много пушиш...

– И ще си повредя прекрасните гърди, нали? – звънчетата в гласа ѝ се бяха върнали. – Аз и други работи правя без мярка. Какво ми остава? Яж, пий и си носи новите грехи – нали такава поговорка има у нас. – Когато станеше дума за България, тя винаги казваше „у нас“. – Как се казваш?

– Николай.

– А аз съм Гергана. Е, да се запознаем официално.

Тя стана и му подаде ръка. Стисна неговата леко, вдигна се на пръсти и леко го целуна по бузата. Той седеше като истукан и не знаеше какво да направи. Жената отново прихна:

– Ей, ама наистина си голямо теле! Че целуни ме, ге! Няма да те ухапя.

Николай леко докосна глунката ѝ, сякаш восъчна буза – студена и хлъзгава от мъглата. „Като фигурите на магам Тусо. Да, ето това е, което ми убягна одеже – не прилича на пияна, а на восъчна фигура. Ето, това не ми дойде на ума одеже“.

– Не съм като твоите мацки, нали? – стрелна го закачливо тя.

– Няма мацки – с досада промърмори Николай.

– А трябва да има – сериозно каза Гергана. – Всичко трябва да върви по реда си и с времето си. Когато съм се родила, баща ми е бил на моите години. И когато ме вземал от детската градина, лелките викали към мен: „Гери, дядо ти пристигна“. Такива ми ти работи. Откъде си.

Той каза името на градеца им.

– А ти?

– Софиянка съм. То нали всички в чужбина сме от София. Някак си непрестижно е да кажеш, че си от друго място. Особено сред сънародници. За да не ме разпитваш повече, да ти кажа всичко – на 43 съм, от София, честно – оттам съм, имам две висши образования – архитектура и магистратура по мебелен дизайн.

– О-о! – едва успя да промълви Николай. – И какво работиш сега?

– Нику, мили, ти малоумен ли си? Три пъти ти казах, че бера ягоди. На повикване. Схващаш ли? Не? Няма значение – дори е по-добре. Ангелче си ти, мило момче, ангелче. Дано животът те запази такъв. Дори и агът има нужда от ангели.

– Разбрах, ге! Само че не ти повярвах. Нали имаш две висши образования?

Гергана се разсмя така, че я чува сигурно на другия бряг на Темза.

– Милото ми момче, та сега всички чистачки и камериерки в Лондон сме поне с едно висше образование.

Запали поредната си цигара, този път Николай я придружи, и пак се умълча. После с утихнал и невесел глас промълви:

– А другояче я мислех... Готвех се света да покорявам. Да строя небостъргачи, спортни зали, дворци. Животът бързо ми показа къде ми е мястото – самолета и докъдето ти стигнат парите. Само че и тук не

размислат за нас. Не те ни викат – ние им се натискаме. Каквото ни надробят, това ще сърбаме. Като не ни харесва – пак аероплана и у нас. Ако са ни останали пари...

Гергана дълго мълча. Седеше до него отпусната, с прибедени рамене и угаснал поглед. Дори не усещаше вече допира на тялото ѝ.

– Така си мислех някога – тихо прогължи тя. – А какво излезе? Наскоро чувам избори правила у нас. Е, и? Избрали пак същите. Да ни е честито новото старо правителство. А аз мислех да се връщам – да си доживея живота у нас... Толкова съм бясна и отчаяна, наистина не виждам никаква светлинка в тази мизерия за векове напред. Жал ми е за децата ни. Не за моите, добре че ги нямам. Що за мазохистичен народ сме ние? Или сме изпаднали в някаква геменция, забравихме ли какво правиха всички управници години наред, та чак говчера. Как може народът ни да е толкоз побъркан? Толкова ли е глупав? Никакъв шанс за по-добри времена нямаме. Обречени сме... това е някаква групова карма, която ни е обсебила от векове наред. Мразим ги и пак си ги искаме тях, не е ли лудост? Някакъв Стокхолмски синдром ли е, що е?

– Така е! Така е! – повтори Николай. И попрети: – Така е! Искаше ми се да се махна и щях да го направя отгавна, но все нещо ме спираше. Все се надявах на нещо. Накрая, преди година и нещо си дадох сметка, че за жалост гребните и бедните си остават все такива. За цял живот. И че да скочиш срещу простата и обезумяла тълпа е безсмислено. И се реших. Захванах се здраво с английския. Даскалицата ми от училище като разбра защо така интензивно уча, такъв ми го зачука с таксите, че свят ми се зави. Да бях следвал щеше да ми е по-евтино! Едва останаха пари за билет и за малко джобни за тук. Гадина... Направо ме е гнус от всичко и от всички в България...

– Каква хубава дума каза – зачука! Все едно си Христос и ти набиват пироните в китките и стъпалата. И чуваш хрущящия звук на строшените под плътта кости. Защо не се опита да уредиш живота си у нас? Млад си, силен си, умен си... Добър човек, истинско ангелче – стрелна го тя дяволито под вежди.

– Е, стига вече с това ангелче – прекаляваш.

– Извинявай, исках да е по-весело – сви се тя, сякаш Николай я беше ударил през лицето. – Да ми бъде хубаво и весело покрай теб час или два... После – пак по кръга. Конвейер, от който няма слизане. Е, има – за да получиш босилека за победителя в състезанието. И свободата... Как ми се иска всичко да минава по-бързо. Каквото ще минава – да минава. И да се свършва вече моя конвейер. Имах предвид да минава по-бързо животът, та да се свършат мъките. И то си е така. Животът не ме е галил много, реалист съм – така у нас е живяла баба ми, майка ми и много груги около мен. Ние не знаем да живеем, не знаем себе си, нито как да се направим по-щастливи.

Искаше ми се всичко да е различно. Само че това всичко се оказва илюзия. Докато си бях у нас, мислех си в началото: „Ето, здрава съм, уча и трябва да съм щастлива поради този факт. Ще завърша, ще работя любимата работа, светът ще е в краката ми. Край мен ще звучат тържествени фанфари,

когато минавам, хората ще се побутват и ще си шушукат: „Ето я, това е ТЯ!“. Трънки... До следващата сметка, до следващото правителство, до следващия бангит с тежки ланци на дебелия врат... И започваш пак да псуваш. И забравяш, че си здрав, че учиш, че ще строиш небостъргачи. Децата ти са добре, даже супер, радвай се... До мига, в който осъзнаваш, че нищо не можеш да им гадеш. Че те ще вървят по твоя път – университет, бюро за безработни, бизнесмен-крадец, който уклончиво ти предлага работа, но повече време отделя на задника ти, отколкото на CV-то. И пак забравяш, че си щастливец...

Николай я гледаше удивен. Мамка му, та тя говореше с неговите думи, с неговите мисли. Онези, гето го навестяваха, сигнал на стола в кухничката, вгледан в разширяващото се влажно петно по тапета.

– А защо гойде в Лондон? И защо не се върнеш там, у нас, както казваш?

– Къде да се върна? Майка си не я обичах и не я обичам – винаги е била кучка, гето все гледаше да се изплъзне от семейния ярем. Това го разбрах след години... След години разбрах и защо баща ми побеля на 45. Него обичах, той беше светлина и любов за мен... Баща ми... Прав, здрав, красив, планина човек – почина, когато бях на 12. Седнахме да вечеряме, бях приготвила каквото умея, той се усмихна и тъкмо да ми каже нещо весело, изкриви очи към тавана и се строполи от стола. Обезумях! Та аз бях само едно дете...

Когато се опита да запали поредната цигара, ръцете на Гергана трепереха толкова силно, че не можеше да улучи огънчето на запалката.

– Колко време съм била в безсъзнание не знам, но оттогава ясната половина на лицето ми вече не ме слуша. Стана някак си вдървена, като маска. Не ми личи много, но...

„За това ми изглеждаше като пияна и лицето ѝ стоеше някак си неподвижно“ – помисли Николай.

– Когато бях ученичка в художествената гимназия, работех в подлеза на ЦУМ след училище, в събота и неделя. Правех едни медальончета – името написано на оризово зърно и сложено в малка стъклена колбичка, като украшение. С това си изкарвах хляба доста дълго... в подлеза... Имах прекрасни колеги, всички бяха висшисти, талантиливи художници и скулптори. Всички бяха на улицата, за да оцеляват. А аз бях най-малката сред тях. Един от тях ми каза веднъж: „Герги, махни се оттук, докато не си пунала котва. Застоиш ли се дълго тук, никога няма да излезеш на „горния свят.““ Тогава не разбирах какво искаше да ми каже той, милият, разбрах го след години. Разбрах го чак сега. Имах познати, които 20 и повече години бяха прекарвали там. Подлезът е добър вариант за житейска закалка, но ако имаш по-големи мечти, не бива да се застояваш много там. Нали виждаш, мили ми приятелю, сега сме като в подлеза на ЦУМ, подземие то в което си въобразяваш, че успяваш, а всъщност стоиш все на третото стъпало, радваш се на привидния си оборот в продължение на години... И си оставаш там. Докрая. А горе, над главата ти, е големият свят, истинските неща... Аз ще се пенсионирам в подлеза най-вероятно, но вестниците никога няма да пишат за мен, хората няма да се обръщат подире ми по улицата и няма да си шушукат: „Ето, това е ТЯ!“ Такива

ми ти работи. Вече съм реалистка, бивша романтичка и застаряваща мечтателка. Е, много се разгрънках... А ти, Николай, защо си тук? Имаш ли семейство у нас?

– Баща-вдовец и брат. И съм...

– И си глупак! Чия оная работа търсиш тук, след като имаш родна кръв у нас? Искаш да опитаеш подлеза ли?

– Съдба...

– Съдба ли? Че има ли съдба?

– Не знам. Така мисля...

– Лично аз не вярвам във фикции като карма, съдба, провидение и т.н. Вярвам в човешкия ум, в човешкия талант и доброта. Винаги съм вярвала, че човек сам прави живота си. Ако утре се напия като мотица, кача се на колата и блъсна човек, това съдба ли е? Не, това е просто пиянска история. Ако пия редовно и редовно карам пиян, нали все някога ще блъсна човек! Тогава какво да кажа? Че ме преследва съдбата? Нима някой насила ме накара да гойда тук? Как милиони останаха, а се гомъкнахме тук само умниците, за да се оправдаваме после със съдбата. Съдба ли? Глупости на търкалетата!

– Всъщност си права. Не знам... Болно ми е, обидно ми е... Не знам. Зле тръгна животът ми, не ми се мисли за тези работи. Както каза ти – да минава и да се свършва!

– О, я стига! Това няма да отминем никого, закъде бързаеш? Приличаш ми на някоя гимназистка от годините в навечерието на първата световна война – пламенна, романтична, влюбена и нещастна...

– Гнусно е всичко, което става в държавата ни. Само че май сам съм си виновен. И аз съм част от целия този оглупял народ. Не си харесвах живота там, но всяка сутрин пак си го избирах, защото смятах, че няма друг начин и че и да има, той пак ще е погрешен вероятно. Това е страшно, нали? Е, много ми се иска да намеря Пътя, но не знам накъде да тръгна – накъдето тръгнеш, срещаш все стена – здрава, гранитна, непробиваема. И отгоре стражи – гледат те отвисоко и се хият на опита ти не да летиш, а поне да пълзиш нагоре. И когато приближиш края на ямата, все се намира някой да те срита надолу и да ти покаже къде ти е мястото. Рекох си, че тук, ето, стара цивилизация, ще е различно – ще се трудя, ще заслужа мястото си под слънцето, ще си изградя скромно, но стабилен живот...

– Е, и?

– Ами... май няма минаване през подлеза... Все си мисля, че има съдба. Дали има все пак? И ако на мен ми е отредила всичко това, защо го е направила? По какво е преценила, че аз трябва да бъда такъв, а друг трябва да бъде иначе? Как решава към кого да бъде по-благосклонна? Някой път се чудя дали наистина всичко е предначертано или ние си го пишем сами...

– Я какъв си ми бил речовит – засмя се тя и вече със сериозен глас добави: – Та ти си стигнал до истината, милото ми момче. Остава само да слезеш от конвейера. Или да излезеш от подлеза – на горния свят. В истинския свят. Тук, каквото и да направим, винаги ще сме си живи покойници – ей така ще се срещаме случайно, ще си поплачем един друг

на рамото и утре пак в подлеза! И когато един ден ни повика небесният отец, ще си умрем с очи, обърнати на Изток. Там, където е изгревът...

Умълчаха се и двамата. Като че ли вече нямаше и какво да си кажат. Станаха почти едновременно.

– Да те изпратя? – предложи Николай. – Късно е вече.

– Няма нужда, живея наблизко, на двадесет минути пеша.

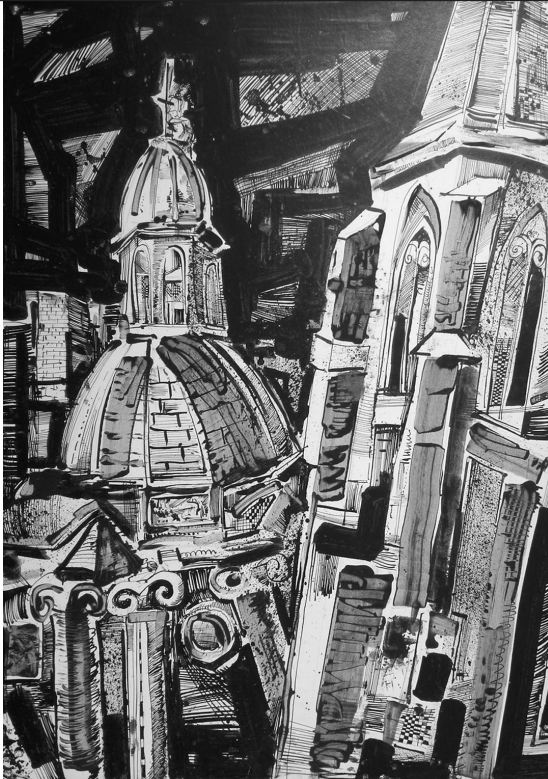
– Все пак... – не му се искаше да се разделят. – Остави ми поне един телефон, да ти се обаждам понякога. Може и да се срещаме понякога – да си поговорим...

– За какво ти е? Защо да се срещаме? Какво ще си кажем повече? Нали разбираш, Ники, че двама ангели са много гори за такъв огромен град. Да вървим... – невесело се усмихна тя.

Мълчаха през целия път. Когато стигнаха пред входа на сградата, където беше жилището ѝ, тя спря, сложи ръце на раменете му и дълго го гледа. Очите ѝ бяха огромни, тъмни и пуссти. После леко се притисна до него, потупа го по бузата и тихо каза:

– Върви си, мили, върви си. Там, у нас. Тук не е място за ангели.

Отключи си и влезе във входната врата, без да се обръща повече. Бравата щракна и той остана сам на пустата улица. В далечината едва се голавяше биенето на големия часовник. Дори не успя да преброи ударите му.

Пламен Пенев •
„Пейзаж от Львов“

Лалка Павлова
Двама плевенски поети:
ГЕОРГИ КОНСТАНТИНОВ
и ВЪТЪО РАКОВСКИ

БЪЛГАРСКИЯТ СВЯТ И ПЪТУВАНЕТО МУ КЪМ НИЩОТО
в стихотворенията „Селцето“, „Ние, синко...“ и „Селски двор“
от Георги Константинов

Едва ли има българин, в чиято памет при споменаването на името на Георги Константинов да не звучават стихове и мелодии, свързани със силата на любовта, с вярата във възможностите на човека да преодолява изпитанията на житейските си завои и кръстопътища, да усеща пулса на балканския си нрав, ненаучен да се отказва от битките с проблемите на битието, носейки в себе си способността и в най-тежките периоди на историческата си съдба да се изправя след ударите на живота и отново, в часовете на „гъжгово безсъние“, да изпита радостта от „раждането на извор“ и да види как „от леда извира слънчева вода“. Този възторжен човек в душата на поета Георги Константинов е смъртоносно ранен и поради това в неговите поетични текстове през последните години все по-осезаемо се чува свистенето от стрелите на сатирика, долавят се стонове на родолюбца, който вече предусеща агонията на собствения си народ. Всичко е виждала българската земя – и огнените сблъсъци и унищожителните ветрове на войните, и потеклите кървави реки от кланета и побити кръстове на бесилки, и пожарищата на бунтове и въстания, оставили след себе си руини от градове, села и крепости. Нашият народ обаче винаги е успявал да опази жив корена на своето национално битие – или в скритите в планински манастири книги за историята и вярата ни, или под сдлупените покриви на българските села, съхранили и предали на следващите поколения словото и традициите ни, изконната наша ценностна система с българските измерения на понятията „добро“ и „зло“, с песните и танците ни, в които е забит коренът на българската виталност.

Новите обществено-политически условия обаче се оказват по-унищожителни и от войните, и от изпитанията на робските ни години. Според НСИ населението у нас намалява с 6 души на всеки час и за 26 години се е стопило с 2 милиона. От общо 5000-те села днес 571 са мъртви или имат само по един жител, а в Северозападна България цели села са се преселили в Италия и Испания. Раждаемостта през 2015 година е три пъти по-малка от тази през 1946 година, въпреки че днес няма нито бомбардировки,

нито мобилизация на младите мъже в армията. Душата на поета Георги Константинов е чувствителен камертон, който реагира на случващото се в заобикалящия го свят. Парещият възлен на своята болка и тревогата си за бъдещето на българския свят той изповядва в стихотворенията си „Селцето“, „Ние, синко...“ и „Селски двор“.

Митичната сила на българското село, което „душа и върви – живее на инат“, въпреки „светската забрава“, е представена в стихотворението „Селцето“. Умалителната форма на думата „село“ в паратекста имплицитно създава усещане за изтичане, за смаляване, но и за все още опасен живот. Лирическият говорител на Георги Константинов го вижда като забравено, изоставено, сякаш недокоснато от лудата надпревара на колите по магистралите на българското битие. Трикратният акцент върху наречието „встрани“ („встрани от магистралата“, „встрани от суетата“) в първите три строфи интуитивно ни връща към „Старият музикант“ на Хр. Смирненски – както неговият герой стои на „моста“ на живота си изолиран, изхвърлен от „буйното кипене“ на общността, така и българското селце „се спотайва“ зад хълма в един случайно оцелял „забравен кът от рая“. Още първите стихове на творбата въвеждат мотивите за гома и пътя, но в техния преобърнат ценностен модел. Ако в епохата на Възраждането гомът е видян като тясно пространство за духа на търсеция познание и свобода български човек, а пътят като възможност за откривателство и реализация на мечтите му, в стихотворението на Георги Константинов „магистралата с прелитащи коли“ акцентува онзи прогрес на човека, който ще го доведе до Нищото. Имплицитно е вписан и мотивът за слепотата на онези, които пътуват в прелитащите коли – те не виждат, те отгавна са забравили за съществуването на онзи „кът от рая“, който „се спотайва“ зад хълма на новия човешки свят. Образът на хълма в световното културно пространство се възприема като знак за първична проява на сътворението, той е първото нещо, появило се над хаоса на първичните води, на него стъпват боговете и създават светлината. Още тук, макар и все още само на подтекстово ниво, чрез съдържанието на глагола „спотайва“, се създава усещане за поява на унищожителни сили, които заплашват съществуването на устоите на българския дом, успял да се опази от тях зад „хълма“ в един „забравен кът от рая“. Селцето, въпреки „стопяването“ на броя на човешките домове, продължава да изпълнява функцията си на „птиче гнездо“, на убежище за душите, носещи в себе си знаците на вселената. В него всяка сутрин „се надвикват първите петли“, а появяването на зората „дворовете разлайва“. Животът в това забравено кътче от рая продължава да носи на българския човек изконния аромат на топлия хляб, сътворен от труда на ръцете му, изпълва душата му с радост току-що „поникналото русо слънце“ и го кара да усети, че „душа и върви“, макар и „на инат“. Всъщност „инатът“ носи в себе си представата за непобедената виталност на българския дух, който е оцелявал и в най-страшните периоди на своето историческо битие. Този български дух и днес все още е жив, може би тъкмо поради това, че стои „встрани от магистралата“ на съвременната цивилизация, че е незабелязан, забравен от света и поради това е останал недокоснат „от суетата, от битката за власт / от яловата сянка / на пейзаж бетонен“. Това българско

селце не се интересува нито от законите на световната цивилизация, нито от възможностите „за живот на Марс“. То е забило „своя жилав корен“ в българската земя и предпочита да остане в нея. Има такава силна вяра и толкова оптимизъм във финалните строфи на стихотворението на Георги Константинов! Неговият лирически говорител е наясно, че запазването на живота в българския свят не е лека задача – българският човек трябва да продължи да съществува само от плодовете на труда си, без лесните пари на суетата и властта, трябва все по-пестеливо да подрежда дните си, „напук“ на това, че все по-рядко ще прозвучава „в селската гълчава едничък детски глас“ и все по-рядко „ще посреща близки гости с усмивка и тъга“. Използваните апосиопези в двете финални строфи отново активизират усещането за смаляване, за стопяване, за приближаване на „самотната му зима...“ И въпреки страха от отговора на глобалния въпрос „докога?“, вярата в оцеляването не го напуска – човек, дом и село са заедно, а щом са заедно, значи ще оцелеят, ще ги има.

Лирическият говорител на Георги Константинов е философски устроен, той вижда човешкото битие като своеобразно пътуване между реални и трансцендентни светове, като движение без начало и край и тази негова гледна точка е разкрита чрез необичайната употреба на апосиопезите-многоточия в стихотворението „Ние, синко...“. Паратекстът на творбата включва в себе си представи за съществуване в човешкия земен свят, в който животът преминава от баща към син, но удължената пауза на финалното многоточие отваря врата към трансцендентното, където тяхната малка общност ще изгради своя нов дом. В тази своеобразна композиционна рамка вписаният образ на дома човешки разширява своите параметри – от малко селце, забравено встрани от шумните световни магистрали зад хълма, то се превръща в широкия дом на българската земя, която обаче се е подгала на световните процеси на разрухата. И в заглавието, и в целия текст на стихотворението лирическият „Аз“ е преминал в лирическо „Ние“, което задълбочава проблема за оцеляването и го обвързва с цялата българска общност. Красотата и богатствата на българската земя, възпявани някога от гедите ни, днес са се превърнали в „обран бостан“ и в „ожъната нива“. Птицата, като символ на съхранената връзка между Небето и Земята, като метафора на ангелите, пренасящи посланията на Бога до хората (за разлика от предходното стихотворение, където все още „по тъмно се надвикват първите петли“), в новия образ на българското село вече е изчезнала. Белезите на агонията са напластени още по-осезаемо, защото по покривите на домовете вече „не кацат щъркели“, а според българските вярвания те носят деца, продължението на рода. Внуците са прогонени далече от рогната земя и „български не разбират“, т. е. със смъртта на българското слово ще дойде и смъртта на българската нация, а стряхата на българския дом е „прегърбена“ и „обрасла с тръни“. В символиката на образа на къщата нейната стряха (покривът ѝ е синоним на Духа човешки), което я превръща в аналог на Христос, понесъл трънения венец на земните изпитания и имплицитно вписва надежда за възкресение. Последвалото сравнение между миналото и настоящето обаче предизвиква тягостни чувства и предсещане на

трагичен изход – някога българското село е било „градина“, а българската земя – земен рай, както се пее и в националния ни химн. Сега обаче от богатствата на българската земя е останало само селското гробище. Агонията на българския свят вече е започнала – изчезват внуците в чужбина, в селата отдавна няма детски градини, стрехите на самотните изоставени къщи все повече се „прегърбват“ и се усеца повеят на онази вихрушка, която ще превърне в прах българското село и българската земя. Тъмните траурни краски се съствяват до крайност във финала на творбата – някога България е била райска градина, а сега синът и бащата се подготвят за строежа на „новата си къща“ отвъд, в трансцедентното пространство на отвъдния свят, оцветен с внушенията на трагическата ирония. Така се затваря създадената рамка между паратекст и финал, като в удълженото пространство между началната и финалната апосиопеза вече се налага новата посока на движение – от битие към небитие:

Ние, синко...

.....

Към небесния рай вече гледаме, синко.

Е, там ще си направим нова къща...

Ако стихотворението „Селцето“ разкрива неистовите усилия на българския свят да съхрани своите корени и да оцелее, въпреки новите световни тенденции, ако стихотворението „Ние, синко...“ бележи етапите в мъчителното пътуване на този български свят към Нищото, то третото стихотворение – „Селски двор“ – представя трагичния резултат от случващото се у нас. Някога българският селски двор се е свързвал с блеенето на овце, с мученето на крави и биволи, с кукуругането на петли, повели след себе си цяла гвардия от кокошки. Свързвал се е с шумовете от трескавата подготовка за оран и жътва, с нетърпеливите нареждания на бащата към жените и шумния рояк от деца, а сега същият този селски двор е опустошен, обезлюден, катастрофално различен. Неговите нови знаци и преобърнати значения са загадени в стихотворението още с първия стих: „Кръг от сляпа светлина.“ Образът на кръга като своеобразна проекция на сферата, на светлината в земния рай и неговото съвършенство, като асоциация за вечното движение на живота и като израз на божествено дихание, е напълно ликвидирани от оксиморонно звучащото определение „сляпа светлина“. Т. е. пресекнало е божественото дихание, изчезнала е светлината, гарена от Бога на хората в мига на тяхното сътворение, а вятърът, синоним на духа, владеещ междинното пространство между Земята и Небето, е „затворен“ в кръга на угасналия за живот селски двор, в който дори спомените от миналото са онемели – „притихнали в трева“. Цялото стихотворение рисува една потресаваща картина на статичност, на отсъствие на движение, на мъртвина:

Кръг от сляпа светлина.

Затворен вятър.

Бледи спомени, притихнали в трева.

Дърво без птици.
 Всъщност – мъртво е дървото.
 А птиците бродират
 галечна синева.
 Бездомен дом – като грамагна
 разбита стомна.
 Глуха тишина.
 И кладенец, жадуващ
 за човешка жажда.
 Не идва никой.
 И никой не скърби
 за никого.
 Дори камбаната отвъд
 не се обажда...

Тук вече никой не умира...
 И никой
 не се ражда.

Стихотворението „Селски гвор“ е кратко, написано в лапидарен стил, но всяка дума и образ в него удрят като камшици човешката съвест, взривяват мисълта и въображението на читателя, карат го да осъзнае вината си за случилото се. Дори птиците са избягали от студената презръдка на мъртвото дърво и са потърсили спасение в галечната небесна синева. Тъмните траурни краски дотолкова са съгъстени, че създават визията за бялото, за праха и смъртта. По своята стилстика то напомня Далчевата поезия и особено стихотворението му „Повест“. Оксиморонните словосъчетания „бездомен дом“, „глуха тишина“ асоциативно се свързват с кръга от „сляпа светлина“, в който е затворен вятърът на битието, за да се отрече тотално съществуването чрез натрупани отрицателни словесни форми, акцентуващи липсата на енергии на живота: „не идва никой“, „никой не скърби за никого“, „не се обажда“, „не умира“, но и „не се ражда“. Пътуването на българския свят към Нищото е приключило. Сред „глухата тишина“ на селския гвор няма никакво движение, няма дори сянка от човешко присъствие, а понятията „живот – смърт“, като част от вечната спирала на битието, тотално са изчезнали. Кладенецът, аналог на извора на живата вода, е пресъхнал завинаги. В тази пустощ вече нищо не умира, защото нищо не се ражда. Булото на някаква вселенска тишина е покрило българския селски гвор, сред който стърчи единствено мъртвото дърво на живота.

Поетът Георги Константинов в тези три свои стихотворения сочи руините от българския свят, опитва се да събуди нашата съвест и чувството ни за отговорност пред децата и внуците, на които не бива да оставяме в наследство такава опустошена земя. Дали е успял да докосне струните на сърцата ни и да ни извади от летаргията на безвремето – това ще покаже бъдещето.

ЧОВЕКЪТ В ПОЕТИЧНИЯ СВЯТ НА ВЪТЪО РАКОВСКИ – „ПЛЕНЕН ВЯТЪР, ОКОВАНА ВОДА...“

Когато заговорим за изкуство, за неговата същност, измерения и предназначение, всички приемаме становището, че истинско изкуство може да се роди само под едно небе – необятното, непокорно и неподвластно никому небе на човешкия дух, неограничаван от идеологеми, социогемеми и канони на литературни школи и направления. Т. е. ние декларираме като своя позиция на Хайне за свободата на духа и творческата свобода. По-голямата част от пишещото братство обаче обикновено се обявява (пасивно или демонстративно) против всеки, който е дръзнал да отстоява собствените си житейски и естетически принципи с неумоверна твърдост, упоритост и постоянство, без да се съобразява със съществуващата политическа конюнктура. Малцина са тези, които успяват да останат верни на себе си през целия си съзнателен живот. Сред тези малцина е и поетът Вътьо Раковски, когото Станка Пенчева (в словото си по повод 75-годишния му юбилей, произнесено в Чехословашкия културен център в София на 15 декември 2000 г.) определя като човек, който „не обича да се хвали и да се самоизтъква, да позира, а през последните десетина години не пожела да стане медийна звезда. Може би някога са си мислели, че ще е лесно да бъде сплашен такъв тих и скромнен човек. Но се оказа, че тихият и скромният има невидим стоманен гръбнак – затова той не се преклони, не падна.“

И наистина – рожен в село Голяма Брестница, Тетевенско, Вътьо Раковски не остава просто „момчето от село“, ученикът от Първа мъжка гимназия „Александър II“ в Плевен, на когото могат да нареждат как да пише, а със силата на своя „стоманен гръбнак“ цял живот отстоява правото си на духовен аристократизъм и жител на света. Може би точно поради това изданията на неговите книги минават между умшлените премълчавания и злостните критики. А „пътникът през света“, определен от литературната критика като „пътник без ясен път“, окалян от „обиди и отрови“, иска нещо толкова простичко от заобикалящия го свят – да му бъде върната „онази чистота“, която е носил в себе си като дете и без да играе „големи роли“, да може да обича „простия човешки ден, цветя, дърветата, тревата проста“ („Автобиографично“). Този чувствителен поет, който има сърцето да изживее целувката на страстния плисък на морето, стопило дюната със своята нежност; който има очите да види в малкото облаче пътник в „утро синеоко“, тръгнал към безкрая на хоризонта да търси своя бряг; за когото еленът, стъпил на баира сред тишината на самотния връх, наподобява „скулптура излята“; този поет е обвиняван в „космополитичен несимизъм“, в „субективизъм“, във „формализъм“, в това, че пише стихове за „преходни“ неща като любов и смърт (статията на Георги Димитров – Гошкин във в. „Литературен фронт“). Вероятно неговият обвинител, заел позата на вездесъщ съдник, със същите доводи би омаловажил и отхвърлил естетическите стойности и на Пенчо-Славейковия цикъл „Сън за частие“ (ако той беше негов съвременник!). А толкова общи неща има между двамата поети – нали и

Вътъо Раковски носи същата чувствителна душа и прозорлив поглед за детайла, умението да одухотворява всичко, до което се докосне, като своя велик предшественик:

Спокойно е. Водите си не плиска.
 Наоколо – венецът на леса.
 Тъй чиста – като тишина планинска –
 е тук успокоената душа.
 („Край езерото“ – В. Раковски)

Когато чета поетичните текстове на Вътъо Раковски, имам усещането, че той е успял не само да хване здраво юздите на живота и смъртта, но и да ги зажегли в един впряг, за да ги накара да го доведат до истините за човешкото битие – без помпозното им изкривяване чрез фойерверките на нереални идеологеми и обещания, но и без сантиментално-трагичните сълзеизлияния за свършека на света и за безсилната грама на човека в предверието на смъртта. Защото отгавна е разбрал, че никой не може без видими белези „строшеното стъкло да залепи“ и „млади листи в клоните да сложи, когато капят старите липи“. Грях ли е това, че осъзнал тези простички човешки истини, той не иска да бъде като онези, за които светът е като „белот“ и те през целия си живот гонят „валето“, оставайки слепи за „слънчевия свог“, за „светещите багри на небето“, за „грейналите сини възвишения, / където бор в небето се виши“, и да бъде глух за „неещите в тях стихотворения“? Грях ли е, че иска истинският човек, който носи в себе си, винаги да усеща „как земята все пак се върти, / как изчезват едни силуети / и се раждат със други черти“? Грях ли е, че иска, макар и с „разпръснати вени“, полегнал на „чистия бряг“, да чувства как по устните му „се стича словото пак“?

Обвиняват го във формализъм заради центрираните му стихове, които поради различната си дължина образуват т. н. от Станка Пенчева „елхички“. Но тъкмо в тези „елхички“ той е съумял да впише свободата на своя дух, в който, въпреки усойните подмоли на битието с неочаквани коварни подводни скали, винаги остава жива надеждата, макар понякога да носи очертанията на кораби-привидения:

Ръцете ми не издържаха да плувам след вас.
 Студът куршумен прониза нозете ми и кълумна моето рамо,
 но вие, илюзии,
 не умирайте,
 не умирайте,
 не умирайте! –
 от гъното на морето и от гъното на душата си
 викам аз.
 („Завещание“)

Години наред обвинителите му (вероятно разпознали себе си в него), не могат да му простят алегоричния подтекст на стихотворението „Дре-

сьор на птици“, в което поетът разкрива представата си за психологията на българина, който винаги се поддава на чужди влияния (произточни или прозападни), без да отстоява истинската си същност. Като птиците – марионетки, заместили собствената си воля с волята на „гресьора“, българинът покорно се отказва от светлината на простора, от пъстротата на багрите и невероятните съчетания на синята природа, заради тесните си рамки на клетката, създаваща му илюзията за дом. И дори не забелязва ограничения дух на гресьора, който всъщност, каквото и да прави, ще си остане завинаги „просто един гресьор, гресьор на птици“.

Не могат да му простят и сегашните „демократи“ заради открито произнесената истина за нашия днешен свят: „Изгонен от Европа, призракът (на диктатора – б. а.), който бродеше из нея, се установи по-трайно в нейния източен вилает, където му е най-уютно, защото тук колкото повече се говори за приобщаване към европейските структури, толкова по-сигурно е, че това няма да стане.“ („Подир сенките на призрака“ – в. „Век 21“, бр. 25/26).

В продължение на няколко десетилетия Вътьо Раковски работи в областта на превода, благодарение на което българският читател се запознава с най-видните представители на чешката и словенската литература – Франтишек Бранислав, Вилем Завага, Павол Хоров, Шцефан Жари, Властимил Маршичек, Витезслав Незвал, Яна Шроблова, Иржи Шотола, Ян Холи, Войтех Михалик и още много груги представители на славянската литература. Дана Хронкова (в словото си, произнесено на 10 май 2000 г. в Народната библиотека в Прага) определя Вътьо Раковски като „обективен посредник между българската и чешката култура“, а две десетилетия преди това Ян Кошка в сп. „Словенски похляди“ (1981г.) заявява, че близо 30 години словенската културна общественост приема Вътьо Раковски „не само като чужд почитател на нашенци, а и като нашенец“.

Критиците на Вътьо Раковски, за да омаловажат дори приноса му в областта на превода, се опитват да го определят като подражател на чешката и словенската поезия заради специфичните негов риторнели (кратък поетически жанр, подобен на японското хайку). В стихосбирката си „Искам да ти кажа нещо, свят“ В. Раковски (по подобие на Никола Боало в неговата „Поетика“) сам дава дефиниция за този необичаен тристишен жанр:

РИТОРНЕЛ

Римуване на началото с края.
Вторият стих, свободен от рима, може
да те отведе в ада или в рая.

А толкова много мъдрост и истини за любовта и омразата, за изкуството и завистта, за очарованието на всемира и грозотата на нашата човешка гуша, за земната мисия на твореца има в тези негов риторнели!

Поникнах като стръкче в пустош, като цвят.
 Доїдох от страшното безмълвие на нищото,
 защото исках да ти кажа нещо, свят.

И ако за Рада Александрова поезията на Вътьо Раковски е „близната от блясъка на невидимото“, а според Любен Бумбалов житейското му пътуване „по нишката на надеждата между двата бряга на живота не е било напразно“, то самият поет в своите автобиографични есета „Витото стълбище“ (2001 г.) вижда и оценява себе си през призмата на цялата българска литература като част от един вечен процес: „На всяка могила и на всеки връх в нашата литература има по едно разпятие. Разбира се, всеки знае най-добре своето собствено разпятие. Аз също знаех своето и то е моята неприспособимост. (...) А може би е по-добре така, отколкото да те постигне съдбата на оня герой на Смирненски, който, стигайки до върха на стълбата, е останал без сърце, без очи и слух.“ (есето „Омагьосаният кръг“ от „Витото стълбище“).

Написал 40 книги с поезия, превел наг 50 книги от чешки и словашки език, работил в издателство „Народна младеж“, в сп. „Септември“ и като културно аташе в българското посолство в Прага (1992–1995), учредител на Съюза на преводачите, член на Сдружението на българските писатели и секретар на българския ПЕН-клуб, общувал с творци от ранга на Радој Ралин, Никола Фурнаджиев, Серафим Северняк, Найген Вълчев, Иван Радоев, Станка Пенчева, Давид Овадия..., Вътьо Раковски си остава някак „встрани“ от българската културна памет дори и в днешното „демократично“ време. А може би такава е съдбата на всички истински, големи творци, награснали своето време, за които българският дух ще узрее чак столетие след смъртта им, защото все не успява навреме да се освободи от старото и да възприеме новото и различното – сякаш е зазидан в тъмните подземия на оная пещера, за която говори Вътьо Раковски в спомена си от своето детство:

Пещерата в двора на дядо ми,
 гето палехме огън като деца.
 Черни опушени камъни. Прилепи
 (змуркат се в нея като в тъмна вода).
 Пещерен дух ли живееше в нея?
 Тайнствена. Неразкрита докрай.
 Има ли край, или само начало?
 Чуваш шепот на вятър и на вода
 (пленен вятър, окована вода).

И затворено ехо. Затворен аг.
 Вика без звук, както се вика насън.
 Пещера. Нося я цял живот в себе си.
 Тежка. Тъмна. Невидима. Душата ми.
 („Душата ми“)

ПОЕЗИЯ ОТ ЛЮКСЕМБУРГ

Мимо Морина (1933 – 2005)

Критиката отдавна счита Mimo Морина за най-големият съвременен поет на Люксембург – херцогството, голямо колкото стотинка върху картата на Европа. Години наред той издаваше на френски изискано естетско литературно списание, но създаваше своите стихове на любимия си малко грубоват сицилиански. В пантеистичната и метафизична лирика на Морина можем да съзрем движение и виталност, които го приближават до Йожен Гийвик и Ален Боске.

ВЕЧЕР

**Сърцето ми
е натежало
от лъчите
на залязващото
слънце.**

**На запад
морето
вече сграбчи
в примката си
последните отблясъци...**

**Страх ме е –
да не изгубя
пътя
до моя остров.**

ЕЛЕГИЯ

На Йожен Гийвик

на измамния остров
планината
вече затисна
къщите
а безмилостната светлина
прониза
руините

море – слънце – земя
спомени
от моето детство
мирис
на домашен хляб

сол – пипер – зехтин
призрачно е небето
ето:
застина
над изсъхналите цветчета
на дивия копър

освободен
най-сетне
въздъхвам дълбоко
като езически бог

ЗМЕЯ ТЪРСЯ

Да можех да открия
нишката,
дето води до раковината,
с която небето
примахва вечерта.

Да можех да намеря
вълната,
пробудила
древните спомени.

**Само те:
спомените,
раковината,
нишката –
ще могат да извикам
змея,
приказния змей
от детството
изгубено.**

**Аниз Колц
(1928)**

Аниз Колц (Ан Луиз Бланпен) родена в Люксембург като родният ѝ език е немският, на който пише от доста години, но от известно време твори на френски. През 1968 след чешките събития тя среща в гората край Люксембург двама бегълци, млади чешки музиканти. Били на границата на гладната смърт. Аниз ги прибира в дома си, намира им работа и днес те правят голяма международна кариера. Поетесата е лауреат на редица национални и международни награди, превеждана на много езици, вицепрезидент на Европейската академия за поезия.

* * *

**Сядам да пиша,
но нещо не върви.**

**Дяволът ме изпрати
в това време
и на това място –
да пиша
на този нов за мен език.**

**Да се блъскам
в тази хартиена клетка.**

* * *

Като есенни листа
капят годините ми
по тази земя.

А някой
ми предсказваше
гълъг живот,
светло бъдеще...

* * *

Ще изляза за малко
на улицата –
ще поразходя
тялото си
като старо куче,
тръгнало за кокал.

* * *

Поднасям ти
лист със стихове
вместо чаша вода.
Знам –
няма да утоля
жаждата ти.
Те са езерото,
в което ще потънеш.

* * *

Заприличах на майка си.
Но и тя е вече друга –
в моята памет

Мама е моето минало,
но и моето бъдеще,
песента на моите надежди,
в които вече няма надежда.

* * *

**Ти потъна
 в дълбините
 на моята памет
 и аз вече не те виждам.**

**Тялото ти се вкамени,
 застина
 като солен стълб,
 изграден от моите сълзи.**

* * *

**В града забавля.
 Чагърите
 го превърнаха в поле
 от черни слънчогледи.**

**Аз се загръщам
 с водните струи,
 спуснали се право
 към земята.**

Жан Портант (1950)

Жан Портант (истинската му фамилия е Портанте и е от италиански произход) започва да пише поезия късно, 33-годишен (на френски), но веднага е забелязан от критиката и читателите в Люксембург, Белгия и Франция. Може да се каже, че е „тотален“ писател – създава поезия, проза, драматургия, есеистика, критика, съчинява оперни либрета. Превеждан е на много езици, организира литературни срещи, биеналета, конкурси.

ВАНА

**Когато е студено
вземам гореща вана
и ето как се явяват
недоразуменията
вече бъркам реките
с ваните**

**ваната ме кани
на дълго пътешествие
където ти отваряш
ту единия ту другия кран
и всеки път избираш
маршрута**

**във ваните
се раждат и трагедии
всяка от тях
е като река
някой ден пресъхва
и умира**

**а пътуването ми позволява
да добавя и малко вода
в тази смърт**

ПОСЛАНИЕ

заради мен
ли тези дървета
смениха одеждите си
към мен ли отправиха
своето послание

сякаш умират
и за семен път издигат
като бели знамена
своите клони
в този болничен двор

аз също
се опитвам да скрия
под снега
на тази последна зима
своята бледност

виждам
как изчезват
от мене всички следи
в това небе
студено като заветствие

СЪЖАЛЕНИЕ

дървото се огъва
под тежестта на листата
под сянката му идват да си отгъхнат
градинарят който го е наблюдавал как расте
дърварят който не се е решавал да го отсече
пристигат и жената на градинаря
и жената на дърваря
и техните деца
с любимите си играчки
и всички разстилат покривка за пикник
под сянката му
а тя се разпълзява на всички страни
и хората си шепнат на ухо
за какво съжаляват
най-много на този свят

РАЖДАНЕ И СМЪРТ НА ТРАГЕДИЯТА

всичко започва
с мъничко петънце на небето

а ето и друго петънце
някакъв самолет се е издигнал
нагоре

всичко се случва през нощта
тя като черен прах
се сипе над нашия дом

а ние
очакваме светлината
на новия ген

НОЩНА РАЗХОДКА

нощем
когато очите и тялото ми
заспиват
дървото
под прозореца
тръгва на разходка
дългите му клони
похлопват по покриви
врати прозорци
и уплашени
хората мислят
че това е Смъртта

на сутринта дървото
ме гледа лукаво
като хищник преял
с чужди сънища и мечти

започнах всяка нощ да бягам
от Смъртта
дето броди под прозорците
а дървото ме притиска
все повече към живота

сякаш в стената
забиват гвоздеи,
забиват гвоздеи..

*Превод от италиански и френски
Огнян Стамболиев*

Наум Наумов • „Първите“

ИНТЕРВЮ „ПЛАМЪК“

**Здравка Евтимова:
ФАНТАСТИКАТА Е
ДРУГОТО ЛИЦЕ
НА МЕЧТАТА ДА
ПРЕОДОЛЕЕШ
НЕВЪЗМОЖНОТО**

Здравка Евтимова беше удостоена с американската награда за фантастика „Доктор Т. О’Конър Слоун“. Призът се връчва от издателството Starship Sloane Publishing, което в началото на миналия декември издаде романа на Евтимова „Той носи моето мълчание“.

В сайта на издателството е отбелязано, че писателката е „един от най-изтъкнатите съвременни български автори, чието разпознаваемо творчество, удостоено с международни награди, обогатява в дълбочина литературата в сферата на фантастиката и в по-широк план – литературата като цяло“.

– Госпожо Евтимова, как приехте наградата за фантастика на американското издателство Starship Sloane Publishing? Къде се намирахте, когато новината стигна до вас?

– Новината стигна до мен в Германия, където съм да помогна на моята снаха, която скоро роди третото си дете. Много се зарадвах на наградата и я възприемам като доверие. Това означава, че следващите неща, които пиша, трябва най-малкото да бъдат на това ниво, а е желателно и на по-високо. Надявам се такава награда да отваря врати в издателския свят. Най-главното обаче е човек да продължава да работи, независимо от награди или от липсата им. Винаги давам за пример поетесата Емили Дикинсън. Тя е родена през 1830 година, написала е повече от 1800 стихотворения, от които приживе са публикувани само 10 и то в нелитературни списания. Емили е имала съвременници с много признаци, но никой сега не знае имената и произведенията им, докато нейните стихотворения са обичани по цял свят.

– Какво ви вдъхновява да пишете научна фантастика? Това бягство от действителността ли е, или очаквана реалност?

– Винаги съм обичала фантастиката и съм я чела с огромно нетърпение. За мен фантастиката е другото лице на мечтата да преодолееш невъзмож-

ното. Там, където силите не достигат, там, където науката спира и е невъзможно да се проникне в непознатото, там идва фантастиката. Много често това, което авторите са писали във фантастичните си произведения, днес се сбъдва. А онова, което не се сбъдва, служи като предупреждение пред човечеството да не се допусне хората да се изправят на ръба на пропастта, отвъд която не съществува нищо. Така че научната фантастика е и сбъдната мечта на човечеството, но и голямо предупреждение.

– Кой носи мълчанието, ако така мога да перифразирам заглавието на наградения ви роман?

– Това е роман със силно научнофантастични елементи, в основата на който е идеята, че истината отваря вратите между световите. А какво е истината? Тя е не само онова, което науката е доказала, а онова, доказано от науката, което хората ползват ежедневно. И тук гилемата е как човек ползва истината – гали като скалпел, който изрязва гноясалата плът, раната зараства и човекът отново се изправя здрав силен, или ползва истината като меч, с който иска да нанесе смъртоносна рана на противника. За мен, а и в романа истината е онази, която помага гори и на скършения да се изправи. Тя е вратата между отделните светове.

– А бягат ли от истината хората днес?

– Залъгването, че нещо ще се оправи или съпята надежда, че ще стане без действия, едва ли помага. По-добре горчивата и болезнена истина пред някакви залъгалки и обещания без стойност. Нищо не съкрушава така вярата в доброто и човека, както едно неспазено обещание.

– Оценява ли талантните българската публика, или талантливият творец не може да стане пророк в собствената си страна?

– Имам възможност да преподавам творческо писане в Софийския университет, където повечето от участниците са завършили някаква филология. Мога да кажа, че това са много талантливи хора. Някои от тях са толкова добри, че биха могли да бъдат чути и видени, където и да изпратят произведенията си.

А гали да бъдеш пророк в собствената си страна? Мисля, че точно от това има нужда младостта на България днес. Нужно е в по-малките, а и в големите градове писателите и поетите да посещават училищата. Да разказват на децата това, което са написали, да им разкриват историята на рогното място. По този начин ще запалят любовта към гумите. Думите не са нужни само да си поръчаш храна на сервитьора или да си купиш греха от продавача. Те са магия, която помага на хората от различни народи да се разбират, да преодоляват омразата и да осъзнават, че са човешки същества, чийто общ знаменател е болката. Както боли при нараняване в България, така боли и в Малайзия, във Франция, във Виетнам, навсякъде. Чрез магията на гумите ще разберем, че нашата сила е да намаляваме болката. Когато увеличаваме болката, слизаме на нивото на едноклетъчните организми, способни само да поглъщат и да оцеляват. Те не представляват общество.

– Свободният дух намира ли реализация в България, а-жо Ев-тимова?

– Човек, който желае да постигне реализация, би могъл да го направи навсякъде. А за свободния дух в писаното слово, отговорът ми е „да“ – в България всеки е свободен да пише. Заг всяка дума стои страдание, но и много щастие. Въпросът е дали ще можем по някакъв начин да преведем тези думи на по-големите езици, казвам го като брой говорещи на тези езици. За мен българският е вълшебен.

– Имало ли е трудности в живота ви, които сте преодолявали чрез писане?

– Повечето от нещата, които съм писала, са точно плод на преодоляване на такива събития. Аз не съм толкова физически силна, за да мога да се защитя. Понякога се чувствам слаба, понякога усещам, че се пречупвам и странно, когато напиша нещо, счупеното като че ли зараства. Може би е заблуда, но това е някакъв извор, изващ отвътре. Всеки човек има такъв извор, важното е да намери начин да го накара да бликне. Един прави фотографии, друг отглежда градина, някои създават ястия шедьоври или рисуват хубави картини. Моят начин е като съм съсипана, да седна да напиша нещо. Даже не знам какво. Не правя никакъв план. Просто сядам и пиша. Дори не го чета дълго време след това, защото не ми се иска да се връщам към това.

– Доколко кризите и политическата конюнктура влияят на творчеството ви?

– Със сигурност влияят. Ние имаме огромното предизвикателство да живеем във време, наситено с бездни и мрак. Има една римска поговорка „Най-мрачно е преди разсъмване“. Така че тези времеви мрак и пропаст, сред които живеем, може да бъдат и горивото за нашето писане. Ние сме родени да превърнем мрака и войните в път към добруване на хората.

– Достатъчно ли четете съвременното общество?

– Хората около мен четат много. Познавам и такива, които четат предимно от телефоните и таблетите си. Затова смятам, че пишещите хора, издателите и хората от индустрията на словото, сме изправени пред тежко предизвикателство. То е да направим така, че младите хора да имат достъп до литературните произведения, като използват технологиите. Тоест да четат книги на модерните устройства.

– Младите хора и сега могат да правят това. Как ще отговорите на твърденията, че расте неграмотно поколение?

– Зная тези много тъжни изводи, че повече от 50 процента са функционално неграмотни. Но искам да попитам каква е методологията за оценка, какви са критериите да попаднем в черния сектор на класацията.

Има състояние на неграмотност, но тази неграмотност е кулята, в която човек сам себе си затваря. Неграмотният човек зачерква най-силното у себе си – своя талант. Даден човек може да има дарба за

математика, гарба да ремонтира, гарба да пише, да рисува. Когато обаче е неграмотен, как ще може да достигне до своята гарба. Днес младостта, която обвиняваме в неграмотност, всъщност е много практична. Тя много добре осъзнава, че като нищо не разбира, не може и не знае, на нея ѝ остава само агресията. Затова в обществото трябва да се обединим и да сторим така, че да попречим на агресията да изтласка съзнанието и таланта.

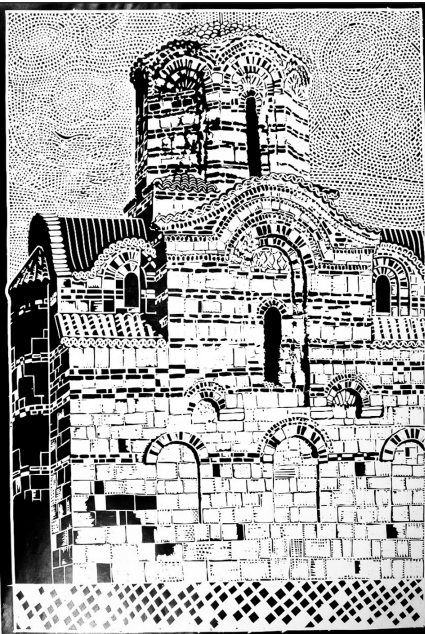
Явлението е много опасно, защото агресивността и наглостта стигат до един сантиметър над земята, а човекът иска да лети с космически кораби, да стигне до Марс, да изследва космоса. Наглостта не може да стигне доникъде. Тя ще седе и ще пълзи.

Затова си мисля, че хората, които имат по-голям опит, визирам далеч по-мъдрите от академичните среди, хората, които са на позиции да ръководят големи групи, трябва да приемат, че неграмотността е само едно много временно състояние, на което се намира определен човек. С нашия пример, изисквания и дисциплина трябва да докажем, че знаещият и можещият човек побеждава. В крайна сметка човекът трябва да оцелее.

– Над какво работите сега и като писател, и като преводач?

– Почти съм готова с един разказ за циментови пътеки сред трева, в смисъл трева за пушене, в който пак има фантастични елементи. С огромно нетърпение чакам да седна и да го довърша. Също така превеждам на английски един роман, който се казва „Да изплетеш клетка на шурец“. Стигнала съм до половината.

Интервюирала: Петя Бахарова

**Николай Стайковски •
„Църквата в Никопол“**

Диана Саватева
СТИХОТВОРЕНИЯ

(НЕ)ВЪЗМОЖНОТО ЗАЕДНО

Само с крайчеца на мисълта
улових трепването ти
Гласът ми като невидима стрела
вибрира върху ума, сърцето
или нещо наречено предпамет
Няма как – няма как – няма как
Ти си върху точките, аз върху въздуха
или обратно
По пунктира на живота

* * *

Все нещо не достига за целостта
Но дали ни е нужна цялост
По-малко вкусна ли е половин ябълка
По-незначителна ли е стопяващата се луна
Няма ли достатъчно море
в капките откъснати от бездната
но още със душа на бездна
Защо ни е пълно признание
ако смалява смисъла
Несъвършена ли е моята половина
когато твоята дописва историята ни
в друга галактика

ПРЕМИНАВАМ ПРЕЗ ПЛОЩАДА ПРЕД ХРАМА
все едно стъпвам по меридиан между два полюса
между вярата и безнадеждността
между покоя и врявата
между мекия мрак и неона
Меридианът е само мой, никой не може
да повтори стъпките ми в този момент

по тази траектория между храма и останалия свят
 Всяко спъване залитане подхлъзване
 принадлежи само на мен
 Площадът е претърпан със сенки на хора
 които са преминавали по него в различни времена
 Плътта им е изтляла но демоните все още са в тях
 Раните са по-трайни от живота на хората
 които са ги причинили, които са ги понесли
 Искам да укротя демоните, за да притихнат
 сенките
 но знам, че нямам власт над тях
 Всеки може да се бори само със собствените си
 демони

ТАЗИ ГРИВА НА ОБЛАКА, стъпката в скрития процеп,
 гъждът, свит на кълбо в листата на кестена,
 погледът на старицата през екрана на прозореца –
 не виждам, но знам, че е в инвалиден стол
 По ръката, с която подпира брадичката
 разчитам колко недостъпна е улицата
 Твоето докосване, докато пресичаме на жълто
 Страхът че ще профучи някакъв друг живот и
 ще ме отнесе – няма дума за такава внезапност
 Този шум на хора в средата на деня, в средата
 на съществуването. Всички носят покупки и
 илюзия, че вечерята им е сигурна, че ружите
 ще разцъфнат и през следващия май без никой
 да ги посади. Това ухапване на бриза, което едва
 докосва кожата, а заразява с безбрежност
 Чистата възхита на майка ми, че в саксията
 с орхидеи е покълнала детелина.
 В този миг е животът. И вече е минало.

Евгени Христов
Спомен за Антоанета Тодорова
 (1978 – 1998)

**„НЕ ИСКАХ ЖИВОТЪТ МИ В ОЧАКВАНЕ НА СМЪРТТА/
 ИЗ ЗАБУТАНИТЕ УЛИЧКИ НА ЕСНАФЦИНАТА ДА
 ПРЕМИНЕ.“**

Прегговор

Колебаех се между две заглавия на книгата. Това, което сложих на прегговора, но малко съкратено. Примерно: „Животът и смъртта из забутаните улички“. И което поставих окончателно: „Обичам те! Пази се...“ Антоанета се обесва на 20 години, на 31 май 1998 навръх рождения си ден. Гледах любимите ѝ медальони, които е обичала да носи на мъченическата си шия. Един – със знака на мира и хипитата, създаден от Джералд Холтом през 1958 – право знаме по средата, две наклонени и всичко това оградено в кръг. Втори – кукерско лице. Трети – сърце, прорязано от кръст. Избрах четвъртия. На лицевата страна пишеше „Обичам те!“, на обратната – „Пази се...“. А заглавието на прегговора е едно изречение на възпоменание от третата годишнина от смъртта ѝ – 31 май 2001. „Не исках животът ми в очакване на смъртта/ из забутаните улички на еснафцината да премине.“ Дълго го търсих в записките ѝ, но не го намерих. Може да го е измислила мама Наталия. Или е скъсала този лист. Навярно аз съм занесъл поръчката за жалейката, но съм забравил съдържанието ѝ.

Приживе познавах Тони само по лице от два магазина за музикални дискове, продавачка. Някъде в края на 1998 видях из улиците на Хасково жена, която не беше на себе си. Вървеше като обезумяла. И тя не знаеше накъде, без цел, напълно откъснала се от реалността. Това беше майка ѝ Наталия. Моята бъдеща жена. Веднага я обикнах, у мен проговори съжалението. Много години, пет или шест, я водих за ръка като дете, докато ѝ премине вцепенението от ужаса. Никога не премина мъката ѝ. През нощта говореше с нея. Към Наталия изпитвах не само съжаление. Тя беше чуден човек и жена като никоя друга. Бях кореспондент на централен вестник за Хасковския район и така се пресякоха пътищата ни. Тони е родена в Коми, АССР, баща ѝ е българин, а Наталия е рускиня. Като идват в Хасково, мъжът я побийва и тя бяга с бебето. Тони завършва Немската гимназия в града през 1997 и започва да учи Икономика във Великотърновския университет. Но от липса на пари се връща. През 1998 се подготвя да кандидатства Биология в Пловдивския университет и се самоубива.

Понякога си мисля и това, че е една от многото съдби, прекършени от прословутото „Преустройство“. Мама Наталия казваше „Тази ш.ана перестройка!“

Тони не е Петя Дубарова, която се развива като поетеса по-рано. Но стиховете, които оставя, са много обещаващи. Да не бе посегнала на живота си, щеше да е едно от запомнящите се имена в българската поезия. При нея развитието е по-постепенно. Тя е интелектуална поетеса. Затова и нейният кумир е Емили Дикинсън. Върху загадката за самоубийството ѝ разсъждавам често като имам предвид и монолога на Хамлет от Уилям Шекспир: „Да бъдеш или не...“ И частта от „Митът за Сизиф“ (1942) на есето на Албер Камю „Абсурдът и самоубийството“: „Има един действително сериозен философски проблем – самоубийството. Да преценим дали си струва или не да бъде живян животът, означава да отговорим на основния въпрос на философията. „Антоанета е човек на истинския, пълноценния живот. (Както в стихотворението си „Прегател“ е готова да замени за един такъв „ден последен“ „с годините докрай да плати“, „но лично мой“, „да летя“.) Мама Наталия казваше за смъртта ѝ още и това: „Тя много по-напред от нас разбра...“ Смесълът е: Разбра накъде отива светът – към разруха, безчувственост, погром, липса на всякакъв морал. Тони е пострадала и от прекалената привързаност към приятелката ѝ Антония, удавила се две години по-рано в язовир „Сивата вода“ край Хасково. Във фрагментите си признава, че човек не трябва да се привързва към никого. Наталия беше приготвила на ксерокс стихосбирка със заглавие „Антония“. (Това е вътрешната „книга в книгата“, запазих подреждането на стихотворенията.) Как кумирът на Антоанета Емили Дикинсън отговаря на въпроса: „Казват: времето лекувало. / Времето не лекува. / Мъката – като жилите – с възрастта се подува.“ Тони се измъчва от отчуждението, апатията, загубата на вяра във всичко. („Пролет“, „Отчуждение“, „Звезди“).

В нейния бележник прочетох заглавия на книги, които са събудили интереса ѝ. Между тях: „Смъртта е занимание самотно...“ (1985) на Рей Бредбъри. Заглавието я е заблудило – на криминален роман. Тони е знаела: „Смъртта е занимание сериозно.“ Обичала е „Черната овца“ на група „Ахат“, песен от 1988 по музика и текст на Божидар Главев. И нея намерих в бележника ѝ. И тя е „Черна овца“.

Мама Наталия почина неочаквано бързо след 25- съвместен живот с мен на 23 септември 2023 в София и се заех с издаването на книгата, за да съхраня творчеството на Антоанета.

Антоанета Тодорова
СТИХОТВОРЕНИЯ

---

* * *

Абсурдът се прие единодушно
от комисията за опазване на
нравствения безпорядък.
Гласувалите не познаха
в своя председател
бъдещото съзряване
на нереалността.
А изборът на нова
действителност
внесе смут сред сънуващите –
редът на делфина
все още не беше дошъл!

11.07. 97 г.

ПРЕОТКРИВАНЕ

По ръба на възприятието
сред сенките на невидимото
направих крачка
към мъглата.
Крясъците на
прегракналите лешояди
ме изправиха пред
непоправимото.
Обгорелите зеници
на недокоснатото
се превърнаха в сълзи.
Но открих пространства
в пустотата.
След неми колебания
започнах да вярвам
в непростимото.

**А преоткривайки розата,
си сложих нейните игли.**

21.02.97 г.

* * *

**Отворил веднъж вратата,
не бягай,
а погледни към светлината
и макар очите ти да изгори,
ще прогледнеш –
това си ти.**

* * *

**Греховни тела се доближават,
изкривената тишина
стопяват.
Превръщат сянката в
полумрак,
а слънцето синее пак!**

11.02. 97 г.

ЗЕМЯ

**Земя, родена в огън,
пронизана от болка
и бълваща измами.
Зовяща ни за помощ...
Земя на слепи хора.
В нея зрящите осъдени са
да бъдат вечни роби
на тъмата бяла,
в която омразата
с позора се е сляла.
Изгаряща телата ни,
смразяваща ръцете ни
и мамеща очите ни.
В плътта ние повярвахме,
осеяна с рани,
необходими на нас.**

Душата ѝ възневидяхме
и себе си обрекохме.
Деца да сме презряни.

09.03. 96 г.

ПРЕДСТАВЯШ ЛИ СИ...

Представяш ли си
гуми без изричане?
И жестове без
изразяване?
Поглед без очи?
Походка без вървене?
Живот без болка?
Омраза без любов?
Така от корените на
гъба
да пиеш можеш.
И стъклото с допир
в капка да превърнеш.
Но никога, помни,
никога
коловозите съдбовни
в асфалтов път
да преобразиш
не ще успееш.

06.04. 97 г.

Петър Михайлов
КАЛИН ДОНКОВ –
ПОЕТЪТ НА ОСМИСЛЕНИЯ
ОПТИМИЗЪМ И СВЕТЛОСЯНКАТА

Калин Донков е от поколението на родените в началото на 40-те години на ХХ век. Връстник е с Недялко Йорданов, Георги Константинов, Иван Цанев, Екатерина Йосифова, Иван Здравков, Александър Шурбанов, Константин Еленков, Борислав Геронтиев, Калина Ковачева, Андрей Андреев, Атанас Звездинов, Ваня Петкова, Таньо Клисуров. Т.е. това е генерацията, идеца след така нареченото „априлско поколение“, която заявява себе си по по-особен, някак по-приглушен начин, но силно индигуален и категорично философско-гражданско ориентиран. Някои от тези поети са окачествявани от нашата литературна критика като „тихи поети“. Появилите се преди около 80 години (малко повече или малко по-малко – не е от значение) поети, са все още наши съвременници, те са своеобразен преход към по-модерно звучащите, родените през 50-те и 60-те – като Георги Рупчев, Миглена Николчина, Ани Илков. Т. е. това са поети, изиграли важна роля за еволюцията на родната поезия и нейното обновяване и модернизирание.

Първата книга на Калин Донков – „Априлски хълмове“ е публикувана през 1970 г. Оттогава до днес книгите с лирика не са многобройни – общо десетина са и сред тях трябва да откروим няколко интересни заглавия каквито са „Внезапна възраст“ (1974), „Риза за ближния“ (1977), „Пази се от сърцето“ (1986), „Събуди ме вчера“ (1999). „Никой на прага“ излезе във връзка с неговата 80-а годишнина и е последната засега. Преди десетина години – по повод седемдесетата му годишнина „Жанет 45“ реализира двутомникът „1 том. Елегии и тържества. Поезия“ (2011) и „2 том. Други гуми (есега, частни случаи, документална проза)“ – едно по-подробно представяне на неговия пълноценен творчески облик, тъй като той е автор и на граматургични произведения („Предпоследно сбогом“ (1984); „Обичан до смърт“ (1986)).

Дебютът му е възторжено приветстван от проф. Здравко Чолаков*. Често опитният критик и историк по време на лекциите си, посветени на българската литература след 1944 г., четени в Софийския университет, споменаваше името му с голямо уважение. Като някогашен негов

* Проф. Здравко Чолаков (1941 – 2014) дълги години водеше лекционния курс по История на българската литература след 1944 г. Сам връстник на К. Донков той често пише за неговото творчество. На своите лекции проф. З. Чолаков неведнъж е коментирал творческите достижения на поета.

студент нямаше как още преди повече от две десетилетия да не се среща с поетическия свят на К. Донков. Още от онова време е сред ценните за мен имена. По покана на големия Георги Константинов* посегнах отново към лириката на К. Донков – този път към по-скорошните му книги, разбира се, върнал съм се и малко назад. Ето какво откривам и споделям с нескрита радост .

Ето как представя З. Чолаков своя връстник К. Донков в сп. „Септември“ през 1971 г.**: *„При Калин Донков лирическата песенност на стиха идва и с твърде интересна проблематика. Често тя притежава философски оттенъци. И те са нейната истинска пълноценност... Днес е почти изключение да срещнем стихотворение от млад поет, което да съдържа стройно изградена, цялостна философска концепция. При Калин Донков има няколко стихотворения, които говорят именно за един интересен момент в светоотношението му“*. Вероятно проф. З. Чолаков има предвид зрелостта на поета, нехарактерна за повечето 30-годишни преди половин век. Библиотека „Смяна“ реализира книжката „Априлски хълмове“. Редактор е Владимир Голев, а предговорът е дело на Иван Давидков. Преди две години синът на художника, поета, романиста Ив. Давидков основа академия на негово име. Сред съучредителите е и самият К. Донков***. Т.е. мой сякаш приема за свой духовен баща по-стария майстор. Ето какво е написал Ив. Давидков за дебюта на по-младия си колега: *„Усеца се обещание за надежда. Неговото име не разбутва с лакти вестникарските колони, за да се вреди на по-видно място. Той печата малко... Но ми се иска да вярвам, че със своето свежо и искрено творчество той непременно ще обърне внимание на тия, които обичат поезията. Младият поет не обича позата. Чуждо му е самопоказването. Той търси ежедневието, често пъти изплъзващото се от окото и душата, за да го сдружи със словото, да го направи по-трайно и вълнуващо. Той намира красота в делника, по който са оставили ръбест отпечатък камионите; в планините, разлюлени като стари ковачници; в самодивските часове, когато денят изгрява над петльов гребен; в онова мълчаливо очакване на майките, застанали по гарите – с очи на пукнати икони... Има нещо юношески светло и възторжено в стиховете на Калин Донков: в интонацията, в образите им. Дори там, дето се опитва да бъде зрял и мислещ (в тия стихове най-малко е осъществен), подкупва наивната искреност на поета. Той ми прилича на пролетна вода – забързана, лъкатушна, – която още не може да намери своето корито... Радостно е, че от априлските хълмове на поета ни лъхва предчувствие за цвят и плод. Иска ми се да пожелаая от сърце на Калин Донков пътищата на живота и поезията да го отведат до нови мисли и вълнения, до нови песни за нашите дни – споени с хоросан и доверие.“* Свидетели сме как се разминават оценката на критика (проф. З. Чолаков) и мнението на самобитен

* Много хубаво приятелство свързва двамата ни големи поети – рядко в нашата литература връстниците са и добри другари, колеги, съмишленици. Великолепен и достоен пример за етиката в отношенията между двамата от най-големите живи днес. Едно радио-предаване е съхранило, документирало е това поведение, което е хубаво да следваме: <https://www.youtube.com/watch?v=r-4HOo2jUs> (посетено на 16. 10. 2024).

** Чолаков, З – в: сп. „Септември“ г. 24, 1971 г., бр. 9., с. 244.

*** Повече виж на: <https://literaturensviat.com/?p=188195> (посетено на 16. 10. 2024).

поем какъвто е Иван Давидков. Ако академичният корифей настоява за наличието на философска концепция, то художникът-писател говори за искреността, за непосредствеността в усещанията на пишещия. Юношеското, светлото, възторженото, търсещо една своя поетическа форма. Вероятно по посока именно на търсенето на оригинална стихова оформеност се сближават двамата наблюдаващи. Апропо в своите 25 творби К. Донков разкрива умението си да владее стихотворенето: ще срещнем катрени, но и квинти, монолитни (безстрофични) творби. Жанрово са налични елегия, балада, интимно-любовна изповед. Интересно е изграждането на стиховата фраза – често тя е разкъсвана от амжамбмани – а те са трудно постижими за нашите лирици. Тази сложност в композиционно отношение разкрива и по-различния светоглед, светоотношението на поета въобще. Привидно само стихотворенията на К. Донков изглеждат лесни в направата си – вероятно това погрешно впечатление е следствие на мелодичността, песенността на стиха – разнообразен в римово отношение, пъстър откъм ритмика: редуване на 6 и 8-сричен могол („Мелодия“), употреба на 7-сричен стихов ритъм („Като балада“); друго редуване – на 8-9-срична модуляция („Наврѣх ноцта любовно-кратка“). Друга отлика на композициите е честото „заекване“ – повторението на фрази, което е характерно за музикалните инвенции:

Белият пух на тополите!
Белият пух! („Елегия“)

Ала скритите стъпки,
дето в тихото слушам –
Само тях да ги няма!
Само тях да ги няма! („Молба към тишината“)
Сами край съхнещи канали,
сами през речни плитчини,
припомнят песни остаряли
за младини,
за младини. („Наврѣх ноцта любовно-кратка“)

Понякога то е в рамките на отделния стих: „Сънувах син, сънувах син!“, „В незнаен ден, в незнаен час“ („Полуглас в полунощ“). Тази синкопичност (от синкоп) също допринася за музикалността на фразировката, а такъв тип речеви отрязъци са усложнени. Дали точно тяхното наличие не предизвиква усещането и за зрелост, и за философска концептуалност? Всъщност много малко критици се вглеждат в поетиката на К. Донков. Най-вероятно това е така, защото наистина само привидно поезията му изглежда лесна, песенна. Тя всъщност е полифонично изградена, пояснявам – прилича на канон, на fuga – музикални форми, характерни с независимото водене на гласовете*. Тези синкопи, за които споменахме, пък са характерни за токатамата, рондото – вероятно поради тази причина

* Повече за полифония и останалите музикални форми, свързани с нея виж на: <https://bg.wikipedia.org/wiki/Полифония> (посетено на 29. 10. 2024).

и ритмическото разнообразие е богато при К. Донков. А тази поетика е свидетелство по-скоро за виртуозност, а не за липса на форма. Майсторски владее стиховата форма още от младини К. Донков. Вероятно именно тази особеност долавят композиторите, създали великолепна мелодия по неговите стихове – с понятието поп хит се окачествяват песните: „Душа“ на Диана Експрес, музиката е на Митко Щерев; „Сегем“ – музика – Краси Първанов; „Незабрава“ – майстор на шлагера – Тончо Русев; „Целуни ме вчера“ – Георги Христов. Понякога става именно така, че музикантите долавят по-рано и по-точно мелодиката, хармонията, полифоничното в лириката преди литературоведите. Просто защото композиторите са професионални музиканти – търсят и намират мелодиката в стиховете.

В „Априлски хълмове“ (1970) впечатлява програмното стихотворение, гало и заглавието на поетическия дебют на 30-годишния тогава лирик. То не е обвързано с политическия акт, настъпил през 1956 г. м. април*, а е историческа реплика към Въстанието от 1876 г.:

Зелено – пряпорна гората
издишва скрито тържество.
Шумят под стънките листата
със глас на кърваво писмо.
И облакът възправя скъпите
си очертания на лъв!
От тук не мога да пристъпя
и тук не каменея пръв.
А в тишината, огласила
зеници, ноздри и ръце
отпява искрено и жилаво
една камбана, не – сърце.
Камбана! Тя събужда топлите
баури и във миг такъв
покръства всички ни. Под облак
със очертания на лъв.

Стихотворението е само привидно пейзажно, по тематика всъщност то е историческо. А по тематичната си насоченост – патриотично. И всичко това синтезирано, лаконично, ефектно. Подобни творби, съчетаващи именно изброените елементи, К. Донков пише и сега – „Последен“ (2021). Темата за камбаната е заложена в „Глобус“ (2021). За тишината – навсякъде! Какво означава, че един поет половин век разгръща, сюжетира, работи с едни и същи теми? Цялостен е! Да, Калин Донков е цялостен поет, а не събирач се от фрагменти. Своите теми е набелязал още в дебютната си книга – сетне точно като музикант-композитор създава фуги, токати, вариации, канони. При него не се усеща разлика в писането, сиреч – стихотворенията няма значение кога са сътворени – те са актуални. Били са

* Визирам т. нар Априлски пленум на БКП когато държавен секретар става Тодор Живков, управлявал република България до 1989 г. Повее виж на: [https://bg.wikipedia.org/wiki/Априлски_пленум_на_ЦК_на_БКП_\(1956\)](https://bg.wikipedia.org/wiki/Априлски_пленум_на_ЦК_на_БКП_(1956)) (посетено на 28. 10. 2024).

актуални преди половин век, актуални са и сега. Рядко в нашата лирика имаме такъв изравнен поет, в смисъл – да не личат изминалите години. Вероятно явлението се дължи именно на тази негова цялостност. Словото е концентрирано, афористично дори – К. Донков е майстор на поантите (особено в последната си книга от 2021!). Тези разкъсвания на синтаксиса – трудно произносимите амжамбмани – той обича и владее и досега. Те са така характерни още и за „Априлски хълмове“. А това още по-силно доказва тезата, споделена преди малко, че той е завършен още със самата си поява в литературното поле на нашата национална лирика. Това го сродява с поети като Константин Павлов, Атанас Далчев. Откриваме техника, мисъл, които го сродяват именно с тези класически майстори. Мисля, че го момента никой наш литературовец не е отивал така смело в оценката си за К. Донков. Но нека погледнем именно от този ракурс. В статиите си есета, публикувани във в-к „Сега“ и реализирани от „Жанет 45“ – „Отпечатък от никого“ (2018) – ще видим отношението му към К. Павлов, към Далчев, към Николай Кънчев. Т. е. това са своеобразните му учители, това е високото ниво в нашата лирика*. Но това са и личности, които не правят компромис с творчеството си, нито с личността си. Те са достойни, големи, цялостни и в това.

Към истината и към фалша въобще К. Донков е изключително, да не кажа болезнено чувствителен. К. Донков не понася неистинското. Авангардно звучат размишленията му относно т. нар. „благородна лъжа“, ала е абсолютно прав! В подобни състояния – бранец истината, той се издига до онзи моралитет, заветан ни от Стоян Михайловски. Разбира се, госта съвременен, но в същността си – безкомпромисен и верен, точен. Какво учим децата си? Да лъжат! Сетне се чудим защо и общество, и ръководещи го обикват – лъжливото, фалшивото. Гениалният цигулар Васко Абаджиев (друго есе на К. Донков) е изпитвал физическа болка при фалшивост... И умира именно, защото не понася лъжата. Такъв е и в поезията, и в прозата си К. Донков – търсец и отстояващ истината. Та няма изкуството не търси все истината? Та няма и науката не се стреми към нея? Та няма това не може да бъде цел и смисъл на човешкия живот? На един човешки живот.

Напоследък К. Донков стана носител на престижни литературни награди: „Яворова награда“ (2013), „Орфеев венец“ (2016), „Димчо Дебелянов“ (1921)**. Почти го своите 80 публикува в колонката си във в-к „Сега“, някои от тях са събрани в томчето „Отпечатък от никого“, реализирано от „Жанет 45“ в рамките на 260 страници през 2018 г. През последните 10–15 години стана много популярна професията **кулминист** – журналист-коментатор, който всяка седмица предлага на своите читатели статии, доближаващи го формата и формата на есето. А К. Донков е изкушен от този тип писане, той е работил и в БНТ, и в БНР като редактор, т.е. той е и телевизионер, и радио-човек – личност, свързана с медиите. Изклю-

* По отношение на прозата К. Донков посочва Емилиян Станев, за когото също бихме могли да кажем, че запазва високата мяра – личностна и творческа, не поддавайки се на конюнктурното.

** <https://www.svobodnaevropa.bg/a/31414796.html> (посетено на 20. 10. 2024).

чително ценен принос има за култивирането на нашата нация, защото обществените медиуми, каквито са националната телевизия и радио, имат за цел и да възпитават. Всяка негова изява се отличава със стремежа към истината. А изкуството винаги се е стремяло и към утвърждаване на истината. Всичко, което е фалшиво отблъсква, отдалечава К. Донков. Защото за него истината е като поезията, която е като шоколада – когато е истински, вкусът му е горчив. Тази специфична горчивина у К. Донков е определяна от самия него като минорност, меланхоличност, но то е именно безкомпромисна честност.

„Никой на прага“ (2021) реално е последната му книга с лирика. Великолепно илюстрирана от големия ни художник проф. Светлин Русев, тя се превръща в бутиков продукт, сиреч книга с висока естетическа (но и етическа) стойност. Тя има по-скоро антологичен характер, тъй като откриваме стихове, писани преди половин век – като „Омега“ га речем – и такива, които са буквално от вчера – „Никой на прага“, „Последен“, „Варна“, „Блус“. Програмното стихотворение, гало заглавието на книгата, е поместено по-скоро във финалната част (на с. 106 от общо 117). Макар тя да е антологична, т.е. събираща и ранни стихотворения на поета, „Никой на прага“ е монолитна, цялостна – не долавяме различие в техника, изповедност, съкровеност – писани преди половин век или създадени вчера – те са равни в майсторството си. Дълбоката грижа за човека, за другия, за обществото ни въобще се усеща без да се напраща. Само голям поет и истински патриот може така да бъде за нещастията, които ни връхлитат, но и да е оптимист по един своеобразен начин. Така лириката му става не минорна, не меланхолична, а по-скоро светла. Изключителен майстор е на светлосянката. Богат на нюанси в езиково, в цветово отношение. Преобладават стихотворения за есента – но гъждът е мелодия, размисъл, плач, носещ очищение и надежда. Боите на гърветата, мелодиите на вятъра, пъстротата са и колорит, и богатство и разнообразие. Поантата на „Последен“: „Но тъй да се смея последен// че да се чува как повече никой не плаче“ кристализира онази любов към хората, за която преди малко споменах. Вярата, че „прашинката любов ще ни спаси“ („Варна“) носи светлина, носи мекота, в известен смисъл и нежност, но и оптимизъм. Само че всичко е стаено, не е показно, изваяно е чрез или след един дълъг вътрешен размисъл. Да, поезията на К. Донков е и мисловен процес. Той пише дълго, носи стиховете си у себе си докато не изтекат в гуми, записани на листа. За тази специфика на своята творческа работа поетът споделя в едно от есета си в „Отпечатък от никого“ („Самопризнание № 4“), което е чудесен принос в темата за психология на литературното творчество. А то, творчеството за К. Донков е виг живеене, част от живеенето, най-пълноценното съществуване всъщност.

Георги Н. Николов
ДУМИ С ПЕРО И СЪВЕСТ...*

В ръцете на интересуващите се читатели е новият сборник на Банко П. Банков „По реката на времето – отзиви и анализи“, изд. „Фастумпринт“, С., 2024 г. Сега в него авторът, чудесен белетрист, е събрал над 50 свои критически текста, писани в различно време и за различни творци: някои от които продължават да са сред нас, а други – преминали в измерението на литературната памет. Част от тях – бляскави имена, други – малко известни, но в никакъв случай – незначителни. Сред плеядата по страниците бих споменал (а ако можех, бих споменал всички), Георги Константинов, Иван Есенски, Паулина Павлова, Панчо Панчев, Елена Алекова, Тенко Тенев, Лалка Павлова, Нику Комедвенска... Към тях ще добавя Петко Брацинов, Георги Ангелов, Борислав Бойчев, Велин Георгиев, Димитрина Бояджиева, Найден Вълчев, Петя Цолова и т.н., и т.н. Изброяването е съвсем произволно, а не по степен на важност. Всеки от включените писатели с благословеното си дарование е допринесъл за полета на съвременната литература към светли хоризонти. И както отбелязва сам Банко Банков, „разбира се, за зрелия автор критерий за сполука на написаното от него не трябва да е нито официалната, нито приятелската оценка. Неизбежно тя е повлияна от съображения – обективни, конюнктурни, личностни. Авторът или анализаторът трябва да се старае да прегаде адекватно, пределно искрено върху белия лист или екран впечатленията си от художествен текст, неподправената си оценка за събития и герои, паметта за тях. Обясним е рискът при издаване на мемориален сборник с анализи на литературни изяви, ситуирани в изтекли десетилетия, предишната, макар и претендираща за спонтанност оценка за съвременното и художественото му отражение в тях, да се окаже недостатъчно прозорлива, повлияна от комформизъм и човешка приспособимост. Малцина са ясно-видците, които са проглеждали в критичните отзиви кинжално напред, заплащайки прозрението си с неразбиране, пренебрежение или откровена враждебност и репресия.“

В този ред на мисли се питам: има ли у нас истинска литературна критика? С анализ на настъпващите процеси в съществуващия творчески модел; с дискусии, с народопсихологическа приемственост между минало и настояще и поглед в бъдещото време; с прения, добронамерено възвисяване на новоизлезли творби и отрицание на други такива? Именно с отрицание, за да бъде пощадена читателската публика от привнесени чрез нашенски слуги евроатлантически „ценности“. Загърбващи националния

* Банко П. Банков, сборник „По реката на времето – отзиви и анализи“, изд. „Фастумпринт“, С., 2024 г.

идеал на поколенията и наследеното от безброй по-ранни български пера. Пулсиращи и днес в съкровищницата на фолклора, героичната история, социалните възжеления, нравствеността и хudoжествените търсения? Няма. Вместо това порой пишурковци дори не правят разлика между литературна теория, литературна история и литературна критика. Считајќи за свой дълг, срещу апетитен хонорар, да възвеличаваат всякакви печатни карциноми. Да охкат и да ахкат пред непосмотрители и колекционери на награди. Имащи се за новатори пред „възхитена локва“ от клакьори, както се изразява по друг повод недостижимата Емили Дикинсън. Защото и така уж е ясно, че преди да се появят, е нямало никој на литературната сцена. Затова отсега нататък ще бъдат само те на творческият Олимп, гошавани от измислени критици с тричав нектар и кисела амброзия. Нејсе, наблюдаваме това вече години наред...

Работата е там, че освен талант, книжовноста е тежок товар за ума, за някои от пробващите се пък – направо непосилен. За литературните критици тој е и щастливо „неблагодарен“, защото трябва да изричат верни, нерядко горчиви истини. Да сочат както гостуженијата, така и очевидните пагенија върху белия лист. Когато на орача не са му стигнали силиците и тој е пагнал върху литературната бразда, незнајќи как да продължи. Критиката е преди всичко добронамерена честност и съвест, изричаща истини за овладени идејно-тематични върхове, или за јвна авитаминоза на перото...

В сборника „По реката на времето“ Банко Банков споделя с нас убедителни, проверени в задълбоченија прочит на книгите истини и тоа е неговото големо достоинство. Читателјат се среќа с литературни гарованија, изследвајќи многообразието на животот в цялата му необјатност. Авторите са много различни – можем да оприличим всеки от тях на индивидуална вселена, како в таа категорија мерките за „голям“ и „малък“ автор губят опцоприетото си значење. Сега те са заменени, в различно време, разбира се, от критериите на Банко Банков за граѓанска значимост; за отстајување на естетическите идеали и актуален тематичен подбор; за вјрно избран емоционален и естетически път към съзнанието и душевността на съвременника. Ненапратливо, ала убедително авторът на сборника извежда върху аналитичниот си хоризонт на разсъждения понятието Личност и каква е таа в различните си съдбовни предопределенија. Но винаги нееднозначна, диктуваща посоките на опцествено то развитие, градивна, или завоалирано раздвојаваща се пред предизвикателствата на делника. Или револуционерно непримирима, каквато ја съзираме в изданијата преди близо три десетилетија сборник на Атанас Капралов „Нежен скитник“. В којто, според Банко, авторът „војува с опоненти през диалог със себе си, през безкомпромисно себеразкривање. Така неговият гняв и себеукори, възжеленија и вјра се прихваќаат како наши собствени прозрения, колебања и решителност. Поетовото внушение за човештина иска да надмогнеш тјало и его, којто запушват устата на съвестта. Да се опълчиш срещу подлост, да се отпласнеш от равнодушие. Капралов разчеква тези категории, како ги вметва в запомнија се конкретика – повеј на пролет, гъх на тлен, гневен спор или внезапно съмислие. В тези

„подробности от пейзажа“ той утвърждава мисията на поета, поколенческият дълг, търси извечния смисъл в съществуването ни...“

Трудно се прави коментар върху книга с отзиви и анализи, каквато е и „По реката на времето“. Но тя самата е отзвук от хода на българската литература в нейната съвременна периодика. Добронамерено споделени разсъждения върху произведения и автори, показващи задълбочените познания на Банков за процесите и търсенията на пишещите човеци в лоното ѝ – толкова различни като амплуа и толкова българи в същността си, в мислите си и в химна, който пеят пред олтара на националната духовност. Прочита на сборника показва широкия поглед на съзателя му върху културологичната насоченост на нашата писмовност в редащите се един след друг етапи на съзидането ѝ. А също – философската му широта и задълбоченост в анализа на нечие творческо представяне. Новоизлязлата му книга може да служи за илюстрация как да подхождаме към нечие произведение и писател и къде да го погредим в мозайката на динамично развиващата се у нас (въпреки всичките ѝ безполезни „доброжелатели“ и неканени „наставници“), духовност. Не се съмнявам, че тя е принос в днешната ни литература, която повдига завесата и на интелектуалното българско утре...

Тома Трифоновски • „Портрет“

ПЛАМЪК

ЕДИНСТВЕНОТО БЪЛГАРСКО СПИСАНИЕ
ЗА ЛИТЕРАТУРА,
НАДЖИВЯЛО ДЕСЕТИЛЕТИЯТА!
ТАЗИ ГОДИНА „ПЛАМЪК“ НАВЛИЗА
В СВОЯТА 100-ГОДИШНИНА

ВАЖНО СЪОБЩЕНИЕ

Съобщаваме на нашите читатели, че абонаментът за списание „Пламък“ за 2025 година ще бъде без помощта на Български пощи.

Може да се абонирате във фирма „Доби“ тел. 02/9632047

Или на банковата сметка на списание „Пламък“:

ДСК

BIC: STSABGSF

IBAN: BG24STSA93000029686023

Издателска къща „Списание Пламък“

Главен редактор **Георги Константинов**

Редакционна колегия **Паруш Парушев, проф. Йордан Калайков,**

Румен Шомов, Ирина Велева, Христо Сл. Караславов,

Георги Н. Николов, Николай Дойнов, Боян Бойчев

Редактор на броя **Румен Шомов**

Коректор **Ганка Петкова**

Препечатна подготовка **Мариана Христова**

Редакционен адрес: София 1113, ул. „Незабравка“, блок 315

Формат 16/70/100. Печатни коли 12,75

Интернет страница на „Пламък“:

www.spisanieplamak.com

E-mail: haini@bgcell.net

Авторски материали не се връщат и не се хоноруват.